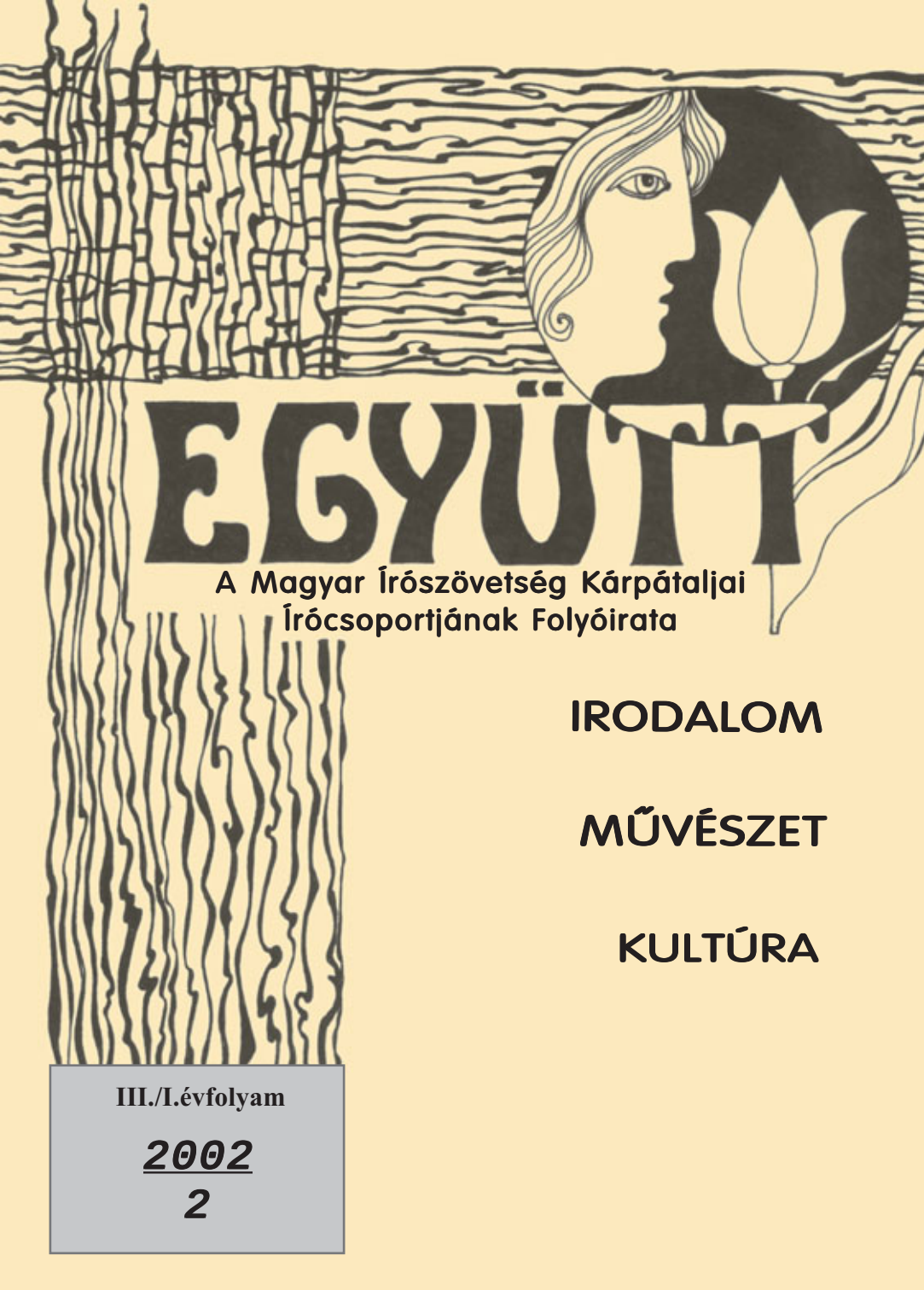

EGYÜTT

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai
Írócsoportjának Folyóirata

IRODALOM

MŰVÉSZET

KULTÚRA

III./I.évfolyam

2002

2

2002/2

EGYÜTT

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG KÁRPÁTALJAI ÍRÓCSOPORTJÁNAK FOLYÓIRATA

Szerkeszti a szerkesztőbizottság.

Elnök: **DUPKA GYÖRGY**

Főszerkesztő: **NAGY ZOLTÁN MIHÁLY**

Főmunkatárs: **S. BENEDEK ANDRÁS** (alapító főszerkesztő: 1965–1967)

Védnöki testület: **Kovács Vilmos Baráti Társaság**

Megjelenik a Kárpáti Magyar Krónika önálló, negyedévi kiadványaként
a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közossége, az Illyés Gyula Közalapítvány, az
Intermix Kiadó és a Credo Alapítvány támogatásával.

*Levélcím: Nagy Zoltán Mihály, 90221 Csonkapapi, Mező u. 168.,
Beregszászi járás, tel.: 06702317220.*

A szerkesztőbizottság ungvári címe:

88000 Ungvár Babuskin tér 5/a, MÉKK székház, tel.: 222/43737, fax: 617027,

E-mail: titkarsag@mekk.uz.ua.

Szerkesztőségi órák

minden hónap utolsó keddjén, délelőtt 10.30-tól 15.00-ig.

Felelős kiadó: **DUPKA GYÖRGY**

Művészeti szerkesztő: **IVASKOVICS JÓZSEF**

Szedés: **HERDINSZKY ÉVA**

Tervező grafikus: **JANKOVICS MÁRIA**

Szerkesztőségi titkár: **BÖLCSHÁZY KATALIN**

Intermix Kiadó 88000 Ungvár, Tolsztoj u. 5/a

Tel.: 00380-3126/1-70-27. E-mail: gyorgy@d.uzhgorod.ua

Nyomdai előkészítés: a Credo Alapítvány Stúdiójában
(88015 Ungvár, Csapi köz 1/a, credo@tn.uz.ua credoalapitvany.virtualave.net)

Készült: Povch Kft.-ben.

Forgalomba kerül a **KOVÁCS VILMOS BARÁTI TÁRSASÁG** terjesztésében.

Terjesztő: Ugocsa Könyvesbolt hálózat,
vezető: **DR. KOVÁCS ELEMÉR és Kovács Katalin**

Tel./fax: 8 243 214-54, Nagyszőlős, Gagarin út 47.

Magyarországon terjeszti: a Kárpátaljai Szövetség

(Magyarok Háza 1052 Bp. Semmelweis 1/3.),

Iskolacentrum könyvesboltja (1051 Bp. Október 6. út 9),

Lapengedély száma: 3T No 188.

A folyóiraton nyereség nem képződik.

T a r t a l o m

- 4** HORVÁTH SÁNDOR: Werkfilm (vers)
- 6** POMOGÁTS BÉLA: Köszöntő Budapestről
- 7** MESTER MAGDOLNA: Őszi verklei, Rekviem, Portré, Sors, /.../, α ÉS Ω (kisprózák)
- 10** NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: Új vetés
- 10** BECSKE LAJOS: Bevezető, A kaszás, Mondd csak, Hiába... (versek)
- 13** MERÉNYI KRISZTIÁN: A töltésen (novella)
- 14** FÜZESI MAGDA: Nyár a gesztenyék alatt, Napfogyatkozás, Szeptemberi anizsz (versek)
- 16** NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: Vagyunk! Kellünk? (jegyzet)
- 17** FERENCZITIHAMÉR: Oráció, Bábel tomya, Kövek, Gyertya, Érzéksalódás, Kérés (versek)
- 19** Y - N - Y: Föhajtás
- 19** SÜTŐ KÁLMÁN: (Montázs), Elbitorolt emberségünk, Ideszakadtságunk (versek)
- 22** KECSKÉS BÉLA: Emelt fővel, Godot-ra várva, Magammal viszem (versek)
- 25** GERZSENYI ANDRÁS: Idill, anno 2002, Majdnem, kócsagtollal (kisprózák)
- 27** TÓTH ISTVÁN: Ali Baba, a gyógyító (humoreszk)
- 31** NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: Köszöntő
- 31** IVAN CSENDEJ: A két Ivan (regényrészlet FEJES JÁNOS fordításában)
- 35** VASZIL HUSZTI: Az idő, Hazámhoz... (versek KUDLA GYÖRGY fordításában)
- 37** Kárpátaljai ruszin népballadák (V. P. LINTUR gyűjtéséből, VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ fordításában)
- 39** S. BENEDEK ANDRÁS - UDVARI ISTVÁN: Könyvek a "gens fidelissimáról" (recenziók)
- 50** HORVÁTH SÁNDOR Megfogalmazott jelen (jegyzet)
- 51** BOTLIK JÓZSEF: A hűség csapdájában (monográfia-részlet)
- 62** BAGU BALÁZS: A Kárpátaljai Református Egyház és anyanyelvi oktatásunk a szórványban (tanulmány)
- 70** DUPKA GYÖRGY: Autonómiatörekvések Kárpátalján (monográfia-részlet)
- 76** ZUBÁNICS LÁSZLÓ: Domonkosok a középkori Beregszászban, (helytörténeti feljegyzések)
- 78** GORTVAY ERZSÉBET: "Alkalmas magyar az emberiség kezében" (Illyés Gyula születésének centenáriuma elé) (jegyzet)
- 80** D. Gy.: Művelődési életünk krónikája
- 94** Szerzőink
- JUHÁSZ GYULA – IVASKOVICS JÓZSEF : Új ének István királyhoz (megzenésített költemény)
- NAGY LÁSZLÓ: Ki viszi át a szerelmet...

E számunkat TÓTH LAJOS grafikáival illusztráltuk, melyeket Ivaskovics József-Tóth Lajos *Gyertyaláng* c. megjelenés előtt álló kötetéből válogattuk. Címlap: Jankovics Mária. Hátsó borító: Muszka László, az *Együtt* c. szamizdat eredeti címlapjának felhasználásával.

HORVÁTH SÁNDOR

WERKFILM

I.

Alaphelyzet

*Apja születése előtt
már haldoklott a gyerek.
Aztán embrió lett
egy béranya méhében,
és felrúgva
a fejlődés minden logikáját,
átlényegült a
Világmindenséggé.*

II.

Cselekmény

*Hajnal van.
Nyomorék,
fényt szűrcsölő
valóság
okád álmainkba.
S mi öklendezünk
az ébredés
gyomrot rándító
igazságától.*

*Makacs dolog ez.
Béna napsugár
lapul
a tegnap dolgaira.
A jelen
bambán tűri,
s elmúlik
csak úgy,
magától.*

*Építkezik a fény.
(Alkot? Teremt?)
Hozott anyagból
összerak
utcát, utakat,
folyót,
púpos hidat.
Hogy tántoroghassanak
az emberek.*

III. Főszereplők

*Cigaretta,
alkohol,
fizetett kielégülés.
Némi mocsok –
emberi-lelki, materiális.
Elvesztett háború,
rablóbéke,
társadalmi és filozófiai onanizáció.
Kevés üvegcsörgés.*

IV. Mellékszereplők

*Szabadság, Testvériség, Egyenlőség!
Cum Deo...
Talpra...,
Csonka...,
Aki magyar...,
Márciusban újra...,
Sokan, de....*

*No és a háttérben
az emberarcú, lakható világ.*

1998–2000.

KÖSZÖNTŐ BUDAPESTRŐL

Egy irodalmi folyóirat születése mindig különleges esemény és öröm. Gondolom, nemcsak az írók, hanem mindenki számára, aki szívén viseli az irodalom – a magyar irodalom – sorsát és ügyét. A magyar irodalom ugyanis nem pusztán a művészetek egyike, hanem a nemzeti identitás egyik, bizonyára nem a legkevésbé fontos fenntartója, a nemzeti szolidaritás gondozója, a nemzet lelki egészségének ápolója és helyreállítója.

Különösen így van ez egy kisebbségi magyar irodalmi és kulturális folyóirat, nevezetesen a kárpátaljai magyar irodalom folyóirata esetében. A kisebbségi közösségek nemzeti identitásának fenntartásában, az egyetemes magyar kulturális szolidaritás megerősítésében nélkülözhetetlen szerepet töltenek be és különleges felelősséget vállalnak a kulturális élet intézményei, közöttük az irodalmi folyóiratok.

Ezeknek a folyóiratoknak a küldetése a többi között abban van, hogy segítsenek felépíteni azt a szellemi, lelki "köztársaságot", amelynek mindenki, aki magyarul beszél és ragaszkodik anyanyelvéhez, anyanyelvi kultúrájához, természetes jogon lehet a polgára. Hogy felépítsék azt a szellemi hazát, amelyről Illyés Gyula nevezetes verse, a Haza a magasban beszélt. Olyan "köztársaság" ez, amelynek egy verseskötet, egy regény, egy szociográfiai munka, egy színház, egy iskola, egy tudományos műhely, egy énekkar, egy irodalmi folyóirat lehetnek a tartópillérei.

A magyar irodalom "köztársasága" új tartópillérrel gyarapodott és erősödött az ungvári irodalmi folyóirat létrehozásával, amelynek második száma most azt jelzi, hogy a kezdetek után a folytatásnak is tanúi lehetünk, és joggal bizakodhatunk abban, hogy a folyóirat tartós és fontos intézménnyé válik. Olyan intézménnyé, amely egyaránt szolgálni fogja a kárpátaljai magyarság, a kárpátaljai magyar irodalom, mi több, az egész magyar irodalom ügyét.

Ebben a meggyőződésben köszöntöm a folyóirat szerkesztőit és olvasóit.

Pomogáts Béla,
az Anyanyelvi Konferencia elnöke,
a Magyar Írószövetség elnökségének tagja

ŐSZI VERKLI

A varjak, mint ormóttan fagyöngyök tapadnak a fákra. Repülésük portya, portyájuk repülés. Hangjuk kereplő: falakról csap le, megfürdik a szennyes kis folyóban, visszaszól a dobozházak mentén.

A varjak, mint üszkös rongyok terülnek a földre.

Fagyott lábuk a sárba markol. Temetőjük az utcakő.

Fekete tolluk takaró, fényes szőnyeget rajzol a porba. Tollaik lebegve hullnak kezedre. Csendjük rád hajol, elkísér.

REKVIEM

Ma ledobtad magad a szakadékba. Hidegen nézted a zuhanó testet. Fekélyes, fekete hús- és csonthalmaz volt, bűzlött.

Álltál fölötted mereven, kabátod alatt csendben hömpölygött a közöny.

Kavics- és földdarabkák estek utánad. S lassan már eltakartak téged előled, de elkezdett zuhogni, szagatni a jég. Fügönyt vont szemedre, te mégis láttad magad, ahogy feloldódsz a szilánkok között.

Kígyóvá váltál. Kifakítottad bőrödet a jéggel. Kavics- és földdarabkák gurulnak a mélybe. Állni akarsz, de agyagsomóként kerget a víz tovább.

Fekete, fekélyes húshalmaz vagy már csak, bűzlesz is.

Állnak fölötted mereven. Kabátjuk alatt csendben hömpölyög a közöny.

Magad maradtál. Szólni akarsz, de a szád helyén férgek tekeregnek.

Elül a vihar.

Szemed kérdőn mered az égre: nem érted, hogyan süthet a nap, mikor feloldódsz a szilánkok között.

PORTRÉ

Címeredben köpönyeg és két kulacs. Hordozod a csavaros végű zászlót. A lengetéstől fáradt a kezed. Fonogatod szóhálódait.

Tudod, hogy tudják: zsoldosuk vagy, csak ciklusra szerződsz, új idényre. Fő a helyzet és a gázsi.

Ami saját volt, elrohadt.

A tévében ott vagy, a lapok lehoznak; sárosni, mosni megtanultál. Diszkrét hullarablók mosolyát vigyázod. Eltüntetsz minket, kiemelsz.

Több életed, több halálad: palettád végtelen plakát. Kenyér helyett csak cirkuszra telik: szonettet írsz, himnuszra hívsz.

Testet kereső szervdonor vagy. Apró, kifakult lego-elem.

A hályog néha szétoszlik szemedről. Visszanöveszted.

Nyakörvedbe új gazdinevet firkál percenként újraírható áltörténelem.

SORS

Ami körülvesz: szűk, barázdált műanyag doboz. Tápoldatot szór rád a ráncos kezű, velődig érő zöld magány.

Majd végül kitarhatod magad. De még vegetatív a mázas üvegház. Senki nem fullaszt celofánba. Nem tesznek ki az utcakőre. Nem alkuszik a két világ feletted. Csak áhíthatod az évszakváltozást.

Kitakarózni – érzed – nem szabad. Mert kiszáradnak a bőséges erek és elgurulsz vagy messze dobnak.

A gyökereiddel átölelt doboznyi térbe kaktuszt hoznak helyetted.

[...]

Akkor másképp írtam volna meg. Most azt a szót – talán daczból – kihagyom és visszaulalok, hogy csak az értse, akié és akiért kihagyom azt a szót.

Kiírtam volna NAGYBETŰKKEL, aztán szemétkébe vagy műanyag dossziéba – egy hanyag mozdulattal, kávézás előtt, és már nem is zavarna így. Elvitte volna a csöpögő szemeteskocsi vagy lefoglalnák a padláson csámpázó árnyék-egerek.

Aki képes rá, értse meg a kihagyások beszédét.

Pontok kopognak, de van kohézió, az összefüggés kifecsegi mégis. Tá-ti-ti ti-ti-tá.

Nem hagy nyugodni. Fogfájósan hozzám tapad. Átértékel és visszaulal: meghatároz.

Fákat villant fel, házakat, egy szót, ami csak ott és sehol máshol... Ki nem ejthető, de bentragadt.

Nem elfelejtve, csak egy réteggel lejjebb, hogy ne zavarja a vegetációt.

Éjszaka erősebb az íze. Villanás — és ott vagy... Foltok a szomszéd ház falán, nehezen záródó kertkapu.

Már nem írhatom le. Sem nekik, sem értük.

Sem ti, sem ők... Volt egy jelrendszer, de eltűnt, aki megfejtené.

Csak pontok kopognak.

Ti....tá.....

A MI útközben elveszett.

α ÉS Ω

Te sem hiheted, hogy nem hinned lehet. Felé törni kényszer.

Tompa miérték nem puffognak hátba. Nem élsz reszkette fiolákkal, csúszós üvegek levén. Nem merenghetsz öngyilkos-halálon.

Mítoszaink szép történetek. Igaz, csak egy, a megtartható, a világoló. Gyufaszáלבól: égő csipkeláng.

Az Ő házában üzenet a közhely. Belédhasító, érted elhangzó panasz. Mélyen már tudtad, most előtört. Bár professzor nem analizált.

Könnyebb leszel vagy lelkifurdalásos. Átalakulsz. A föld szaga most elkerül.

Távolról egyszer már mindenki látta. Kitakarózva állsz előtte, ismer.

Nem Ő volt, aki elhagyott...

ÚJ VETÉS

E rovatunk létrehozását a felfedezés öröme magyarázza: időnként ugyanis – egyelőre nem kirajzásszerűen, de mindenképpen természetes módon – új tehetségek jelentkeznek, akik számára az első és további közlésekhez teret adni az öröm érzésén túl kötelesség is.

Becske Lajos, az alábbi versek szerzője huszonéves fiatalember. Visken él, nemrég fejezte be tanulmányait az Ungvári Képzőművészeti Szakközépiskolában. A társ-művészetek iránti érdeklődéséből adódóan előszeretettel fűr-farag, azaz tevékeny életet él. Egyébként meglehetősen zárkózott természetű egyéniség, aki versekben akar és képes igazi, nemegyszer kétségekkel, bizonyosságnak vélt dolgokkal hadakozó önvalójáról vallani.

Féltucatnyi költeményének ismeretében nem lenne szerencsés ítéski szigorúsággal tenni mérlegre költészetét, ám hangütésének üdítő mássága és a versek kiérleltége máris megállapítható, még akkor is, ha itt-ott utánérzésből fakadó sorokon akad fenn a tekintet; pályakezdő esetében csakis rosszindulattal lehetne az ilyesmit gyógyíthatatlan negatívumként felróni; helyénvalóbb a jószándékú figyelmeztetés.

A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetségnél kiadásra vár az ifjú szerző első verseskötete, ami – feltehetőleg – a poézis művelése iránti elhivatottságot jelzi. Ebben, s általa irodalmunk gazdagodásában bízva adjuk közre Becske Lajos verseit.

Nagy Zoltán Mihály

BECSKE LAJOS

BEVEZETŐ

*Minden egymástól függ és egymásból
Keletkeznek különféle dolgok,
Mígnem összeütköznek és felrobbannak,
Mint a molekulák.*

*Világűr tintájába mártom most
Fénnyel osztódó tollam,
És elmesélem, hogy raboltam,
Öltem és öleltem tiltott
Lényeket, mert csak ők
Adhattak számra édes kéjeiket,
És eltemettem, ami már
Kiegett... néha élve, néha holtan.*

*Én igaz ember voltam!
Szabadon, büszkén megtapostam
Szemet takaró néma csuklyát,
Forrásvíz sziklaízét ittam
S kibontottam a nagy vitorlát.*

A KASZÁS

*Minden önmagába lendül,
S eredetében lel vigaszt.
A szó is, mely égbe csendül,
Halántékunkra hajtja azt.*

*Keletkezik az elmúlás,
És elmúlik minden kezdet.
Megrezzent egy kis szélfúvás
S tagjaid beleremegnek.*

*Csillagász papírján hemzsegnek
Titokzatos pályák, körök,
Görbék. Terek síkra törnek.
Ábrába vésve: eltörött a
Kaszanyél, lágy maga a penge!
Isten tudja, fejünk fölött
A lét miféle mező s rög
Frissen kaszált sarjú rendje?
S mikor lesz a Rend önmaga,
Ha leng, vagy rozsdás s kasza?*

MONDD CSAK

*Mondd csak, mi jár a fejedben:
Szegény József Attila tán,
Mikor vonat alá lépett,
Avagy Latinovits Zoltán?*

*Mondd, ha az értelem kóros
Állapot és átszalad*

*Rajta a csend, te itt maradsz
Nekem Búsképű Lovagnak?*

*Valld be, hogy fáj megíratlan
Leveled kedvesednek,
Akihez szórod könnyeid,
És késeid lengedeznek!*

*Majd így is, úgy is rádborul
A Kerekerdő lombja...
Vánkosod lesz égből úszó,
Vihartépett csonk vitorla.*

HIÁBA

*Hiába minden áldozat,
A nagy bünt még nem ismered.
Hiába hull szerte az ég,
Hiába takarnak hegyek.*

*Hiába minden máglyaláng,
Ez a világ oly mostoha,
Szívedbe zárni szennyesét
És fényét voltál ostoba.*

*Hiába minden. Cseléded
Lett bár az iszonyú titok,
Hogy valahol mélyen a lét
Sugara testedben lobog,*

*Hiába minden, itt maradsz.
Nagy bűn az idő, s tied lett.
Hiába minden szó, a lét
Sólyomszárnyon száll feletted.*

A TÖLTÉSEN

Félórája várom. Hidegen fúj a szél, elzsibbadt a lábam. A francba. Képtelenség így órákig gubbasztani. Akkor kellett volna... Miért nem? Most... vége.

Csitul a szél, csak jönne már az a döcögő átkozott... Csendes a sín, néma a töltés.

Lajos bácsi szerint egy pillanat csupán: apró forróság, egyetlen vakító kisülés. Ő megjárta az utat és visszajött.

Én nem akarok...

Apám, hol vagy? Legalább ilyenkor!... Nem búcsúztam el anyámtól. Levelet kereshet vagy engem a Katusnál, de ő sem tudja, hogy én...

Közeledik: muzsikál a vaspálya, szétdúlja a falu csendjét. Ugrom...

Mi ez? Mi történt? Miért nem? Elkéstem... itt az alkony. Megérint a kéz. Félek a sötétből kinyúló kezeztől.

Újra a váltókattanást követő síri csend. Hallgat a rideg vas. Zúghatna, örülten bőghetne, a kerék szaggathatná a húst... Mosott hajam véres lenne?

Bárcsak a tengelyhez ragadva, kerékre csavarodva könnyű, gondja-nincs lélekként...

Anyám! Aggódsz értem? Feljajdítottad már a falut? Ne gyertek... ne lássatok ilyen fehéren.

Újból zizmereg a sín, majd kölyökmacska-jajdulással merevedik őrröngésbe... Acélteste hamar ideért.

Nem szabad hibáznom, odaugrom, közé, nem baj, ha keréknek fejjel. Most! ...

Lehetséges ez?

Gyorsan elment, túl rövid volt, vaksötét van. Rohanok haza. Anyám vár... és még ki sem készítettem a holnapi ruhát.

NYÁR A GESZTENYÉK ALATT

*Csak titokban járt itt a nyár;
kigombolt blízban állt elő.
Akár a fagylalt, csupa jég volt,
s forró, mint csalfa szerető.*

*Álltunk a gesztenyék alatt,
sátrat vert ránk az éjszaka,
s mert nem volt értelme a szónak,
felzengett a tücskök hada.*

*A hallgatás egyre mélyült
vergődő testünk betakarta
egy angyal. A lelke csupa jég,
de éget, mint poklok hatalma.*

NAPFOGYATKOZÁS

*Kezdetben csak az ibolyákat
utóbb már a hársakat is
meg a sirályt, a tavirózsát
és mindenféle templomokat.
Néztük-néztük
magunknak-másnak
az ezredvégi balladákat,
a hegyeket meg a folyót,
a fenyőfákat, a tavaszt
meg a halált: épp alkonyatkor
ballagott át a híd alatt.
Elment a tél, elment a nyár;
egy fényes zápor gyöngysorán
ellibeggett a ház előtt
a legboldogabb délután.*

SZEPTEMBERI ANZIKSZ

*A bazsalikomok városában
mindig süt a nap,
a bazsalikomok városában
minden jól halad,
rossz költő rossz verséért
ne szidjatok nagyon
merthogy a világot
reátok hagyom.
Szerettem élni, halni,
akár a többiek,
szerettem a fákat,
a rétet s a vizet.
Boldog akartam lenni
akár a többi nők
mind, akik sírni látták
ama Dsida Jenőt...*

SZERKESZTŐI OLDAL

VAGYUNK! KELLÜNK?

Az anyaországban, író-olvasó találkozáson kérdezték tőlem: “Hogyan viszonyulnak Önhez kortársai a szülőföldön?”.

A kérdés hosszú gondolatsort indukált, egyfajta önértékelésre kényszerítve. Leghalványabb formájában sem szívlelem a szerénytelenséget, ugyanakkor őszinte, korrekt választ kívántam adni, hát kimondtam: “Azt hiszem, számolnak velem”.

Feleslegesnek véltem hivatkozni elismerő olvasói (kortársi) és szakmai véleményekre és a fanyalgó, elmarasztaló megállapításokra; nem is volt rá szükség, a kurta válasz kielégíteni látszott a kérdező kíváncsiságát.

Engem viszont azóta gyakran foglalkoztat ez a kérdés, immár– belátom: önhatalmulag – kiterjesztve annak vonatkozását mindenik kishazai pályatársamra, ráadásul némi módosítással: mihez akarnak és tudnak kezdeni sorstársaink a mi műveinkkel, úgynevezett munkásságunk termésével?

Íme – például – folyóiratunk, az EGYÜTT, amely a hasonló világlátású és elkötelezettségű pályatársak közös szándéka, tevőleges hozzájárulása eredményeként VAN; de kell-e igazán, képes-e megérinteni a pusztá megélhetés gondjaival küszködő kortársakat?

Lapcsinálóként hajlamos vagyok hinni az igenlő válasz jogosságában, ám a kortárs-olvasók szemével nézve feltehetőleg nem ennyire egyértelmű a kép.

Bárhogy is van, bizonyosra vehető: folyóiratunk létjogosultságát a beérkező olvasói visszajelzések igazolhatják. Dőreség lenne ezek dömpingjére számítani, az “elvárás” azonban lapcsinálók és olvasók részéről kölcsönös kell hogy legyen; előbbieket a tőlük telhető módon értékek közvetítésével akarnak szolgálni, utóbbiak pedig – bízunk benne – alkalmanként megtisztelik a lap készítőit lényegre tapintó, figyelemre és megszívlelésre méltó véleményükkel, akár elismerően-bátorítóak, akár fitymálva-elmarasztalóak azok. Az együtt fogalma ebben az esetben is bámulatosan találó, hiszen egy kialakuló-bővülő, a passzív érdeklődés határvonalán észrevételekkel átlépő, a visszajelzés “műfaját” gyakorló olvasói réteggel együtt nagyobb az esélyünk érdeklődésre számot tartó lapot csinálni. Nem tudom, mikor, csak remélem, sikerülni fog.

S akkor, megválaszolva a címben feltett kérdést, elmondhatjuk: az EGYÜTT nem holt közegben, afféle légüres térben létezik, de igenis, kor- és sorstársaink igényelik, számolnak vele.

Nagy Zoltán Mihály

ORÁCIÓ

*Hamis igék
tövisé, kardja
vért ne
karmoljon arcunkba –*

*Az igaz szó
jó ízét
megtalálni,
kárpitozza fölénk
a szívárvány ívét –*

BÁBEL TORNYA

*Szemem
pilla-palánkján
hüppögve bukik át
a sírás
orgonabokra:
marad minden korban
felépíthetetlen
Bábel tornya.*

KÖVEK

*Csontöklöd ráng megremeg
okát nehogy megnevezd
Üzemel ágál benned névtelen
tilalmakat felrúgni képtelen
Mindegy mi volt és van vagy jöhet
omolnak zuhognak a kövek*

GYERTYA

*Függöny
mögött
a fény
szikár:*

*a hajnal
falra
pingált
gyertyaszál.*

ÉRZÉKCSALÓDÁS

*Képzeletem
hatalmas
dómjában
szentséges
oltár:*

*mintha
már
enyém
volnál.*

KÉRÉS

*Neved
zengő csend.
Ennyi maradt,
el ne vedd.
Ajkamon
ha megremeg,
emlékeddél
a képzelet
ölre megy.*

FŐHAJTÁS

Öt éve, 1997 első felében nem mindennapi sikerélménye lehetett az egyébként közönyösen összevissza csapkodó Kaszásnak: sokévgyűrűs, buján terebélyesedni-lombozódni már erőtlen tölgy; Sütő Kálmán és a még ereje teljében sudarasodó, jegenyegerincű Kecskés Béla léttörzsét metszette el.

Ők ott vannak már, ahol nincs dolga a mindennek megrontására fölesküdü, vehemens alatomossággal üzemelő testi, lelki, társadalmi rákfenének, egyéb nyavalyának. Örök vízszintesbe merevült fizikai lényük fölött eszeveszetten, ki tudja hová nyargal az idő. Talán mégis hihető a muszáj-vigas: halott költők nincsenek! Személyiségük, igazi önvalójuk akárhányszor megelevenedik, beszél hozzánk a ránk hagyott, lezárt, ám felnyitható, minden behatolással mélyebben megismerhető életművekből, máig érvényes igékkel formálva szebbé emberi arcunkat.

Izgága jelenidőnk harsány, nemegyszer semmitmondó –fájóbb esetben: századokon át megvigyázott értékeket pfujoló –hang-káoszában ezért érdemes újra és újra odafigyelni az ilyen, eredendően tiszta, nemes indulatoktól zaklatott emberi-költői beszédre: még akkor is, ha benne-általa nem valamiféle világmegváltás “receptje”, “csupán” a létélmények okozta kin, az élhetőbb világ iránti gyötrelmes vágy mondatik ki.

Ennek tudatában, mindenképpen tisztelettudó főhajtással ajánlhatóak újra-olvasásra Sütő Kálmán és Kecskés Béla versei.

Y-N-Y

SÜTŐ KÁLMÁN

(MONTÁZS)

*Onnan való vagyok én,
hol a rög az élettel összeforr.
Gyehenna mélye
dobott ki magából, sorsom megjelölte:
kezemben ekeszarva,
verítéktől vált meg az alkony,
agybomlástól éji-éjszaka.
Kettős pálya bolygó vándora,
új igékkel jöttem közétek,
hazudom a valót – szerelmesen...*

*Vágyaknak valója, jövőknek jövője,
mit keresek itt e hűvös tájon?*

*Meddig? Még meddig kell itt bujdokolni:
elűzve, viharzó vad éjszakákon?
Nekem nem kell a modern szív:
vele hinni s szeretni nem lehet...
Lelkeket jöttem venni tőletek,
cserébe adom oda lelkemet.*

*Lehajtott fejjel járni itt vétek,
itt minden percre van mérce,
a percnak éltet égő lángja,
már a másiknak rügyfakadása
új tettekre űzi életed...
Felém szállnak feddőn, korholón
el nem végzett dolgok árnyai.
Ma vagyok... Tán kellek a mának?!
Jöjjenek már mások... Újra mások:
új időkben az új Messiások.*

ELBITOROLT EMBERSÉGÜNK

*Ha test és lélek forró lázban ég,
és piros vérem kiömlött már rég:
itt már ez sem elég...?*

*Omoljak tán porba csúszva-mászva?
Szakadjon meg a szív, ha búja van:
itt ez is hasztalan?*

*Más sorsokat nem írnak itt soha?
(Forró a toll, betűje úgy éget...
S kigyúlnak: a végek...)*

*Hajh! – de addig kiömlik a vérem,
s a kihűlt tócsa fölött maholnap
kutyák marakodnak...!*

IDESZAKADTSÁGUNK

*Sorsunk: a Végzet döngeti mellem,
lerogyok kegyetlen ütésitől
– de megérdemlem.*

*Kibuggyan ajkamon a jaj, a vér,
törékeny szívem lázban, nem remél.
Idők omlása után el kell mennem
– én megérdemlem, én megérdemlem.*

*Öl, vág, zúz, rág, mar valami bennem,
s nem hevít mézes-mázos kegyre
– mert nem érdemlem.*

*Jövőnk, sorsunk csatáz, harcol, éget
s rám mered ez a bús magyar élet.
Hordom keresztem, ezt kell tennem
– megérdemlem, megérdemlem.*

1935

EMELT FŐVEL

*Hívtak, de nem mentem;
virág a kezemben –
Sej, jó volt,
hogy szuverén lehettem!*

*Nagyon kikaptam,
mert sose hallgattam.
De hittem: felragyog
igazam, hatalmam.*

*Hívtak, de nem mentem,
cinkosuk nem lettem.
Inkább a fejemet
bevertem.*

*Keserves, nehéz volt,
lenyomott az égbolt,
lenyomtak, temettek –
De boldog voltam, hogy
elveim lehettek.*

*Megtartóm – Nap és Föld!
A lent volt nekem fönt!
Ha törtek ellenem,
fegyverem volt: a csönd.*

*Tisztának maradni,
rigni és harapni;
segíts meg, szerencse,
vetni és – aratni.*

GODOT-RA VÁRVA

*Várjuk a buszt. Köd és közelgő este.
Várjuk és nem jön... Pisla remény világlik
a kanyarban... de az sem az... Nyújtogatjuk,
mint afrikai szavannák zsiráfjai, a nyakunkat,
a szerencse bennünket ma már itt hagy,
hiába rugdossuk, belénk mar a kutya-fagy,
megborzong a gazos díszbokor; jobb idők
emlékeként, mellettünk,
s mint pontos jelzőkészülék, kigyúl
vörösén-lilán a fülünk.*

– Miért nem jön?

– Hol van?

*Pedig már itt az alkony, s a magas ég
mintha benzinnel lenne leöntve, úgy ég.*

*Koccan a kövön egy káromkodás,
remegve bújik kezünk,
és nem vesszük észre, hogy lassan
magunkból kivetkezünk.
– Megjött hát december; a soros tél,
a soron következő hiány,
a soron következő kongresszus,
a soron következő – minden, ahogy megszoktuk
morogva, de beletörődve
a változtathatatlan zsarnokságába,
ki él és uralkodik fölöttünk időtlen idők óta,
és nem érezzük magunkat megalázva –
A rabszolga szíve tűr így,
várjuk a sorsunkat, bégető birkák,
kik magunk sem vagyunk különbek
a pásztorainknál.
S várjuk a buszt, mint a Megváltót,
várjuk, ami nem fog megjönni soha;*

*míg a feketeségbe zuhanó ég
mintha benzinnel lenne leöntve –
ég!...*

MAGAMMAL VISZEM

*Megnézem jól mindennap a világot,
mely szép és rút, de legalább valós:
mert bármikor itthagyhatom már
– súgja fülembe a jós.*

*Végigjártatom szemem pejcsikóit
smaragd mezőin, porzó útjain,
s lenézek mozdulatlan arccal:
mit tükröznek a mélyben kútjaim.*

*Som és Papi közt a kis akácerdőt,
az égre célzott messzi tornyokat –
mindent, mindent, míg felragyog fölöttem
a reggel örök címere, a Nap.*

*S belenézek az emberek szemébe,
ragaszkodón szorítva meg kezük –
hiszen úgy zuhanhatunk le,
mint hogyha az ágat eleresztjük.*

*Együtt élek a józan félelemmel,
tudom, hogy jöhet autó, puska, kés –
kiszámíthatatlan napfogyatkozás,
s megkeseredik számban csók és méz.*

*Halál, halál, ólálkodsز körülöttem,
és egyszercsak már nem lesz több hitel.
Hát megnézem mindennap a világot:
magammal vigyem, hogyha hagyni kell.*

IDILL, ANNO 2002

Három Gül Baba-szerű figura, tökkopaszon ül a garádicson, a kiskocsmá felső szintjén, vörös lazaccal korcsolyáztatja meg a hazai szeszipar remekét, jól elvannak, én meg a sarokban gubbasztok, ücsörgök, várok valakire, akire várok, ő nem jön igazán, meleg van, meleg a sör is, aki nem jön, arra várok, te szerencsétlen Konfuciusz, a selyempapírra írt igazságod ki fogadja meg, mindig sántán, bénán idézünk, de az atyaisten nem jár a mosókonyhákban...

három Gül Baba-szerű figura, képlékeny, átrezgő öröm, valaki, nőnemű, csak ebben a kis csehóban, a rekedt őrség ide nem kell, ők még ezt nem sejtik, van ilyen, a bal kéz... nem tudja, hová üssön, a jobb meg... béna...

ám a csaposleány fiatal, fess, majdnem Loren, ártatlansága elvesztése előtt, hát kézbevaló, megmarkolandó, lejátszható,

hát felélénkül a három fazon, végre, hátha lehet, csak a másik csapos mondja szelíden, nem oda a keservény,

de nem hallgatnak, csak ... neki, teli nadrággal, pezsgőn, pezsgővel, mintha, de nem,

kis emberke, lila pápaszemmel, betotyog, nincs vele semmi baj, csak nem gyarápítja a cég bevételét, csupán egy pohár, kispohár ásványvíz, kell nekünk garádics, galéria, gardedám,

mire hirtelen néma csönd, a kisember kimegy,

a három Gül Baba-szerű alakzat egyként feltápáskodik, kiderül, legalább két méternyiek vízszintesen, leszedik az asztalt, kezét csókolnak a helyettes, vagy fő? pincérlegénynek, mosogatnának is, csak vendég nincs... több...

a lejátszható majdnem Loren kéjesen mosolyog, kilibben a csehóból és sietve gyújt be a bézs mercibe,

a mosókonyhában az atyaisten nem járt, de ott ücsörgött nemes szomját csillapítva a bárban, a csehóban, legyekkel a feje körül

egy kis senki, csak... vagy tizennégy étel-italfogó sajátítottja, a kisleány édesegyapukája...

és ő fizeti – fizette máig a gülbabákat is...

nem jön valaki, akire várok, de már nem érdekes, mert

ott a feje

az ajtóharangon...

MAJDNEM, KÓCSAGTOLLAL

Idetévedt. Ült, állt a sekély vízben. Kócsag volt... vagy gém. Talán daru? Nem, ornitológia, istenem, madártan... Mentem át a függőhídon, van-e még élőlény, mozgás, remény, ebben a megcsonkolt folyóban, és ott volt, ott tollász-kodott, evett, ivott a szép madár...

Reggelizett a nap, a fűzfaleveleken béna szúnyogok csámcsogtak, a kócsag meg csak állt, lábain gyöngyözött a koravén hajnal.

Akkor láttam meg őket. A két forrónadrágos tinilányt. Lébecoltak a függőhídon, örültem, sort, felsőing, tiszta, rendes, az arcokra sem kovácsolódott savóízű maszlag, szépek voltak... A két kisleány meg a kócsag. Az ébredő nap lerombolta a hűvösséget, minimum, nem az éjszaka csinálta, csak az, hogy a nap soha nem megy le, csak mindig máshol kel fel...

A kócsag elszállt, valahogy nagyon nehezen, bal szárnya kicsinyként ferdén játszott, és jópár toll maradt az édes madár után...

A két kisleány fél éve háromnaponként... A kócsagokat keresik?...

Rohanok át a függőhídon, a parkon, ezúttal gálában, vagyis nem a megviselt, tépett halászszerelésben áll, ott áll a két leányzó (másodszor, harmadszor, negyedszer...), bácsi, hé, öreg, nem akarsz szeretkezni? ... nem így mondták, de ez mégis egy irodalmi folyvástírat, mennyi?

Ötven, kemény ukrán valuta, ha csak velem, kilencven, ha kettőnkkel...

És hol, merre? Széles karmozdulat a válasz... Miénk az egész határ, azaz a park...

Feltűnhetett volna. Még ezerdtrioitási öregszemeimnek is. Mármost az, hogy a trikó és a tornanadrág (forrónadrág) alatt, lent a bokától ... körömcipő van a lábakon, s nem edzőpapucs...

De... azért most már – háromnaponta találkozunk – köszönünk egymásnak. Ismerősen, ismeretlenül.

De... (de jó ez a hárompontos) Még meghagytunk magunknak valamit a jövőre.

A kócsag – bal szárnya nem tesped el. A lányok – talán egyszer még rám fanyalodnak.

Én – ne szóljon rám többé senki a buszon, mert ukrán kenyeret eszem, megint, s már sokadjára történt meg,

hanem szóljon rám mindenki, bármilyen nyelven, s mondja azt, hogy miénk a park, az ország, és az értelem,

s talán valamikor, ez a

kitétel.

ALI BABA, A GYÓGYÍTÓ

Sokat hallottunk akkoriban az amerikai kémműholdakról. Nem múlhatott el egyetlen ún. “politikai foglalkozás” – érthetőbben, a kommunista ideológiát teljesen hatás nélkül hetenként unalmasan adagoló heti szeánsz – ahol ne esett volna szó a gyufásskatulyát is lefényképezni képes szerkezetekről, s egyéb technikai fondorlatokról. Ezek után ezredünk, – kockáztassuk meg a kijelentést – alaposan tájékozott volt az imperialista praktikákból.

Parancsnokságunk, élén Vadkan (Kaban, becézetten: Kabancsik) ezredessel, minden lehetséges manővert bevetett az ellenséges égi kukkolók megtévesztésére. Egyik, szezonálisan, azaz nyaranként visszatérő cselvetésük a HÖH (Hiányosan Öltözött Harcos) bevetése volt. A rendkívüli és leleményes trükk abban állt, hogy alakulatunk gépkocsivezetői zubbonyt (gimnasztorka) nélkül, fedetlen felsőtesttel ültek be a katonai rendszámmal ellátott járművekbe. A parancsnokság ezzel szándékozta tébolyultságba kergetni a levegőben és az utakon garázdálkodó külső, és – nem mellékes! – belső ellenséget. Az ellenséges megfigyelő bizonyára nagyon meg volt lepődve: az elején azt gondolhatta, hogy meztelen felsőtestű civilek vették át a hadsereg gépkocsiparkját. Ezt gondolhatta az elején. Hogy később mit, azt csak találgathatjuk.

Éberek voltunk tehát, mert annak kellett lennünk. Ha jól meggondolom, kisiskolás korunk óta, hiszen már akkor elkezdték sulykolni az éberség-hisztériát. Határszárazlakva szinte hetente hallottunk a baráti, ám azért egy kicsit még gyanús Csehszlovákiából átszökött kémekről, kiknek keresésére a zöldsapkás határőrök nagy erőket vetettek be. Művi balhé volt természetesen, arra azonban jó, hogy a városból, a munkából hazatérő lakosságot délutánonként a járőrök rendszeresen igazoltassák. A vegzáláson – mintegy a katonákkal fraternizálva – mindenki, maga a vegzáló is nevetett, de az akció ennek ellenére nem volt népszerű. Még azok utólagos ismeretében sem, hogy második iskolai olvasókönyvünk eszményként feltüntetett alakja az apját kulákság gyanújában vétkesnek találó, s a Csekának feladó Pavlik Morozov nevű, úgyszintén “éber” iskolásgyerek volt. A besúgóeszmény valahogy nem tudott beépülni a helyi, az amúgy harmatgyenge “klerikális reakcióval mételyezett” köztudatba. A görög katolikus lakosság pap és templom híján, az ifjúság nevelésével is törődő református lelkész agyonverten a KGB pincéjében.

– Ki kellene venni ezt a fiút az iskolából, ez a Német Jani hülyeségekre tanítja – mondta indignáltan tréfálkozva egykor úgyszintén kulákgyanús nagy-

apám apámnak. Jól tudta persze, hogy a falusi tanító nem térhet ki az előírt tanterv elől, a viccet azonban – talán későbbi okulásomra is – kötelességének tartotta elsűtni. Megállapíthatjuk: az erkölcsök rendben tartása szempontjából igen bölcsen.

A hadseregben azonban, különösen az akkori önmeghatározás szerinti “világelső” Szovjet Hadseregben a gyanakvást illetett komolyan venni. Ahol kémkedés sejlik, ott muszáj éberségnek is lennie.

Az éberléthez, a spionok megfékezéséhez azonban kiválóan kondicionált állományra is szükség van: ép testben ép lélek – ha ismerte volna a szláv szoldateszka a klasszikus szólást.

A vázolt harmóniát – ép test és ép lélek együtt – az alakulat orvosa, de inkább felcsere, magyar hadtörténelmi fogalmak szerint még inkább “borbély”, alhadnagyi rangban lévő üzbég sors- és harcostársunk lett volna hivatott előidézni és szavatolni. Őt azonban, akit rossz orosz kiejtése miatt az alakulat inkább kedélyesen, mint rosszindulatúan Ali Babának nevezett el, a módszeres egészségellátás nem nagyon érdekelte. Igaz, felszerelése sem volt nagyon hozzá, s a kollektív gyógyászatnak a külső körülmények sem kedveztek.

A mosdásra alkalmas víz szinte teljes hiányából következően folyamatosan kiütések keletkeztek a katonák testén. Az átlagos harcos szombatig, a közeli garnizonvárosban való igazi fürdésig nyaktól fölfelé és csuklótól lefelé világos, testének más részein koszbarna színárnyalatokban volt látható. Elvágólag. Nem kedvezett a higiénának az sem, hogy az erdőszélen szifiliszt beszerzett bajtársak együtt éltek, s étkeztek az e kórtól mentes társaikkal.

Gyógyítónk a kaotikus helyzetet azzal tetézte, hogy mohamedán létére fittyet hányt vallása hagyományainak, s egyben a józan életvitelnek. Ne szépsítsük a dolgot: ivott, mint a kefekötő. Ráadásul válogatás nélkül, vodkát, a helyi rossz és langyos sört, valamint a környék direkttermő szőlőjéből készült, erősen cukrozott bort. Másť csupán azért nem, mert egyéb alkoholos folyadék nem volt található a környéken. Szóba jöhetett volna még a szeszínségesebb időkben a sorkatonák által kultivált kölni, gyógyítónk azonban ennél a pontnál megálljt szabott a szenvedélynek.

Ali Baba nyilvánosan sem titkolta vonzódását a bűnös italok iránt: a zubbonya hajtókáján díszelgő hadi felségjelről, a gyógyítás klasszikus emblémájáról, a kehelyre fonódó kígyóról, a csúszómászót egyszerűen lereszelte. Audenciáján, amikor találkozott a különböző, pattanásokkal, furunkulusokkal jelentkező maródiakkal, egy-egy, amúgy eléggé nehezen beszerezhető kenőcs felírásának ellentételezése nem lehetett kétséges: a paraszolvencia egy üveg vodka.

Nos, ilyen körülmények között tevékenykedett Hippokratész elfajzott utóda. Azaz inkább nem tevékenykedett, mert köznapjait a legtritkábban töltötte józanul. Egy-egy mámoros napot a másnaposság, a macskajaj követett, s az idő ebben a bódulatban sokszor hetekre összefolyt.

Ali Babánknak azonban voltak viszonylag józanabb szakaszai. Ilyenkor feltehetően felködlött benne orvosi esküje, s talán lelkiismeretfurdalása is támadt. Kínzó lelkiállapotát enyhítendő, ezeken a napokon gyógyítani akart.

Sok eszköze nem lévén, egyetlen univerzális gyógyító szerszámot alkalmazott, egy tömör üvegrudat.

Amikor rájött a gyógyítási bolondéria, a nem éppen rózsaillatú kapcászárítóba vezényeltette a századokat. Eljárása roppant egyszerű volt: a katonával letolatta a nadrágját, leguggoltatta, s az üvegrudat gyakorlott és gyors mozdulattal felnyomta a kiszolgáltatott hadfi anusába. A láthatóan kedvvel végzett művelet azzal végződött, hogy az intim helyről kihúzott rudacsot a tompa fényt adó csupasz villanykörte felé fordítva megszemlélte, s bár nem árult el diagnózist, látszott rajta, hogy mindent tud ügyfeléről. Az univerzális szerszámot egy odakészített, vízzel teli vödörben hanyagul meglögybölte, s kérte a következőt. Mit lehet mondani, a bűzös kapcakamra egyre vaskosabb szagokban úszott.

Ez volt tehát az a csalhatatlannak gondolt diagnosztizálás, amelyben kivezényelt gyógyászunk, úgy látszik, vakon hitt.

Ha nem is váratlanul – hiszen inkább az volt a csoda, hogy nem tomboltak folyamatosan járványok –, vérhas tört ki az ezredben. Az alkalom, mintegy szakmai kihívásként láthatóan felvillanyozta Ali Babát. Gyógyszert ugyan nem adott, az azonban látszott rajta, hogy valamire készül. Hogy mire, hamarosan megtudhattuk.

A már csak korai volta miatt is undorító hajnali ébresztőkor elhangzott a parancs: ma nincs laza, a paticsfalú latrinát körbevizelő higiéné, rajonként, szakaszonként, gyalogsági ásókkal felszerelve irány az erdei tisztás. A harcias felállású menetet Ali Baba vezette.

A tisztáson azt a parancsot kaptuk, hogy a katonai alakzatnak megfelelően, tehát egymás mögötti sorokban hajnali székelés céljára ássunk csinos gödröcskéket. Miután ez megtörtént, vezényszóra guggolóállásba helyezkedtünk, s engedtünk természetes szükségünknek. Csodálatos nyári pirkadat volt a felkelő Nappal, madárfüttyel, s ha az ember elvonatkoztatott aktuális és ostoba helyzetétől, s szemét behunyva, nem a bajtársak igyekezetét szemlélte, röpké pillanatra azt gondolhatta, az élet voltaképpen szép, és a természet fenséges.

Gyógyító hadnagyunk is kiválóan érezhette magát, mert miután az alakzatok kikakálták magukat, egy bottal végigjárta a sorokat, mindegyik alkalmi

árványba belekotort, szemlélődött, és ismét mindent tudott. Ezen is túlestünk, s bár nem kaptunk ellenszert, a járványba nem halt senki sem bele, minden rendben volt.

A hajnali parancsot teljesítő katona azonban elgondolkodott. Mire tippelhetett a kéműhold felvételét nézegető, a szokatlan katonai manővert szemlélő ellenséges fürkész? Talán arra, hogy az Orosz Medve valamit megint el akar leplezni, meg akarja tévesztetni a Nyugatot?

A megfejtés abban a messzi újvilági épületben, az ötágú Pentagonban feltehetően megtalálható, ha csak az a szeptemberi terrortámadás nem semmisítette meg.

KÖSZÖNTŐ

Ivan Csendej nyolcvanéves.

Vidékiünk szülötte, az írott szó felelősségét vállaló, cipelő alkotó, regények, elbeszélések, filmforgatókönyvek szerzője, műfordításairól szintúgy ismert.

Sorsa, eddigi életútja a legkevésbé tűnik eseménytelennek: lévén Kovács Vilmos barátja, szellemi társa, a szovjet időkben is merte vállalni saját meggyőződését, amit – például IVAN c. kisregényében jelenített meg hitelesen. Mint tudjuk, Kovács Vilmost kiutálta "kebléről" a szovjet ideológia. A megtorlás Ivan Csendej esetében sem maradt el: a vallási erkölcsöt az ateista propaganda fölé helyezni bátorkodó író annak megszokott rendje és módja szerint felelősségre vonták, szigorúan meg "bírálták", végül kizárták a pártból; abból a pártból, amit később, a független Ukrajna megszületése után feloszlattak...

Emberi-alkotói, elvszerű magatartását méltatva, példaértékűnek tekintve, IVAN c. kisregényének részletét közreadva tisztelettel köszöntjük pályatársunkat, a jeles Sevcsenkó-díjas ukrán író.

Nagy Zoltán Mihály

IVAN CSENDEJ

A KÉT IVAN

...– Nocsak, lelkiatyánk: maga is képes összeeszkábálni valamit? - zökkenette ki Ivan Kalamar váratlanul Ivan Sztah gondolatmenetét.

Az öreg észbe kapott, a fűrészt után nyúlt, és mintha épp most akarná bemutatni, mit tud és mire képes, megragadta a két végén előre megrajzolt deszkát, térdével a tuskóhoz szorítva erősen tartotta, jobb kezével pedig a szárszámot irányította. A kézfűrészt acélosan felcsendülve, könnyen és egyenletesen vágott bele a fenyőfa fehér testébe, ahogy azt a mester akarata kívánta.

– Ez igen! Lelkiatyánk valóban tud valamit és ért is valamihez. Én meg azt hittem, hogy csak tréfál - nevette el magát Kalamar, noha jól ismerte Ivan Sztah érzékeny természetét.

– Állj, vár csak! Figyelj, látni fogsz valamit! - mondta az öreg, aki nem tudta mire vélni a tegnapi vendég újbóli látogatását.

– Hohó! Nekünk nincs időnk várni!

– Az idő nem farkas, nem fut el az erdőbe - vetette oda könnyed mosollyal Sztah, a deszkába ismét engedelmesen belevágó fűrészt nyomán felszálló fehér porfelhőből.

– Állni nem fogunk! Mindössze két szóra jöttem... Azért, hogy meggyón-tasson és megáldoztasson! Igaz, ma már ettem és ittam is...

– Ha így van, akkor téged gyóntatás nélkül meg lehet áldoztatni, husággal megegyengetve a derekadat.

– Ne tréfálgjon! Úgy bánná velem, mint egy elvetemült bűnösse!

– Te hiszel a bűnben?

– Hm... Nem hiszek se a bűnben, se az ördögben, se istenben!... De bűnt, láthatja, bőven elkövetek!

– Tudom, tudom, mit művelsz...

Ivan Sztah remélte, Kalamar abbahagyja a zaklatást, elmegy a dolgára, és akkor ő nyugodtan barkácsolhat tovább. De nem! Kalamar folytatta:

– Gyóntasson és áldoztasson meg engem, szentéletű atya!

Sztah levette fejről a szerzetesi süveget, tenyerével megsimította fehér haját. Az ajka megremegett. Mintha torkon ragadta volna valami, nem tudott azonnal megszólalni. Sűrűn pislogni kezdett.

– Ivan Ivanovics, te megteheded, hogy ne tiszteld a szolgálatomat! Nem kényszeríthetlek arra sem, hogy gyónni és áldozni járj hozzám. Ehhez megvan a saját eszed! De nincs jogod a fehér hajamból gúnyt űzni. Mert az már az én dolgom és a te apádé, meg mindazoké, akik ilyen korban vannak, mint én. Ne feledd, hogy az öregség, amikor kiérdemled, hozzád is beköszönt. Még egy dolgot mondok neked és adok egy tanácsot: semmivel sem árthatsz magadnak annyira, mint a nyelveddel. A nyelv is bűnre visz! ...

– Úgy látom, magával tréfálni sem lehet!

– Nem korodbeli vagyok. Tréfálkozz a magadfajtával.

Sztah nyugodtan, kimérten beszélt, de hiába. Kalamart elöntötte az indulat forrósága, felhevítette az arcát. A lobbanékony hangulatban nem tűrtöztette magát:

– Azt mondja, hogy a magamfajtat husággal kell megáldoztatni?

– Azzal!

Ebben a pillanatban Kalamar maga elé képzelte azokat az alkalmakat, amikor Ivan Sztah messziről köszönt neki. Igaz, ez akkor volt, amikor ő, Ivan Kalamar a tanácselnöki körpecséttel járta a falut; és amikor a falusi fogyasztási szövetkezet elnöke volt...

– Maga valamikor előre köszönt nekem!

– Köszöntem? Lehet, hogy köszöntöttem... De mikor volt az?

– Mikor a falusi tanács elnöke voltam.

– És mikor még?

– Akkor is, mikor a fogyasztási szövetkezet elnöke voltam...

– Mit mondjak? Talán a nálad lévő pecsétnek köszöntem... Ez hiba volt részemről.

– Igaz, már nem vagyok fent! Most lefelé tartok a hegyről és magára a közéletvezetési vállalat vezetőjének szintjéről nézhetek csupán... Micsoda főnök! A büfék, a teázó vezetője... - nevette ki önmagát Kalamar.

– Ki milyen hegyre képes, olyanra kapaszkodik fel. Előfordul, hogy fenn a csúcson minden oldalról támogatják, nehogy lefújja szerencsétlent a szél... De mindenki olyan úton jár, amelyiken előre haladni képes. Hidd el nekem, Ivan Ivanovics: örültem volna, ha nemcsak a pecsétnek köszönhettem volna!

– Maga a pecsétnek köszönt, amit rám bízta?

– Ivan Ivanovics, te tanítottál meg arra, hogy ne a pecsétnek hajbókoljak... Most az egész világ előtt kijelentem: az embereknek fogok köszönni. Csakis az embereknek! ...

– He-he-he - nevetett Kalamar, de komor tekintetet vetett a szalmakucsmára, amely oldalra csapva látni engedte az ősz hajfürtöket.

– Fiam, ne kacagj és ne gondold, hogy csupa rosszat tettem az életben.

– No és mit, mi jót tett maga?

– Nem lestem bele a tányérodba. Ahol a te búzádat őrölték, nem tartottam oda a zsákomat! - jelentette ki határozottan a természeténél fogva jószívű, ártalmatlan Sztah. Ám ezzel korántsem mondott el mindent. Felállt a tuskóról és Kalamar elé lépett. – Szemedbe mondom, fiacskám: mindaz, ami neked megadtott - a falusi tanács elnökének pecsétje a kötelező hajbókolással és tiszteletadással együtt, a fogyasztási szövetkezet elnökének pecsétje valamennyi meghatalmazással és megbízatással együtt – mind-mind a beléd vetett bizalom jele volt, a megelőlegezett bizalomé, ami hálára, egyfajta adósságra kötelez... És megtörtént a baj.

– Miféle baj? - kapta fel a fejét Kalamar, noha a töredékét sem értette annak, amiről Sztah beszélt.

– Nagy baj történt: nem tudta megfizetni az adósságot, és most nagy adósságod van...

– Ha-ha-ha! Szentéletű atyám! Miféle adósságról motyog itt nekem? Csak nem azt mondja, hogy magának is adósa vagyok? Lehet, hogy a maga Ivanjának is tartozom valamivel? Szépen kérem, mondja meg, hadd törlesszek mindent, amíg élek és egészséges vagyok!

– A fiamat hagyj békén. Hadd nyugodjon békében! Nekem pedig nem adhatod meg soha a tartozásodat, mint ahogy azoknak az ezreknek sem, akiktől bizalmat kölcsönöztél... Kinek a nevében adtak neked kölcsönbe bizalmat?

– Miféle kölcsönről beszél? - ámuldozott Kalamar.

– A szavazáskor! Arról a bizalomról, amit az emberek a választásokon adtak neked.

– Szóval így! No, hogy ne legyek kölcsönző, másodszor is megparancsolom magának: ne merjen pászkát szentelni! Ha megszegi a parancsot, szigorúan felelni fog érte! Ne merészelje ezentúl szentelt vízzel szédíteni az embereket!

– Nem hallgatok rád!

– Miért?

– Mert a te szavad számomra – nem törvény.

– Én nem vagyok a maga számára törvény? Ivan Ivanovics a maga számára nem törvény? Halljátok, jó emberek, mit beszél?

Ivan Sztah rábámult a feldühödött Kalamarra. Nem tudta, mi megy végbe a vendég lelkében. Kalamar ökölbe szorította a kezét, mintha fenyegetőzni akarna. Nem pislogott, a feje tetejétől a talpáig, aztán talpától a fejéig végigmérte az öreget. A házigazda közelebb lépett Kalamarhoz. Jóhiszeműleg, atyai módon kézen fogta és könnyedén, kedvesen megrázta.

– Eredj fiam, aludd ki magad! Új nap jön, holnap okosabbak leszünk. És akkor minden rendben lesz.

– Magam is tudom, mikor kell aludnom! De utoljára figyelmeztetem: ha felszenteli a pászkát, felelni fog érte!

– Ki előtt?

– Nem tudja, ki előtt? Ó, ne mondja nekem, hogy nem tudja, ki előtt! Nos: akár előttem is!

Sztah atya már nem törődött vele. Térdével a tuskóhoz szorította a deszkát és nekiengedte a fűrészt a rajzolatnak. A könnyű fűrészpor fehér felhőjét felkapta és nyomtalanul széthordta a szél.

Kalamar ácsorgott még egy ideig. Szólni akart, de Sztah oda sem pillantott. Motyogott még valamit, majd komoran összevont szemöldökkel eloldalgott az udvarról.

1965

Fordította: Fejes János

AZ IDŐ

*Ifjontian dobog a szív,
ám a mindennapok elviszik a tavaszt,
Alighanem mindenkinek úgy tűnik:
A teljes fiatalságot leírják...
Még egy kissé a tanulmányaimnál maradok,
Tanulok még hibáimból egy kissé...
Csengőn, vidáman, s visszhangzón
jár az ifjúság az iskolaruhákban,
ám az idő hirtelen öregkorra éget irgalmatlanul.
A fiatalság visszhanggá válik,
s eme echo menekül, majd elmúlik...
Nem enged egy jöttányit sem,
nem irgalmaz, ám újra nem ismételhető
az elvesztegetett nap pillanata.
Körülveszi a nyugtalanság fáradozásaimat s napjaimat.
Ideje alkotni. Ideje szeretni.
Nem elszalasztván...*

1990

HAZÁMHOZ...

*Az ember fiának kell a tavasz
a hitnek a gonosz enyészetéhez.
Az ember fiának kell a szeretet,
hogy ez őt fölfelé emelje.
Az ember fiának kell a jó,
és a szomszédi "Adj' Isten jó napot",
az ember fiának le kell élnie
a szükséges élettartamot.
Az ember fiának kell az ég –
nélküle parány.
Lennie kell a jövőbe vezető útnak,
olyannak, hogy csúszós ne legyen.*

*HAZÁM! Ezért nélkülöd
sose menjen az élet,
mert a tavasz
szeretet és ég,
emberek, s életutak –
EZ TE VAGY!*

1974

*Fordította: **Kudla György***

KÁRPÁTALJAI RUSZIN NÉPBALLADÁK*

A KATONALÁNY

*A császárnak nincs fia,
Kit küldjön háborúba?
– Nincs énnékem kozákom,
csak három szép leányom.*

*– Legidősebb, te menj el
harcolni a sereggel!*

*– Katona én nem vagyok,
öldökölni nem tudok.
Remegek, ha jó a baj,
szívem olyan, mint a vaj.*

*– Te középső, te menj el
harcolni a sereggel!*

*– Katona én nem vagyok,
öldökölni nem tudok.
Remegek, ha jó a baj,
szívem olyan, mint a vaj.*

*– Legkisebbik, te menj el
harcolni a sereggel!*

*– Édesapám, indulok,
hű vitézed én vagyok.
Ha ölni kell, ölk én,
szívem, mint a vas, kemény!*

*Láva pattant boldogan
meg is siratták sokan,
és amint kardot rántott,
háromszázat levágott.*

*A vezér így csodálja:
– melyik ezred huszára?
Dehogy huszár! Huszárlány,
a legkisebb királylány!*

PETRUNYÓ HALÁLA

*– Mire készülsz, merre indulsz,
kedves Petrunenykám?
– Magyarhonba pénzt szerezni,
édes Handzunenykám!*

*– Mikor látlak viszony újra,
kedves Petrunenykám?
– Vasárnapra hazajövök,
édes Handzunenykám!*

*Hátaslova hazahozta
vasárnap reggelre,
véres inge megszaggatva,
feje be van verve.*

*– Ki hagyott ily csúnyán helyben,
kedves Petrunenykám?
– Betyárokkal verekedtem,
édes Handzunenykám!*

*– Mivel kaszaboltak össze,
edves Petrunenykám?
– Gyöngyháznyelű oláh késsel,
édes Handzunenykám!*

*– Mit terítsek fekhelyedre,
kedves Petrunenykám?
– Lepedőt és pihepárnát,
édes Handzunenykám!*

*V. P. Lintur gyűjtéséből

– Mivel takarjam be tested,
kedves Petrunenykám?
– Selyemkendőd terítsd rám,
édes Handzunenykám!

– Mivel enyhítem az éhed,
kedves Petrunenykám?
– Kakaslevest ehethném én,
édes Handzunenykám!

– Hová temessünk el téged,
kedves Petrunenykám?
– Templomkertbe, lombok alá,
édes Handzunenykám!

– Síri házad milyen legyen,
kedves Petrunenykám?
– Koporsómon ablak legyen,
édes Handzunenykám!

– Mondjad, hogy sirassalak meg,
kedves Petrunenykám?
– Jöttödben is, mentedben is,
édes Handzunenykám!

– Mikor menjek férjhez újra,
kedves Petrunenykám?
– Minél később, évek múlva,
te rongy Handzunenykám!

AVITÉZFURCSAÁLMA

Kicsapta lovát a kozák
a zöld pázsitra,
maga lehajtotta fejét
egy nádzsombékra.

Álmod látott akkor éjjel,

*csodás álmot ő:
dolmányának jobb feléből
súlyom szállt elő.*

*Furcsa álom, csodás álom,
vajon mit jelent?
Ébren várta meg a reggelt,
s a jósnőhöz ment.*

– Öreganyám, rosszat sejtetek,
fejtsd meg, ha lehet:
miért kering az a madár
a fejem felett?

– A te sorsod az a súlyom,
a te életed:
Feleséged az éjszaka
fiat szült neked.

*Lóra pattan, vágtat haza
a kozáklegény,
sötétség ül minden házban,
s nála – lámpafény.*

*Ajtó nyílik, lábaidból
elszáll az erő:
Maruszenyka kihűlt testén
fehér szemfedő.*

– Kelj fel, kelj fel, szép hitvesem,
add a két kezed,
épp ideje megszoptatni
síró gyermeked!

– Szoptatnám én, ha lehetne,
de már nem bírom.
A sárga föld húzza egyre
ölelő karom.

Vári Fábíán László fordításai

KÖNYVEK A “GENS FIDELISSIMÁRÓL”

Fél évszázad gyilkos csöndje után a kárpátaljai magyarokkal együtt élő testvérnép, a ruszin megindította küzdelmes harcát e népcsoport legitimációjáért. A birodalom, de még utódja, az új ukrán kormány sem volt hajlandó elfogadni e nemzetiség létezését. Segítségükre voltak – mint mindenhol – az érvényesülésért identitásukat feláldozó helyi “történészek, szaktudósok”.

A kilencvenes évek végén, többéves, néha reménytelennek tűnő próbálkozások után, nemzetközi nyomásra Ukrajna engedélyezte a ruszin önmegnevezését, a tényleges kibontakozás elé azonban számtalan akadályt gördített. Nem véletlen, hogy a jelen ruszinjai elé példaképpen a múltat, a múlt értékeit állító tanulmányok, könyvek elsősorban külföldi támogatással és leggyakrabban külföldön jelennek meg. Ezek ismerete nemcsak a kárpátaljai ruszinok, de az együtt élő magyarok számára is fontos, hasznos és tanulságos lehet.

MÁTYÁS, A RUSZINOK KIRÁLYA

Sokatmondó ez a cím, különösen, ha tudjuk, hogy a néprajzi tanulmánykötet szerzője Igor Kercsa, aki Szlavko Szlobodan néven a magyar költészet avatott tolmácsolója. A mostani kötet címéhez hasonlóan már Petőfi-fordításainak előszavában leszögezte: “*Petőfi a mi költőnk!*” A közös történelmi sors, az ezeréves együttélés hozta magával a *gens fidelissima* hitvallását, amit ma kevésbé nosztalgikus kifejezéssel *Duna-medencei gondolatnak* nevezhetünk.

A néprajzkutatók már jó másfél évszázada felfigyeltek az egykori Magyar Királyság népi körében élő Mátyás-hagyományra. A legismertebbek ezek közül talán a délszláv folklór hősei. Míg a Dráván túl érthető okokból elsősorban a törökellenes harc epikus műveiben szerepel Mátyás, az északkeleti tájegység néphagyományában a magyar folklórhoz hasonlóan az egyszerű népet a földesúri önkény ellen védelmező, az országot felvirágoztató igazságos és bölcs király jelenik meg. Különösen érthető ez a ruszin nép esetében, hiszen éppen Mátyás király volt az, aki törvénybe foglalta kiváltságait, felismerve e zord táj benépesítésében betöltött szerepüket. Ezeknek a kiváltságoknak a bécsi nyomásra történő folytonos megnyirbálása, majd végleges megszüntetése vezetett e tájegység mai szemmel már alig értékelhető nyomorához, a tömeges kivándorláshoz.

A dunai régió kétségkívül legnépszerűbb mondai alakja az igazságos Mátyás. Ennek egyik oka nyilvánvalóan a mondai anyagnak a hasonló világlátást, hiedelemkört tartalmazó helyi folklórkincs egységes alak köré font megjelenítése. Ez a folklórszint azonban szinte minden nemzetnél, népnél sajátos, lényegi elemeiben különböző. Bár az itt közölt folklórányag áll legközelebb a magyar hagyományokhoz, egészében mégis kevésbé derűs a hangvétele; zordabb, ridegebb, ami megfelel a ruszinok lakta terület

természeti sajátosságainak. Ebben a hagyományrétegben nagyobb hangsúlyt kap a köznép világlátására jellemző varázslás, babona, boszorkányság.

A kötet szerzője az olvasók, a befogadó közeg jó fél évszázados hermetikus elszigeteltségét, és a szovjet ideológia kétségtelen hatását is figyelembe véve, a folklór-anyagot igen gazdag értelmező anyaggal látja el. Önálló tanulmány foglalkozik Mátyás korával, a valós történelemnek a néprajzi anyagból is kifejezhető összefüggéseivel, s a helyi vonatkozásokkal. Tartalmazza a könyvben szereplő történelmi alakok biográfiai jegyzeteit, a gyűjtött néprajzi anyag adattárát. Igen fontos a használat szempontjából az átfogó irodalom és forrásjegyzék, a fél tucat térképvázlat, a ruszin-orosz szójegyzék és a gazdag név- és tárgymutató is, valamint a szlovák és magyar rezümé.

(Mátyás, koroly ruszinuv. - Mátyás, a ruszinok királya. - Válogatta, a jegyzeteket, kommentárokat és szójegyzéket összeállította Igor Kercsa. Az előszót írta és szerkesztette Udvari István. - Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke, Nyíregyháza, 2001.)

KÉPEK A KÁRPÁTALJAI RUSZINOK ÉLETÉBŐL XVIII. SZÁZAD

Udvari István, a Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Tanszékének vezetője már két évtizede elkötelezetten kutatja a magyarsággal hosszú évszázadok óta együtt élő népek és nemzetiségek nyelvét, a magyarral való nyelvi kapcsolataikat és nyelvjárási sajátosságait. Értelemszerűen még a nyelvtudományok kandidátusa, az MTA doktora sem élhet szakmai elefántcsonttoronyban, hiszen az általa vizsgált témák kutathatatlanok a történelem ismerete és tanulmányozása nélkül. Joggal tekinthetjük a jelen kiadványt tehát művelődéstörténeti kötetnek. A könyv kissé romantikus címe már utal arra a jellegzetességre, amely az egész ruszin kérdést meghatározza: ez a népcsoport igen nehéz évtizedek-évszázadok után ma (újra) a kultúraépítés időszakát éli, így fontos mindannak a felmutatása, amely ebben megtartó hagyományként, élő építőanyagként értékelhető.

Ebben a megkésétt, mégis elkerülhetetlen feltáró munkában fontos több más elkötelezett kutató mellett Udvari István tevékenysége, amelyből gazdag és színes válogatást nyújt a jelen kötet.

Már az egyes tanulmányokban szereplő témák és személyek pusztá felsorolása is imponáló. Foglalkozik Udvari István Hodinka Antalnak, az európai rangú tudósnak a tevékenységével, Bacsinzky András püspök iskola- és nyelvtերemтő munkásságával, a történeti demográfia egyháztörténeti forrásaival, a 18-19. század fordulójának ruszin tankönyvirodalmával, a hivatalos írásbeliség kérdéseivel és talán legbővebben a Mária Terézia-féle úrbérrendezés nyelvi és gazdaságtörténeti vonatkozásaival. Az alapvető fontosságú tanulmánykötet használati értékét személy- és helynévmutató, ruszin (tekintettel a könyv többnyelvűségére és történelmi nyelvanyagára), angol és magyar rezümé, tartalomjegyzék, valamint gazdag illusztrációs anyag teszi teljessé.

(Istvan Udvari: Oбrazcsiki z isztoriji pudkarpatszkih ruszinuv XVIII. század. V. Padjak Kiadó, Uzshorod, 2000.)

A HAZA

A csángók anyanyelvi küzdelmére gondolva alkothatunk csak képet arról, milyen helyzetben van ma a fél évszázadig nyelvétől, kultúrájától, történelmétől megfosztott testvérnép, a ruszin. Nagyszabású szépirodalmi és tudományos vállalkozások helyett így válhat létfontosságúvá pl. egy, a vasárnapi iskolák számára kiadott *olvasókönyv*. Ezt az origót állítja eléink a rövid beköszöntő is, amely hitet tesz a ruszinság csakazértis-léte, hagyományai mellett.

Az iskolai segédkönyvként kiadott kötet egyszerre a ruszin irodalom antológiája s afféle XIX. századi “népolvasmány”, találós kérdésekkel, mesékkel, népdalokkal, műfordításokkal, rövid, a ruszinság történelmi sorsát meghatározó kronológiával s a szerzők nemzetiség, származás szerinti bemutatásával. A történelmi mondák, történetek értelemszerűen a magyar-ruszin közös történelmi sorsot illusztrálják, ahogy a nyelvben is tettenérhető az évszázadok egymáshatása.

A szerzők között ott vannak a ruszin írásbeliség legjobbjai (Hodinka Antal, Duhnovics Alekszander, Lucskaj Mihajlo, Markus Alekszander és Szlavko Szlobodan), nagyukrán, cseh és magyar szerzők fordításai

A feladatahoz mérten gazdagon illusztrált kötet összeállítója Igor Kercsa. A hazai ruszin oktatás mellett elsősorban Kárpátalja iskolásainak szánt kiadvány kissé meglepő módon, mégis törvényszerűen a budapesti Józsefvárosi Ruszin Kisebbségi Önkormányzat támogatásával látott napvilágot.

(Utcjuznyina. Csitanka pro negyilnyi skoli. Megjelent a Józsefvárosi Ruszin Kisebbségi Önkormányzat támogatásával. Bog-Art Design, Nyíregyháza, 2001.)

RUSZINOK NYOMÁBAN

Sasvári László eredeti fotókkal illusztrált kötete egy elsüllyedt világ dokumentumait gyűjti egybe. Előzménye a Térképkiegészítés címmel megjelent közlemény, amely korábban a *Ruszynszkij Zsivot* hasábjain jelent meg. Egyben folytatója is annak a munkának, amelynek során a kérdéskör egyik leglelkesebb követője, P. R. Magocsi összeállította a ruszinság etnikai és földrajzi térképét. Dr. Sasvári László, dr. Popovics Tibor Miklós és Zelles László hosszas terepmunkát követően először a Magyar Rádió ruszin adásaiban számolt be az eredményekről, a ruszin görög katolikus hagyományok magyarországi “örhelyeiről”. Egy olyan letűnt világ emlékeit tárja eléink ez a könyv, amely tematikusan követi végig a ruszinok betelepülése utáni korszak magyarországi vármegyéit és azok ruszin kapcsolatait. Ez a könyv is bizonyítéka annak, hogy a ruszin nemzetiségnek kiterjedt közép-európai kapcsolatai voltak, szemléletében és életmódjában a közép-európai népek közösségébe tartozik és évszázados együttélése a magyar és más népekkel hatással volt e multikulturális régió kulturális, gazdasági fejlődésére.

Igen értékes eleme a könyvnek az összehasonlító kutatások alkalmazása. A ruszin és szerb, ruszin és görög, ruszin és örmény kapcsolatok, e kultúrák egymásra hatása a kutatástörténet szinte ismeretlen térréumait érinti.

A vallástörténeti anyag abból indul ki, hogy a ruszinság története elválaszthatatlan a görög katolikus egyház történetétől. Ez az az axióma, amelyből kiindulva megfelelő tükröben látjuk-láthatjuk e népcsoport hagyományvilágát, néprajzi sajátosságait, fellelhető szokásait, kulturális értékrendjét stb. A tanulmány lényegében egy sajátos magyarországi barangolásra hív, melynek során egy már-már elfelejtett népcsoport hétköznapijai tárulnak elénk és a színes, leíró stílusnak köszönhetően megismerhetjük a ruszin embert, gazdag érzésvilágát, vendégszeretetét, természetközelségét és munkaszereketét.

Nem kerülheti el a szerző a magyarországi ruszinság történetének egyik leglényegesebb kérdését: az asszimilációt. A több évszázados együttélés, a nyelvi elszigeteltség értelemszerűen hatással volt a ruszin nyelvi közösségekre. Így számos településen már csak a ruszinság tettenérhető nyomait tárhatják fel a kutatók. A ruszinság megmaradt képviselői ma az utolsó pillanatban vannak, hogy felmutassák kultúrájuk értékeit és továbbörökítsék nyelvüket. A könyv kétnyelvűsége (magyar és ruszin) jól érzékelteti a megcélzott közönség kettősségét is.

(Sasvári László: Ruszinok nyomában... - Po sztopám ruszinuv. Belváros-Lipótváros Ruszin Kisebbségi Önkormányzata, Budapest, 2001.)

ADÓSSÁGTÖRLESZTÉS

A kárpátaljai magyar irodalom és általában a kultúra történetéről szólva már több ízben felmutattuk azt a döbbenetes tényt, hogy a "kis-vasfüggöny" megépítése, a magyar könyvek, sajtótermékek autodafera küldése után mindent legalább két évszázados hendikeppel kellett kiépíteni – nem a legkedvezőbb körülmények között. Az abszolút nulla ponthoz képest a népi emlékezet hagyományörző értékrendje jelentett elmozdulást. Minden mást a XVIII. század ún. "nemzetietlen korától" elrugaszkodva kellett felvállalni. Míg azonban az alkotóművészet képes asszociatív erejével korokat és évszázadokat történelmi léptékek percek alatt absztrahálni, a szaktudományokat köti a merev anyag. A kárpátaljai hagyományok feltárása, a helytörténeti kutatás a kezdetektől szakmai szempontokon kívüli akadályokba ütközött. A harmincas évek végén, a negyvenes évek első felében nehéz körülmények között, a földrajzi és kulturális autonómia keretein belül a szaktudományos munka is szervezett kereteket öltött és komoly alapmunkákat produkált. Ezt követően azonban a szovjethatalom meghirdette az "ezer év óta nem volt itt semmi" politikai elvárását, parancsát.

A történeti-helytörténeti munka alig másfél évtizede indult újra, a kezdet minden gyermekbetegségével. A "tudományok anyjának" kutatása emberi szorgalmat, önfeláldozást és elkötelezettséget követel. Nem véletlenül tartják úgy az értelmiségiek körében, hogy a történészeknek nem a feje a legfontosabb testrész.

Ezzel a feladatrendszerrel szembesült az egykor újságíróként induló, a Komárom megyei nemzetiségek helyzetéről még a "szocializmus" éveiben összefoglalót író Botlik József. Ettől a kiindulóponttól azóta mind térben, mind szakmailag messzire jutott. Az elsősorban levéltári forrásokat, kevésbé ismert nyomtatott forrásokat feldolgozó, azokat

a jelen szakirodalommal egybevető könyvei egy kiegyensúlyozottabb helytörténeti munka alapvető forrásai lehetnek. Ezek közül most két kötettel, a recensens meggyőződése szerint ugyanakkor négy könyvvel ismerkedhetünk meg.

EGESTAS SUBCARPATHICA

Adalékok az Északkeleti-Felvidék és Kárpátalja XIX-XX. századi történetéhez – tájékoztató monografikus kiadvány alcíme. Adott esetben a többes szám három nagy témakört takar. Ez a három téma akár külön kötetben is megjelenhetett volna, hiszen az alapvető egyezésen, amely térben és időben nyilvánul meg, mind a tárgyalás, a téma megismertetésének felépítése tekintetében elkülöníthető egymástól.

Az első rész (Vasútépítés az Északkeleti-Felvidéken és a Tiszaháton [Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyékben] 1872-1919) önálló közlekedéstörténeti kismonográfia.

A mai Kárpátalja vasútvonalai természetesen az ország s ezen túlmenően a monarchia gazdasági érdekeinek megfelelően épültek. A tervezés és részben a kivitelezés is még az abszolutizmus idején megindult, a kiegyezés után nagy lendületet kapott, majd egy általános gazdasági visszaesést követően Baross Gábor, a vasminiszter idején vált rendszeresítetté és ami a legfontosabb: vasúthálózati rendszerré.

A fejlesztések alapvetően az Északkeleti Szárnyvonalhoz és a Debrecen-Szatmárnémeti vonalhoz kapcsolódtak és alapvetően külgazdasági, hadászati és iparfejlesztési érdekeket szolgálva három, Galíciába és Bukovinába csatlakozó vonalra koncentráltak (a Tisza, a Latorca és az Ung völgyében). Ezek közül a Munkács-Szolyván át a határig húzódó vonal került előtérbe mind megépítésének idejét, mind fontosságát tekintve. Ezt a három elágazást kötötte össze az alföldi területen Sátorlajújhelytől, illetve Ungvártól Királyházán és Halmin át Szatmárnémetiig húzódó vonal, amely a vasútépítések során a magyar körvasút része lett. Azé a körvasúté, amelynek számos határ menti magyarlakta terület “köszönhette” szerencsétlen sorsát Trianon után. (Lásd: a Kisantant közvetlen vasúti összeköttetése.) Kárpátalján ez a negatív hatás még hatványozottabban jelentkezett, hiszen a Prágának ítélt Ruszínföld e vasútvonal nélkül megközelíthetetlen lett volna a gyarmatosítók számára.

Az országos jelentőségű vasútvonalak mellett a mai Kárpátalja területén több helyi érdekű vonal is épült. Ezek közül a legjelentősebbek az Ungvár-Antalóci, a Borzsavölgyi, a Taracsvölgyi vonalak, valamint a Máramarosi Sóvasút. Tudnunk kell azonban, hogy szinte mindenhol épültek kisebb vasutak, ahol az ipar- vagy bányafejlesztés megindult. (Ezek közül a néprajzba is beépült a Viskről az Avason át vezető vonal. Ennek részletes leírása azonban nincs benne a kötetben.)

Az impériumváltásig megépült, igen szerteágazó és a mai Kárpátalja jelentős részét behálózó vasúthálózat kialakulásának történetét ismertetve a könyv szól a meg nem valósult vasúttervekről is. Nem épült meg a negyedik határon átvezető vonal a Nagyg völgyében, amely a Toronyi hágón keresztül vezetett volna. Nem valósult meg a Nyíregyháza-Vásárosnamény-Beregszász vonal sem, amely Gáton át később Munkácsot

is elérte volna. (Csak érdekességként: ez a 3-as út vonalvezetésének is egyik variánsa!) Munkács ugyanakkor a Hegyhát községein keresztül szeretett volna a Borzsavölgyi vasúttal s így Beregszászsal közvetlen kapcsolatot teremteni. (Talán ennek a megépítése menthette volna meg a beregszászi és kaszonyi járásokat az elcsatolástól!)

Zemplén-Ungban Nagymihály felől terveztek egy Ungvárra vezető normál nyomtávú vasutat, Ugocsában pedig egy Halmi-Tiszaújlak összeköttetést. Ezek mellett, elsősorban Máramarosban több feltáró iparvasutat is terveztek, ezek azonban a megyének Románia és Csehszlovákia közti felosztása után okafogyottá váltak.

Míg ez a fejezet alapvetően gazdaságtörténeti jellegű, az ugyancsak gazdasági kérdéseket érintő II. fejezet (A hegyvidéki akció. 1897-1919) óhatatlanul a kisebbségi lét lényegét érinti. A bécsi kamara és a Rákóczi-szabadságharc bukása után megjelenő külföldi nagybirtokosok gazdaságpolitikája megbontotta a törékeny egyensúlyú hegyvidéki táj természetes gazdasági harmóniáját. Két évszázad alatt olyan nyomorba kényszerültek a ruszinok, amelyből nem volt kiút, s amely a hihetetlen méreteket öltő kivándorláshoz vezetett.

A XX. század utolsó negyedében ezt a közösség egyetlen képviselője, a görög katolikus egyház s maga a magyar állam is jól érzékelte, megoldást keresett az elmaradott tájegységek felkarolására.

Az állami szándék vezetett a hegyvidéki akció nagyszabású tervéhez, amely eredeti formájában a teljes kárpáti hegyvidékre kiterjedt, a Tátrától a Székelyföldre. A helyi erők, az Észak-Keleti részen a már említett unitus egyház, az ungvári székhelyű Munkácsi Püspökség támogatása azonban lényegében csak a könyv által tárgyalt területen tette lehetővé a nagyszabású tervek kibontakoztatását.

Ez a kormányzat számára bizonyos fokig kényszer is volt. Firczák Gyula püspök ugyanis nem léphetett fel teljes energiával az államrezon számára konkurenciát jelentő Katolikus Néppárt ellen, amíg nem tapasztal határozott intézkedéseket népe nyomorának enyhítésére. A Katolikus Néppárt ugyanis az ideológiai alapon elkülönülő pártstruktúrákkal szemben éppen az azokon túlmutató erkölcsi és szociális kérdésekre helyezte a hangsúlyt.

Az előzetes tárgyalásoknak megfelelően 1897 januárjában Firczák Gyula munkácsi püspök és a vidék 14 országgyűlési képviselője memorandumot nyújtott be a miniszterelnöknek (*Emlékirat az északkeleti Kárpátok közt és alján lakó ruthén nép szellemi és anyagi viszonyainak elősegítése és felvirágoztatása tárgyában*). Ennek az emlékiratnak a megállapításai, főbb pontjai nyomán indult meg a rutén segélyakció, amelynek irányítója Egán Ede lett, a Földművelésügyi Minisztérium egykori munkatársa, aki már közel egy évtizeddel korábban foglalkozott a kárpáti peremvidék gazdasági kérdéseivel s éppen ez idő tájt tért vissza Németországból, ahol felesége birtokait igazgatta, illetve Svájból, ahol a hegyvidéki gazdálkodást és állattenyésztést tanulmányozta.

Elsőként a munkácsi hegyvidéki kirendeltség alakult meg. Ezen belül a szolvai járás volt a kísérleti terep. Az akció főbb pontjai (földbérlet, fajtanemesítés, hitelszövetkezet) már az első időben komoly eredményeket ígértek, ugyanakkor a ruszin népre rátelepedett uzsorások, kocsmabérlok stb. anyagi érdekeit veszélyeztették. Az érdekelték összehangolt támadása hamarosan az általuk irányított sajtóban is megindult, olyannyira,

hogy a lényegében a liberális oldalt támogató Ady Endre is kénytelen volt fellépni a rosszindulatú rágalmakkal szemben. Ady kiállása Egán Ede mellett bizonynyal nem lett volna elég, hiszen a szellem igazsága már akkor is elveszett az érdekek kaotikus tobzódásában, de töretlen volt a kormányzat bizalma is. Már az első lépések is határozott eredményeket hoztak, az agrár- és közgazdaság kiváló gyakorlati ismerője ugyanakkor igen alapos távlati terveket is felvázolt.

Egán eltávolítása tehát a szokott eszközökkel, vádakkal és sajtótámadásokkal nem sikerülhetett. Mivel azonban az érintetteknek mindenképpen meg kellett szabadulniuk a létezésük értelmét megkérdőjelező akció vezetőjétől, nem minden alapot nélkülöző gyanú övezte Egán Ede váratlan halálát. Munkács és Ungvár között, a Lázidombon ugyanis 1901. szeptember 20-án halálos lövés érte. A szemtanúk s a helyszíni szemlét végző törvényszéki bizottság egyaránt kizárta az önkézűséget, a negyedik napon azonban már Ung megye közgyűlésén balesetről esik szó s a sajtó is balesetről vagy öngyilkosságról cikkezett. Reményi Ede hegedűművész tanítványa, a Nagyláz községben élő Plotényi Nándor hegedű- és zongoraművész, akihez vendégségbe indult Egán, valamint családtagjai, baráti köre is mindvégig gyilkosságról beszél, amelynek eltussolását bonyolult belpolitikai érdekek indokolták.

Akik azonban abban bíztak, hogy Egán Ede halálával a hegyvidéki akció is összeomlik, tévedtek. Utódja, Kazy József a megkezdett munka méltó folytatójának bizonyult.

Botlik József a miniszteri megbízott éves jelentéseit feldolgozva mutatja be azt a fejlődést, amit az alapvetően szövetkezeti jellegű, ugyanakkor – mai kifejezéssel – a “családi gazdaságokra” építő központi segítség elért. Ez a tendencia folytatódott a más, külföldi megbízatást kapott Kazy József távozása után is, amikor Berzeviczy Zsigmond vette át az akció irányítását.

A hegyvidéki akció nemcsak a gazdaságfejlesztés mélységében, de területileg is fejlődött, alighanem a mai Kárpátalja egészének érintett járásait felölelte volna, ha nem következik be az első világháború, majd az azt követő impériumváltás. Amikor a terület rövid időre visszatért Magyarországhoz, az akció újraindult ugyan, de ez a néhány év kevés volt ahhoz, hogy a bekövetkező szovjet terrorral szemben egy felkészült mezőgazdasági réteg próbálja megóvni elemi létfeltételeit.

A példa azonban előttünk van. Okos mezőgazdasági politikával a Duna-medence földművesei talán még ma is képesek lennének kiemelkedni a nyomorból és belterjes gazdálkodásukkal a “Kertmagyarország” álmát új viszonyok közt is megvalósítani.

Ez azonban csak akkor sikerülhet, ha megértjük Egán Ede tragikus sorsának üzenetét, és a “szép, új világot” ígérő hamis szólamokkal szembeállítjuk a parasztpolgár munkaszeretétét, hitét és emberi-közösségi büszkeségét.

A könyv harmadik része (amit a tartalomjegyzék III.-V.-ik fejezetként vesz fel) lényegében egy újabb összefüggő kismonográfia, amely a helytörténeti irodalom talán leginkább hiányzó fejezetét tárgyalja: Kárpátalja Trianon utáni történetét.

A bevezető részek a helyi lakosság megkérdézése nélkül lefolytatott politikai alkukat s az ezek nyomán létrejött különös államalakulatot mutatják be. Ezt követően az ígért autonómia helyett kapott prágai gyarmati közigazgatást, az “új földesurak” érdekében

megvalósított “földreformot” és a gazdasági kizsákmányolást, kulturális diszkriminációt tárgyalja.

Különös hangsúllyal szerepelnek a könyvben a Csehszlovákia 1938–1939-es széthullásával kapcsolatos események, az ismét Magyarországhoz tartozó területen folytatott gazdaságfejlesztő törekvések, a ruszin autonómia sajátosságai s annak keretében a kulturális törekvések támogatása.

A szovjet megszállást követő terror, a megnehezedett kisebbségi sors és az utolsó (ukrán) évtized bemutatására a szerző lényegében már csak krónikaszerűen vállalkozik. Érthető ez, hiszen a negatív leltár így is igen beszédes. Nem panaszkönyv összeállítására törekedett ebben a részben Botlik József. Ennek bizonyítékául szolgál a záró oldalon a kiút keresésének dokumentumanyaga, a lehetőségek feltérképezése.

Az igen hasznos, a szakmonográfiák, helyismereti tájékoztatók stb. összeállításában is felhasználható nem mindennapi monográf-együttest gazdag irodalomjegyzék és néhány, a megértést könnyítő térképvázlat teszi teljessé.

(*Botlik József: Egestas Subcarpathica. Adalékok az Északkeleti-Felvidék és Kárpátalja XIX–XX. századi történetéhez. Hatodik Síp Alapítvány, Budapest 2000.*)

EGY FALU A HADAK ÚTJÁN

A Száz magyar falu könyvesháza, a magyar állam millenniumára megjelent sorozat egyetlen kárpátaljai kötete a Beregszász és Munkács között félúton található Gát község monográfiája.

A kötet a falumonográfiák hagyományos szerkezeti felépítését és tárgyalását követi. A bevezető rész a község tájféldrajzi behatárolása, ahol a hegy-vízrajzi kérdéseken túl a hegyeket övező vásárvonalban betöltött fontos szerepéről is képet kapunk. Mivel a jubileumi monográfia leírási rendszere ezt nem követeli meg s talán teherterhelés is lenne az általános bemutatás számára, ezért csak itt jegyezzük meg: ez a vásárvonal nem más, mint a több ezer éves hadiút, a Baltikumtól Lengyelországon és a Szepességen át Erdély felé irányuló kereskedelem talán egyetlen “útőre”. Ugyanígy csak a teljesség kedvéért jegyezzük meg, hogy a táj arculatát, vízrajzát történelmi távlatokban nem is oly régi tektonikus mozgások alakították (az utolsó mintegy négy évszázada), s ez kényszerítette ki az út mesterséges megerősítését, amire a község neve is utal.

A falut övező mocsárvilág XIX. század eleji állapotát, a lápi gazdálkodást igen érzékletesen írja le a kötet, éppúgy, mint az ezt követő árvízszabályozási munkálatok nyomán bekövetkezett változásokat. Ezt követően a monográfia a falu és környékének történelmét mutatja be, lehetőség szerint az általánosan elfogadott kronológiai határokhoz igazodva.

A bevezetőben a középkori okleveles említések gyér forrásaival ismerkedhetünk meg, majd a királyi-királynői birtokként létrejött s az egész megye további sorsát meghatározó munkácsi váruradalom kialakulását, tulajdonosváltásait mutatja be a szerző. Míg azonban a központi hatalom gazdasági intézkedései elősegítették a városok-mezővárosok fejlődését, a “nagypolitika” hatalmi harcai végromlásba sodorták a területet.

Különösen a mohácsi csatavesztés után az északkeleti megyék, így Bereg (és értelemszerűen Gát is) a hadak országútjára került. Az egykorvolt jobb idők emlékeztetésképpen később Rákóczi zászlai alá az elnyomott lakosságot. Ők voltak a szabadságharc leghűségesebb katonái, akik mindvégig kitartottak a nagy fejedelem mellett.

A Rákóczi-szabadságharc bukása után a Habsburgoknak nyújtott hitelek fejében a munkács-szentmiklósi dominium a mainzi érsek utódai, a Schönbornok tulajdonába került. A XVIII. század háborúkat nem hozott ugyan a gáti lakosok számára, e nyugalom fejében azonban minden gazdasági függetlenségükről le kellett mondaniuk. Az uradalmat, amelynek tulajdonosai legfeljebb vadászni látogattak el a Kárpátokba, csak a minél nagyobb haszon érdekelte, a Bécsben elbálozható aranyak száma. Nem sokat enyhítettek a parasztság helyzetén (ne feledjük: Gát tipikus jobbágyközség, az egykori gyepűőrző falvak nemesi jogai nélkül!) Mária Terézia úrbéri rendeletei, mivel a tagosítások során a föld s az erdők túlnyomó része a dominium birtokába került.

Az ezt követő évtizedek, különösen az úthálózat és a posta kiépítésével valamivel mégis előrébb vitték a helyi lakosság sorsát. Az 1848–1849-es szabadságharc katonái közt ott szerepeltek a gáti nemzetőrök és honvéd önkéntesek is. E kérdéskört tárgyalva a szerző részletesen ír a szabadságharc helyi eseményeiről, különös tekintettel az oly kevés győztes csaták egyikére, a podheringi ütközetre.

A XIX. század második fele a viszonylagos béke és a lassú fejlődés jegyében telt el. Ezt szakította meg az impériumváltás, amikor a Párizs környéki térképrajzolók mondva csinált gazdasági indokokra hivatkozva a területet Csehszlovákiához csatolták.

Prága számos gyarmatosító intézkedésének leglátványosabb része a földreform volt, amelynek során Gát lakosai a hatalmas határból egyetlen hektárt sem kaptak, hivatkozással a lecsapolt mocsár csatornáinak központi karbantartására. A cseh földreform keretében Schönborn-Buchheim Frigyes Károly és fia ugyanis harmincötmillió koronaért eladta a munkács-szentmiklósi dominiumot a Latorica Gazdasági és Ipari Rt.-nek.

Lényegében ez a cég is Prágát, az ottani tőkét képviselte és lehetőséget teremtett jelentős számú cseh és szlovák alkalmazott idetelepítésére. A gyarmatosítás így az alapvető gazdasági haszon megszerzésén túl az etnikai kolonizációt is elősegítette.

A nehéz gazdasági körülmények megerősítették a vidék, így Gát község lakosainak balratolódását. Ez a politikai elkötelezettség a magyar uralom rövid ideig tartó restaurációja idején nem volt meghatározó, de azzá lett a szovjethatalom éveiben. Bár a felnőtt férfilakosság elhurcolásakor számos kommunistát is táborokba küldtek, a későbbiek során sok középvezető került ki a faluból.

Az elkövetkező évek-évtizedek a látszat-jólét jegyében teltek. A pártszervek és a sajtó a mintagazdaságok közt tartotta számon a helyi kolhozot (és a párhuzamosan létező tenyészüzemet). Ma a község egyetlen gazdasága a Kárpáti Állami Tenyészüzem, amelynek földjét a fennálló rendelkezések szerint nem oszthatják fel a falu lakosai közt. A megélhetést a háztáji és a határon túl vállalt munka jelenti, igen behatárolt keretek közt. Nem véletlen, hogy a község demográfiai adatai is egyre romlanak.

A csak a lényegre koncentráló, ugyanakkor mégis szemléletes, életszerű történelmi összefoglalót a református egyház, az iskola és a műkedvelés ugyancsak történelmi

áttekintést nyújtó bemutatása követi, majd a néprajzi szokások, a tárgyi néprajz és a népköltészet sajátosságaival ismerkedhetünk meg. Gát községnek éppen a Nagy Út melletti elhelyezkedése nem kedvezett a hagyományok konzerválódásának, fennmaradásának, feltalálhatóak azonban korabeli leírások és egyéb dokumentumok, amelyek segítségével rekonstruálható a jó száz évvel ezelőtti néprajzi közeg, hagyományos életforma.

A kötet befejező részét akár önálló kismonográfiának is nevezhetnénk. Ez a falu legismertebb szülöttjének, Kovács Vilmosnak az életútját és irodalmi munkásságát mutatja be. Kovács Vilmos költő valóban a kárpátaljai magyar kultúra emblematikus személyisége. A magyar kultúra egységes egészétől mesterséges eszközökkel elszakítva szinte egyedül kellett bejárnia azt az utat, amely a XVIII. századi ún. “nemzetietlen kortól” a modern magyar irodalomig ívelt. Tehetségének erejével azonban képes volt erre is, és a sajnálatosan korán bekövetkezett halála előtti évtizedben már a magyar irodalom fő vonulatához tartozott. Kovács Vilmos ugyanakkor a helyi közélet meghatározó személyisége is volt. Fodó Sándorral és Benedek Andrással együtt ő volt a mai szóval “polgárjogi mozgalomnak” nevezett küzdelem megindítója és egyik vezetője.

Kovács Vilmos hagyatéka immár másfél évtizede élő hagyomány Kárpátalján. Irodalmi Kör, kulturális díj, számos kiadás és a különböző ünnepi alkalmakon felhangzó versek is jelzik ezt, s a tanítványok, kortársak élő emlékezte.

A Gát-monográfiát közel tucatnyi szöveges dokumentum, számos fénykép, térképvázlat teszi teljessé és szemléletessé. Sokat köszönhet a kötet a szakmai lektor, Soós Kálmán munkájának is.

(Botlik József: Gát. Száz magyar falu könyvesháza Kht., Budapest, é.n.)

S. Benedek András

RUSZINOK, A GENS FIDELISSIMA

A kis kötet 60 év óta az első összefoglaló monográfia a közös történelmünkben mindig a közös érdekek, emberi és nemzeti érdekek mellett állást foglaló, a XX. század történelmi viharaiban talán a legjobban megtiport ruszin etnikumról. A rövid angol és orosz összefoglaló elsősorban azt emeli ki, hogy a terjedelmi korlátok ellenére a könyv közérthető és átfogó képet nyújt a ruszin nép egész történelméről (az etnogenezistől napjainkig). Anélkül, hogy túlságosan elmerülne a részletekben, mégis képet kapunk azokról a sorsfordulókról és fejlődési sajátosságokról, amelyek meghatározóak e népcsoport számára. A szerző, aki maga is e táj szülőtte, a tárgyalt kérdéskör jó ismerőjének bizonyul, a történelem tényeit ismertetve mindenkor szigorúan a tudomány, a szakma érvrendszerét helyezi előtérbe, ugyanakkor nem veti el a történelmi legendákat, azokat a nemzeti önazonosság-tudat részeként értékelve. A ruszinság mai helyzetét, törekvéseit és erőfeszítéseit bemutatva a könyv jól eligazodik az aktualitások között és kitűnik szemléleti frissességével.

A kismonográfia talán legnagyobb értéke, hogy folyamatában mutatja be egy tájegység és egy sorsvert nemzetiség életét, feltárva az ok-okozati összefüggéseket is. Különösen jelentősnek tűnik szűkebb szakmai szempontból is az etnogenezissel foglalkozó fejezet, amely szakít a sztereotípiákkal és a kritikai elemzés során eljut a legkorszerűbb vizsgálati eszközök és eredmények ismertetéséig. Mint minden új megközelítés, ez is igen fontos tanulságokat hoz magával. A szaktudományok már több évtizede ismert eredményeinek egybevetését a téma kutatástörténete sajnos szinte teljes egészében nélkülözte.

Fontos a gazdaságtörténet és a nemzetfejlődés szerves kapcsolatának a bemutatása, hiszen már jó kétharmad századéve megfogalmazódott, hogy a ruszin történelem nem az urak, az arisztokrácia története, hanem a falusi lakosság mindennapjainak, sorsdöntő gazdasági fordulónak, eseményeinek krónikája.

A néprajzi sokszínűség rendszerezett és látványos ismertetése egy olyan témakörből nyújt ízelítőt, amely önmagában kötetek sorát igényelné, s amelyben az elmúlt évtizedek hoztak ugyan részeredményeket, ezeket azonban a ruszin identitás lényeges részeként értékelni korábban tilos volt.

A kismonográfiát az ungvári Igor Kercsa, a mai ruszin kultúra talán legjobb képviselője fordította ruszinra és látta el ruszin-ukrán szójegyzékkel.

(*Andras S. Benedek: Ruszinu, gens fidelissima. = Szoszidü dobri i vseljaki. = Robotnja Matyasa Hunyadija, Bafalo-Toronto. - Poliprint, Uzshorod, 2001.*)

Udvari István

MEGFOGALMAZOTT JELEN

(Jegyzet egy könyv kapcsán)

Az utóbbi hetekben több véleményt hallottam, egyet pedig (vagy kettőt?) olvastam Nagy Zoltán Mihály új regényéről.

Szégyenkezve vallom be, nehezen boldogulok a világhálós sajtótermékekkel. Nem tudom eldönteni, hol kezdődik a folyóirat, s hol az egyik legősbibbi emberi tevékenység – a pletyka, csevely. Ami egyébként az interneten lényegében ugyanolyan, mint falusi padokon idomított őse, csak éppen nem szorítja időketrecbe a vasárnapi ebéd utáni mosogatás és az esti disznótetés.

A kettős befutó olvasójaként is rá kellett döbennem: regényt írni ma sem egyszerű, sima vállalkozás. Főként nem az, ha a szerző jelenünket fogalmazza meg, méghozzá a manapság egyáltalán nem divatos módon – érthetően. Mert bizony úgy jár, mint a futballedző. Ha győz a csapat – az érdem a focistáké. Ha veszít, akkor a mester a kókler. A publikált történetnek is a labdarúgás-sors jut. Mindenki belekap, elemez, ítél. (A felkent íész pedig, mert most ez a módi, elítél.)

Nos, Nagy Zoltán Mihály és regénye mindezt megkapta “oda-vissza”.

S erre, talán, még büszke is lehet.

A szerző sokdimenziós perc-jelenünk egy sajátos, ám ugyancsak jellemző részét írja, láttatja. A “határolás”, a benzinturizmus, a forintnapszám csak látszólag elszigetelt, periférikus jelenség. Mert, ugye, ki cigarettát, ki paszulyt, dióbelet, ki benzint visz át a szomszédba, hogy itt valahogy megéljen. Mások, jobb nem lévén, így-úgy magukat adják el. Napszámba, vagy éppen versben és prózában, esetleg kritikában.

Ott van mindez Nagy Zoltán Mihály történetében, mint ahogy ott van és fáj közösségünk reményvesztettsége és muszáj-reménykedése.

Érdemes-e mindezt fel-, megmutatni?

A kérdést csak azért tettem fel, hogy nyomatékosítsam: az ilyen felvetés, hozzáállás nem vezet célhoz, s jó válasz sem adható rá. Mert, ami gondolkodásra késztet, állásfoglalásra buzdítja, kényszeríti az olvasót, az már nem lehet hiábavaló. Másfelől pedig – úgymint minden csak töredék...

(Nagy Zoltán Mihály: Páros befutó, Intermix Kiadó, Ungvár, 2002.)

Horváth Sándor

A HŰSÉG CSAPDÁJÁBAN*

Kovács Vilmos egyéni sorsa, erkölcs, élettapasztalata, szűkebb közössége, a magyarság sorsának alakulása, megannyi feszítő kérdés felvetése és művészi megválaszolása már az 1960-as évek elejétől más, tágabb műfaji keretet, egy regény megformálását követelte az alkotótól. Erre az időre így emlékezett özvegye: *“A regénnyel két hónap alatt készen kellett lennie, sürgette a határidő. Amikor elkezdte írni – egy regény gondolata régóta foglalkoztatta –, az összegyűlt élményanyag már csak végső formájára várt. Úgy érezte, a mondanivaló feszültsége nem fér bele verseibe, epikus formát kíván... Világnézetében törés állt be ebben az időben... Falujukban (Gáton) a testi és lelki nyomorban élő szegény emberek számára a változás reményét a becsületes kommunisták jelentették. A napi gondokkal küszködők a felszabadító szovjet hadseregtől földet, emberséget, szabadságot reméltek. Aztán másképp történt. Apját is elvitték, amikor hazatérhetett, néhány hónap múlva, 1945 augusztusában hirtelen meghalt. A fogságban korábbi testsúlyának a felére, mintegy ötven kilogrammra fogyott. Vilmos megpróbálta túltenni magát személyes sérelmén. Igaz, soha nem lett párttag, mégis azt bizonygatta: lehetetlen, hogy 1917 csak tévedés volt, és az sem lehet, hogy az ő apja egy téveszmére tette fel egész életét. Ám eljött a nap, amikor rádöbbsent: tovább nem áltathatja magát. Akkor érezte azt, regényt kell írnia, hogy végleg leszámoljon egy illúzióval, hogy tisztábban lásson és őt is tisztán lássák. ‘Ezt el kell mondanom, muszáj kiírni magamból, mert szétfeszít, mert addig nem lesz nyugtom’ - mondta*

egyre gyakrabban. Ez a lázas sietség látszik a regényen, szerkezetén és a stílusán nyomot hagyott, de az írás összintessége mindezt kárpótolja az olvasót. Mindent el akart mondani.”

Írás közben sokat gyötrődött amiatt, hogy a feleségén kívül nem volt módjában alkotótársaival megbeszéli gondjait: szakmailag nem állt mellette az ő színvonalának megfelelő kör: *“Kis lakásunkban fel-le járt – emlékezik tovább az író özvegye –, majd leült, térdére tett valamilyen keményebb fedelű könyvet, arra egy fehér lapot, és írt. Egyik cigarettát a másik után szívta, néha fel-felnézett... Az egész könyvet így írta. Kézzel, a térdén. A kéziratot én gépeltem le, s mert sokat hibáztam, bosszankodott velem eleget, de nem volt pénzünk gépirónőre... Elkészült a regény, volt öröm, megkönnyebbülés. Azt hitük, szabadabb szelek fújnak. Ezt a korszakot neveztük annak idején ‘olvadásnak’.* Nem láthattuk előre a regény kálváriáját.”

Az 1960-as évek elején a kárpátaljai magyar próza a költészetnél is fejletlenebb volt. Művek hiányában riportokat és rövidebb-hosszabb publicisztikai szintű írásokat kiáltottak ki elbeszélésnek, sőt regénynek. Ilyen körülmények között jutott el végre 1965 tavaszán a könyvesboltokba a *Holnap is élünk* című, méltán úttörő szerepű, igazi kárpátaljai magyar regény.

Megjelenését azonban két évig tartó huzavona előzte meg, amelyet a kor érzékeltetésére mindenképpen érdemes vázlatosan feleleveníteni. A történetekből és a fejleményekből kikövetkeztethető, hogy

*Részlet Kovács Vilmos (1927–1977) pályaképét bemutató, hamarosan megjelenő kismonográfiából

a kárpátaljai helyi cenzúráhatóság, a mindenható területi (megyei) párhatalom és az utóbbit – a legtöbbször túlteljesítve – kiszolgáló magyar janicsárok elsősorban a regény merész hangjától riadtak meg. Különösen attól, hogy Kovács Vilmos regényében elsőként szólt a kárpátaljai magyar férfilakosság 1944 novemberi lágerrekbe való elhurcolásáról.

Idézzük az erről szóló részt: (a regény főhőse) “Gábor csak vasárnaponként jár haza. A falu messze van a várostól, főútvonalon fekszik, igaz, de autóbusz még nem jár. Megesik, hogy gyalog teszi meg a tizenhét kilométert, de megteszi, mert az apja ragaszkodik hozzá, hogy egyszer egy héten hazajöjjön. Mióta az apját megválasztották párttitkárnak, azóta ezer a gondja. Meg kellett alakítani a fogvasztási szervezetet, államosítani a malmot, fél napokat perelni a panaszosokkal, és bizonygatni nekik, hogy jól osztották el a földet. A legtöbb baj persze az asszonyokkal van, mert a férfinépet tizennyolctól ötvenötig elvitték munkára. Azt ígérték, hogy három nap múlva hazaengedik őket, de már eltelt öt hónap és sehol senki. Sőt, egyeseknek halálhíre is jött. A falu olyan, mint a felbolygatott darázs-fészek. A jehovisták járvák a házakat, és az utolsó ítélet szörnyűségeiről prédikálnak.

– Mit mondjak az asszonyoknak, fiam?
– kérdezi az apja.

– Az igazságot - mondja Gábor, és érzi, hogy keserű a szája.

– De honnan tudjam, hogy mi az igazság? Három napra vitték el őket és tessék. Már heten haltak meg. Kettő közülük kommunista volt. Nem értem, fiam.

... Megesik, hogy apját vasárnap is behívják az irodába. Ilyenkor beállít hozzájuk két-három asszony, lisztet hoznak meg tojáást, odaadják az anyjának, és rátérnek a dologra.

– Azért jöttünk, hogy valami kérvényt írassunk veled. Itt van a cím: Sztarij Szambor, vagy hogy hívják. Még kimondani is nehéz. Apádnak is szóltunk már, de ő azt mondja, hogy nem kell kérvény, majd bemegy, oszt megtudja, hogy mi van velük, de csak ígéreti. Meg aztán te iskolán vagy, oroszul is tudsz.

Gábor nem tud oroszul. Honnan tudna? Iskolába se jár; mert a magyar iskolákat bezárták. De mert tanulni akar; most nyelvtanfolyamon van. Bickó tanítja őket, a görög pap.”

A mű megírása Kovács Vilmosnak sokkal kevesebb idejébe, s talán kisebb energiájába került, mint regénye megjelentetése. Annak ellenére, hogy utóbbi küzdelmében sokat köszönhetett a Kárpáti Kiadó osztályvezető szerkesztőjének, Barzsó Tibornak – Kovács Vilmos jó barátja –, aki a Holnap is élünk szerkesztője volt. Ahol csak tudott és lehetett, mindig és mindenütt kiállt mellette. Az orosz nyelvű korabeli lektori véleményeket Kovács Vilmos özvegye, Éva asszony fordította le magyar nyelvre - ezt bocsátotta a rendelkezésünkre.

A regényt Balla László főszerkesztő nem javasolta kiadásra, sőt mindent és mindenkit megmozgatott, hogy meggátolja a regény megjelenését, ezért a szerző azt, újabb bizottságoknak nyújtotta be. E sorok írójának véleménye: a regény kálváriájában jelentősen közrejátszott az is, hogy főhősenek, Somogyi Gábor festőművésznek a sorsa, de főként küzdelme Kovács Vilmos emberi magatartásának, sorsának és pályájának szinte tükörképe, amit minden biztonnyal a bírálók és a kiadás körüli vitákba bekapcsolódott pártfunkcionáriusok is jól érzékeltek. A hatalomnak abban a korban is igen sok baja volt a nehéz, nyughatatlan természetű, szabad gondolkodású, önmaga és mások iránt is kíméletlenül igényes,

tehetséges Kovács Vilmossal és a hozzá hasonló alkotó személyiségekkel.

A regény kiadásával kapcsolatos első kéziratos dokumentum az akkor Moszkvában élő *Kahána Mózes Henrikovics* (1897-1974) lektori jelentése, aki a recenzió aláírása szerint 1931-től a szovjet írószövetség tagja, 1920-tól kommunista pártmunkás, az SZKP tagja. Kovács Vilmos regénye kéziratát 1963 nyarán adta le a kiadónak, özvegyének személyes közlése szerint az év május-júniusában, vagy június-júliusában írta, egy-egy hónap fizetett, illetve fizetetlen munkahelyi szabadsága alatt. A kiadó Kahána Mózesnek küldte el a regényt, aki december végén készült el a bírálatával. A közismerten ortodox kommunista recenzens jó érzékkel ismerte fel, hogy a *Holnap is élünk* című regény Kovács Vilmos *“kárpáton túli magyar költő első jelentős prózai műve... a szerző saját életéből merítette, a mű részben önéletrajzi... a mély állampolgári elkötelezettséget, amit a főhős (Somogyi Gábor festőművész) alkotásai, művei is kifejeznek, elvárásai magával és embertársaival szemben, ezt tartom a regény legnagyobb érdemének. Itt látom folytatását mindannak a jónak, amit magában hordoz a szerző ismert költői munkássága... Sem a kegyetlen megtorlások, az égbekiáltó igazságtalanságok, a gyermek- és ifjúkor szenvedései nem voltak képesek lerombolni a pozitív kezdetet ebben az erős lelkű emberben... A negatív környezet, a rendezetlen magánélet nem térítették le a keresett útról, amire rátalált, és megszabadulva a múlt sérelmeitől, elindult az új élet felé. Ebben segítségére vannak barátai és elvtársai. A harc útján, amit hősrünk vív az útját keresztező rossz elemekkel: a dogmatizmussal, a közönnyel, a karrierizmussal és a bürokráciával. De ebben a harcban nincs egyedül. Mellette állnak barátai, akik*

különböző erőfeszítés nélkül – hisz maga Somogyi is akarja – rásegítik hősrünket a helyes útra, amely egy új életbe vezet.”

Mindez számos lelki válságon keresztül zajlott le a főhős életében, mert a kárpátaljai ‘felszabadulás’ első évében, 1945-ben Somogyi apját, a falu pártszervezetének titkárárt koholt vádak alapján – többek között szovjetellenes tevékenységért – húszévi kényszermunkára ítélték, ahol el is pusztult. Ezután a személyi kultusz idején Somogyit is letartóztatták. Kahána szerint *“az elbeszélés szűkszavúsága és a szerzői magyarázatok hiánya ellenére, élesen megrajzoltak és emlékeztetéseket maradnak a regény szereplői... Somogyi Gábor úgy marad meg emlékezetünkben, mint lelkiekben gazdag, szilárd jellemű, független gondolkodású ember, aki ráadásul igazi tehetség. Nem a látványosságra törekszik, hanem bensőséges látásmódját vetíti ki a természetre, mély gondolatait zsánerképeire... Somogyi személyiség. Nézeteiben, ugyanúgy mint hangulataiban, előfordulnak éretlen, meggondolatlan, hibás eszmék. Nem gondolnám, hogy ezeken változtatni kellene a szerzőnek. Ha mégis rákényszerítenénk a javításokra, hazugságra kényszerítenénk... a szerző magas nyelvi kultúrájának tudható be, hogy ez a stílus tiszta, kifejező, pontos, lakonikus, egyéni és elmesés.”* A bíráló néhány javítást ajánlott, mert *“valahol meg kell cáfolni a hibás gondolatokat.”* Nem értett egyet azzal, hogy a főhős elvált a feleségétől, alkalmi nőügyei voltak, s rendszeresen felozott. Kifogásai ellenére Kahána felismerte a mű jelentőségét, és javasolta kiadását: *“...a regényt nemcsak lehetséges, de szükséges megjelentetni... kitágítaná Kovács Vilmos irodalmi tevékenységének terét, és friss hang lehetne a kárpáton túli prózáirók karában.”*

Kahána Mózes bírálata nyomán Barzsó Tibor, az ungvári Kárpáti Kiadó főszerkesztő-helyettese Kovács Vilmos közreműködésével két hónap alatt megszerkesztette a kéziratot, amelynek első, betördelt korrektúrája 1964. július 27-én érkezett meg a nyomdából a kiadóba. Ennek alapján készítette el Balla László “vezető szerkesztői szakvélemény”-ét Kovács Vilmos regényéről. A hatalom részéről – feltételezhetően – nem volt véletlen a helyi, kárpátaljai lektor kiválasztása. Balla korábban indult költői pályáján – 1950 és 1957 között Bakó László néven írt –, 1951-ben jelent meg *Zengj hangosabban!* címmel első verseskötete. Erről, és a következő kettőről találóan állapította meg több mint három évtizeddel később a *Sugaras utakon* című antológia kárpátaljai magyar irodalomról szóló rövid áttekintése: “... *e versekre rányomta bélyegét a korszak szovjet és magyar irodalmának is jellemző gyermekbe-tegsége – a fülsértően harsány pátosz, a napi sajtóból vett tárgykör és frazeológia, általában a költészetnek a valósággal való felszerelése.*”

Az előbbi kötetben jelent meg Balla Lászlónak, a Kárpátalján szállóigévé vált történelmietlen, az ott élő magyarságot a gyökereitől, a történelmi múltjától megfosztani igyekvő vesssora: “*Ezer év óta nem volt itt semmi.*” A szobrászként indult Balla szívesen vállalt és töltött be különböző közéleti tisztségeket, egy időben a művészeti szövetségek és kiadók egyesített párt-szervezetének titkára volt. Az irodalmat felügyelő párt- és állami szervek megbízható és támogatott alkotója, aki hamarosan személyileg is összeütközésbe került az 1950-es évek derekán a pályán feltűnő, tehetséges, önálló művészi-politikai magatartást felmutató Kovács Vilmossal. Ellen-szenvüket – mely a közvélemény előtt is

ismertté vált – soha nem takargatták. Nem véletlen, hogy a *Holnap is élünk* című regény egyik legellenszenvesebb alakját, a pénzhajhászó kontár festőt, *Zágonyt* – felismerhetően – Balláról mintázta a szerző. Ilyen előzmények után kapta meg Balla László a regény korrektúráját.

Az eredetileg orosz nyelven készült tíz-oldalas, 1964. augusztus 20-án keltezett “vezető szerkesztői szakvélemény” minden részletére természetesen nem térhetünk ki, csak a főbb megállapításából idézünk. Balla előljáróban elmarasztalta Kahána Mózeszt, mert “*megalapozatlanul magasra értékeli a regényt, ugyanakkor egy sor olyan helyes és konkrét javaslatot tesz, amelyek figyelembe véve, jelentős mértékben emelhetnék a regény színvonalát.*” Az utóbbi bíráló megjegyzéseket azonban a szerző figyelmen kívül hagyta, ezért a mű – Balla véleménye szerint – “*csak alapos átdolgozás után jelenhet meg... Mik a kézirat alapvető fogyatékoságai? Számos, eszmei szempontból néha egyenesen káros állítást hordoz. A szerző egyenesen kigúnyolja azokat az ideálokat, amelyek a szovjet társadalom alapjának a lényegét képezik, így például a Kommunizmus építőinek erkölcsi kódexét, megkérdőjelezi a párt vezető szerepét az irodalomban és a művészetben, lejáratja a szocialista realizmus módszerét és reklámozza az absztrakt művészetet...a regény egyes részei egyenesen a nemzetiségi ellentétek szítására irányulnak, torzított tükörben mutatják be a kárpátontúli (sic!) magyarság életét... hatalmas kulturális vívmányait a szerző elhallgatja... A közeli jövőben fogjuk ünnepelni Kárpátontúl felszabadulásának 20. évfordulóját, majd egy év múlva az újraegyesülést... A regényben viszont ezek az események csak negatív formában vannak jelen, sűrű sötét színekkel festve. A*

szerző nem veszi számba, hogy habár ezek az évek a személyi kultusz sajnálatos túlkapásainak az éveit voltak, ugyanakkor területünk (ti. Kárpátalja) gazdasági és kulturális fejlődésének viharos ideje is. Mellesleg - szerintem - a szerző túl sokat foglalkozik, méghozzá indokolatlanul, a személyi kultusz bűneivel, kiszínezve a koncentrációs táborok rémségeit.”

Balla László súlyos vádjai abban a korban – túlzás nélkül mondhatni – felértek egy-egy, a kommunista pártnak és a KGB-nek tett feljelentéssel. Annál is inkább, mert a személyi kultusz bűneit erőteljesen feltáró *Anna Ahmatova, Marina Cvetajeva* verseskötetei, *Jevgenyij Jevtusenko* “*Sztálin örökösei*” című verse a *Pravdában*, *Alekszandr Szolzsenyicin* kisregénye (*Ivan Gyeniszovics egy napja*) a *Novij Mirben*, stb., *Andrej Tarkovszkij* “*Ivan gyermekora*” című filmjének bemutatása idején a képzőművészet új irányai ellen is éles támadás indult a hatalom részéről. (A moszkvai *Manyezsban* 1962. december 1-jén Nyikita Hruscsov élesen összetűzött az absztrakt alkotásokat kiállító művészekkel.)

Közben Ukrajnában a kommunista párt élesen támadta az oroszosítás ellen fellépő ukrán nemzeti mozgalmat – korabeli szóhasználatlalt – a “burzsoá nacionalizmus”-t, amely ekkor nem csak itt, hanem szerte a szovjet birodalomban is erősödött, a Baltikumtól a Kaukázusig. 1964-ben a szovjet párt- és állami vezetés éles vallásellenes kampányt indított. Ugyanezen év októberében pártbeli ellenfelei puccsszerű módszerekkel menesztették Hruscsovot és 1964. október 14-én *Leonyid I. Brezsnyevet* választották az SZKP első titkárává. A “pangás atyjá”-nak vezérletével és a mindenható helyi “genszek”-ek (genyeralnij szekretar, az első titkár közismert rövi-

dítése) hathatós közreműködésével hamarosan megkezdődött a kulturális élet erőteljes megrendszabályozása. Ennek keretében a generalisszimusz, *Joszif V. Sztálint* az előző években ért súlyos bírálatokat befagyasztották.

Ebben a helyzetben a kárpátaljai helyi pártfunkcionáriusok és a magyarságból verbuválódott janicsár támogatóik is úgy gondolták, hogy nem maradhatnak ki a “szovjet vívmányok” megvédéséből. Erre kiváló alkalomnak látszott Kovács Vilmos személye és regénye. A vezető szerkesztő, Balla László legnagyobb “elismerése” a *Holnap is élünk*ről: “*A regény művészi szempontból alatta marad a szerző képességeinek.*” Nem véletlenül vádolta meg az író, hogy művében népszerűsíti az absztrakt művészetet és alkotóit, sőt az utóbbiakat felhívja a művészetet irányító pártszervekkel való “leszámolásra”. A regényben “*vitatja a szerző a társadalom jogát tagjainak ellenőrzésére, segítség nyújtását a magánéletben elkövetett hibák kijavítására... ezek a nézetek összeegyeztethetetlenek a Kommunizmus építőinek erkölcsi kódexével, ami benne foglaltatik a párt új programjában is.*” A fentiekből egyértelműen következett, hogy bírálatában Balla nem javasolta a regény megjelentetését, és elutasító szerkesztőségi határozatot (otricatvelynoje redzkljucsenyje) hozott, kijelentve, hogy a mű szerzőjének “*...most elsősorban az ideológiai és politikai hibák kijavításán kell dolgoznia.*”

A vezető szerkesztő szakvéleményére Kovács Vilmos nyolc nap múlva, 1964. augusztus 28-án válaszolt *V. V. Feszenkonak*, a Kárpáti Kiadó igazgatójának, *Sz. D. Ivanov* főszerkesztőnek és Barzsó Tibor főszerkesztő-helyettesnek küldött levelében, és kérte, hogy azt csatolják Balla bírálatához. Az író számos

érvet felsorakoztatva igyekezett megcáfolni a vádakat. Először arról szólt, hogy Kahána Mózes véleménye alapján sokat javított kéziratán, és két újabb fejezetet írt hozzá. A regény már nyomdakész volt, amikor Ballát vezető szerkesztőnek nevezték ki, és a kiadói szabályok szerint kötelessége volt elolvasnia minden kéziratot. Ezért Kovács Vilmos kérte, hogy esetében tekintsenek el ettől. *“Mi indokolta kérésemet? – írta a szerző. – Mindenkinnek tudomása van Balla és a köztem fennálló, enyhén szólva feszült viszonyról. Ezek személyes ellentétek, amelyek, úgy mint már a múltban is, megfosztják Ballát minden objektivitástól. Ráadásul ő a prototípusa regényem egyik legellenszenvesebb figurájának.”* (Még napjainkban is sokak által ismert Kárpátalján, hogy az író kikről mintázta regényének hőseit. Annak idején az ungvári egyetem magyar tanszéke mellett működött irodalmi körben *A regény prototípusai* címmel még szemináriumai foglalkozásokat is tartottak)

Az eddig két kiadásban megjelent mű, a *Holnap is élünk* a legfontosabb tanúbizonyság arra, hogy a hajdani vezető szerkesztői szakvélemény vádjai alaptalanok voltak. Kovács Vilmos joggal utasította azt vissza, mert, mint levelében fogalmazott: *“...hijával van minden tárgyilagosságnak, és nem nehéz benne felfedezni a fő törekvést: megrágalmazni a szerzőt, a regényét, lehetetlenné tenni annak kiadását. Ebből a célból Balla László önkényesen és célzatosan ragad ki és csoportosít idézeteket a kéziratból. Úgy fordítja le az idézeteket (ti. orosz nyelvre a szakvéleménybe!), hogy elferdíti, meghamisítja a szerző gondolatait... Az idézeteket úgy értelmezi, hogy megtévessze Önöket... Olvasva a szerkesztői bírálatot, az a vélemény alakulhat ki, hogy a szerző aljas indokból írt egy ideológiailag káros könyvet.”*

Kovács Vilmos levelében ezután a regény keletkezéséről szólt: *“Sok vonatkozásban önéletrajzi, minden epizód kivétel nélkül az életből vett cselekménye 1958/1959-ben játszódik, amikor a személyi kultuszt az egész világ előtt leleplezték és a párt megkezdte harcát a lenini normák visszaállításáért a párt és a társadalom életében... s megindult a megtisztulás.”* A szerző ezt követően – műve szereplőinek bemutatásával – sorra megcáfolta Ballának a regénnyel kapcsolatos torzításait, és már ismertetett vádjait. Végül leszögezte: *“Ami a művészi hiányosságokat illeti, itt nem tartom magamhoz méltónak, hogy vitába szálljak Ballával. Úgyisintén szóra se méltatom eszmefuttatását a tartalom és forma egységéről, mert azok egy iskolás gyerek szintjét sem érik el... A lényeg..., hogy megrágalmaztak állampolgári és írói mivoltomban”.* Kovács Vilmos levele után Balla László néhány hibáját elismerte, mondván, félreértések történtek.

A regény levonata ezután újabb – másodszeri – bírálatra az ungvári veterán kommunistához, az “1934-es párttaghoz”, *Rotman Miklóshoz* került, aki “néhány apró, könnyen javítható hiba” megszüntetését indítványozta, és kiadásra javasolta a regényt. Erre azonban nem került sor, mert a kiadó megvonta bizalmát a szerzőtől, a szerkesztőtől és a bírálótól, és a korrektúrát eljuttatta olvasásra *Joszip Zsupan* és *Szemen Panyko* írókhoz, *Lusztig Károlyhoz*, az ungvári területi rádió magyar szerkesztőségének vezetőjéhez, majd *Ivan Väs* nyugdíjas ukrán helyi politikushoz, aki gyenge magyar nyelvismerete miatt bizonyára képtelen volt felfogni a mű tartalmát. Rajtuk kívül a kiadó még hat munkatársával is “megolvastatta” a regényt, amelyről ekkorra már összesen tizennégyen mondtak

véleményt. Közülük öten egyáltalán nem, illetve alig tudtak magyarul.

Kovács Vilmos eközben különböző fórumokon igyekezett elérni regénye megjelentetését, mert már három és fél hónapja “fekszik el” művének nyomdai levonata. Hangsúlyozta, hogy ez fölösleges kiadásokat okoz a kiadónak, jó ideje lehetetlenné teszi alkotómunkáját, és az egész jövőjét kedvezőtlenül befolyásolja. Ezért nyomatékosan kérte, hogy az írószövetség helyi szervezete szüntesse be a regény megjelenésének akadályoztatását, a kiadó hagyja abba a mű körüli meddő huzavonát és a szerző meghurcolását. Szorgalmazta egy olyan tanácskozás összehívását, ahol mindazok részt vesznek, akik olvasták a regényt. Mondván, ha kérését a legrövidebb időn belül nem teljesítik, akkor a “legfelsőbb hatóságokhoz” fordul.

A kiadó a mű nyomdai levonatát elküldte a kárpátaljai területi pártbizottságra, ahonnan három hét “hányódás” után – 1964. november 3-án – olvasatlanul visszaküldték. A kiadó ekkor közölte a szerzővel, hogy regénye kiadhatatlan, mert kritikusan foglalkozik a személyi kultusz következményeivel. A kiadó azonban már másnap – november 4-én – váratlanul megváltoztatta a véleményét, és közölte az íróval, hogy a *Holnap* is élünket mégis megjelenteti. Hat nap múlva, november 10-én Kovács Vilmos egy közel négyoldalas, kézzel írott és aláírt orosz nyelvű *Beadványt* (*Zajavlenyje*) intézett regénye ügyében az ukrán írószövetség kárpátaljai, helyi szervezete felelős titkárához, valamint a Kárpáti Kiadó igazgatójához, amelyben röviden vázolta kéziratának addigi kálváriáját.

Közben szeptember-októberben a *Holnap* is élünk nyomdai levonatát az ungvári egyetem magyar tanszékén is megvitatták, ahová Kovács Vilmost is

meghívták. Néhány idézet a résztvevők hozzászólásaiból a kéziratos jegyzőkönyv alapján.

Gortvay Erzsébet: “A regényt bizonyos javítások után ki lehet, sőt ki kell adni.”

Zékány Imre (1928-1991): “A jellemzések kitűnőek. A regény megjelenése esemény lesz a kárpátontúli magyarok életében.”

Mészáros Blanka: “Kovács Vilmos stílusa életképes...a szerző tollából még sok nagyon jó regény születhet, különösen, ha megszívleli objektív megjegyzéseinket.”

Rot Sándor (eredetileg Róth, 1921-1996): “Eolvastam Balla László recenzióját is. Én úgy vélem, a bíráló jó szándékú. Felhívja a szerző figyelmét az ideológiai hibákra.”

Szimulik, Mihail Vasziljevics: “... a regényt vérbe mártott tollal írta. Azt hiszem, a főhőst magáról mintázta... Ha a szerző Balla utasításai szerint ki tudná javítani a hibákat, ettől csak jobb lenne a könyv. Balla recenziója nagy gonddal íródott, aggodalommal a magyar irodalom fejlődéséért.”

A magyar-francia tanszék vezetősége – Szimulik docens aláírásával – négy pontból álló határozatot hozott a művel kapcsolatban: “1. A regény érdekes mű, amely bátran és meggondoltan vet fel időszerű, aktuális problémákat. 2. A regény művészi megformálása arról tanúskodik, hogy a szerző nem kitaposott úton jár, új művészi formákat, eszközöket keres mondanivalójának közlésére. 3. Ugyanakkor a kéziratban több helyen találkozhatunk olyan nézetekkel, ahol a szerző eszmeisége homályos és ideológiai szempontból, különösen, ami népeink barátságát illeti, károsak lehetnek. 4. A regény csak abban az esetben jelenhet meg, ha a szerző ezeket az eszmeileg homályos, káros részeket átdolgozza, a helyes eszmeiséget megerősíti.”

Kovács Vilmos özvegyének visszaemlékezése a regény egyetemi vitájáról: *“Vilmos mesélte, hogy Róth Sanyi (nyelvész, docens) egy dörgegelmes, pártos beszédet vágott ki, amiből egyértelműen kitűnt, hogy nem olvasta a könyvet, de ezt többen nem vették észre.”*

Az író testvéröccse, Kovács Miklós személyes közlése: *“A tanszék docense, Zékány Imre nyelvész és Váradi-Sternberg János, az egyetem történész professzora mindig megvédte Vilmos bátyámat, ha a hatalom vagy Balla László – az utóbbi több névtelen feljelentést írt ellene, de szinte mindenki tudta, hogy ezek az ő ‘művei’ – által támadás érte. Mindig kiálltak mellette ukrán költő- és író társai is, így különösen Ivan M. Csendej, aki később, az 1970-es években az Ukrán Írószövetség kárpátaljai szekciójának volt az elnöke, Jurij V. Skrobinec (1928-2001) a jeles műfordító, Petőfi Sándor Nemzeti dalának, az Apostolnak, a János vitéznek és Arany János Toldijának ukrán nyelvű tolmácsolója. Igen jó barátja volt Petro M. Szkunc költő, akit Vilmostal együtt a hatalom a kárpátaljai irodalmi élet fenegyerekének tartott. Persze, őket sem rendszabályozta meg az a tény, hogy az írószövetség összejövetelein – közismerten – megfigyelőként mindig részt vett a KGB egyik munkatársa.”*

A Holnap is élünk megjelenése előtti utolsó kéziratos dokumentum az a jegyzőkönyv, amely 1965. január 28-án készült Ungváron, a kiadó szerkesztőbizottságának ülésén, ahol nyolcan voltak jelen.

Feszenko V. V., a kiadó vezetője: *“A kérdés: kiadható-e Kovács Vilmos regénye, ha igen, javítások nélkül vagy átdolgozással?”.*

Rotman Miklós: *“... ki kell adni... Szükség van némi kiigazításra, de ez kimondottan szerzői és szerkesztői munka.”*

Feszenko: *“Balla elvtárs véleménye szerint a regényt teljesen át kell írni.”*

Kovács Vilmos: *“Teljesen elvetem Balla véleményét, mert az célzatos, hibás és rosszindulatú. Ma kézzelfoghatóan átnézhetjük minden egyes állítását, és világossá válik számunkra, hogy egyik sem helytálló, nem valós... Nem tudom elfogadni, hogy Rotman elvtárs általában az én világnézeti gyengeségemről beszél... úgy látja, mintha a regény egész cselekménye a sztálini személyi kultusz túlkapasáira épülne. De ez nem így van.”*

Vas, Ivan nyugdíjas politikus: *“...a szerző miért csak a magyar férfiak elhurcolásáról ír, hiszen az ukrán lakosság is megsemmisítette ezeket az időket. Én magam is ültem ezekben az években. Továbbá nem helyes mindent Sztálin számlájára írni. Háború volt, s a háborúnak külön törvényei vannak, a kárpátontúli magyarokat... eszerint internálták.”*

Kovács Vilmos: *“A kérdést nem lehet úgy felvetni, hogy kell-e írni a személyi kultusz idejének törvényszerűségeiről. Erről muszáj írni. És a lakosság internálását sem lehet elintézni holmi háborús törvényekre hivatkozva, mert ez egy láncszeme volt az általános megtorlásoknak. Köztudott, hogy 18-50 éves korig elhurcolták a férfiakat. A mi falunkban például (ti. Gáton) csak 15 ukrán (valójában ruszin - a szerző megjegy.) és 7 cigány családból maradtak otthon a férfiak. És még rosszabb, hogy a kommunistákat is elvitték. Erkölcsei jogom is, hogy írjak erről, azon kívül, hogy állampolgári kötelességem is. Hiszen folyamatban van a személyi kultusz időszakának teljes átértékelése, és ebbe beletartoznak az akkor lezajlott események is... Az irodalomnak kötelessége kimondani az igazat.”*

Barzsó Tibor: *“Ami a felvetett kérdést*

illeti, ez a szó szoros értelmében internálás volt. A nagybácsimat például először Szolyvára vitték, majd Szamborba hajtották. A valóságban nem dolgoztak, és erről mindenki tudott. Kovács a védtelen emberek elhurcolását, a táborokat nem úgy tárgyalja, mint a rendszer velejáróját, hanem mint a személyi kultusz vétkét. Nem normális, ahogy amíg az orosz és más olvasó megkapja az irodalomból a kultusz éveinek kiértékelését, a magyar olvasó számára nincs kidolgozva ez a téma... Megerősítem, hogy Balla László véleményezése nem tárgyilag, tendenciózus, és ezt neki magának is megmondtam. Én ugyanúgy, mint Rotman elvtárs, semmiféle téveszmét nem látok a regényben. A szerző hőseit fejlődésben, változó környezetben mutatja be, és ezeknek a változásoknak az iránya pozitív... Balla legfőbb tévedése, hogy... a kiragadt egyedi és könnyen kijavítható tényekből azt a következtetést vonta le, hogy a könyv egészében káros.”

Kovács Vilmos: “A Balla által írt recenzió miatt szorgalmaztam a regény megvitatását, ...mert megrágalmazták.”

Feszenko: “A magyar tanszéken is megvitatták a kéziratot, és ott úgy találták, hogy a regény árthat az ukrán és a magyar nép barátságának. Ez igaz?”

Kovács Vilmos: “Igaz, hogy a tanszék határozatában van egy ilyen pont, de ha Ön elolvassa a tanszék dolgozóinak felszólalásait, semmi hasonlóval nem találkozok. Biztos vagyok benne, ha csak a kéziratot adják át a tanszéknek, és nem mellékelik hozzá Balla recenzióját, hasonló pont nem kerül be a határozatba.”

Feszenko: “Javaslom, hogy a regény félreérthető részeit ki kell hagyni. Kihagyható-e Szambor? Szerintem igen. A homályos gondolatokat, kifejezéseket pontosítani

kell, helyenként Rotman recenziója szigorúbb Ballaénál.”

Rotman: “Ezelőtt Ön azt állította, hogy a véleményem liberális, most meg az az álláspontja, hogy szigorúbb, mint Ballaé?”

Feszenko: “Engem az érdekel, hogy át kell-e írni az egész regényt, vagy csak egyes részeit?”

Rotman: “Már leszögeztem: nem kell átírni a könyvet. Néhány helyen pontosabban kell fogalmazni. Helytelen kihangsúlyozni, hogy a személyi kultusz időszakában csak törvénytelenések voltak. Úgy gondolom, hogy a szerző egyetért velem.”

Kovács Vilmos: “Már kijelentettem: nem értek egyet az ‘általában gyenge világnézet’-tel... A regényben mindig, minden problémát osztály-szemszögből közelítek meg. A világot szigorúan és pontosan két részre osztom... a regény és annak pozitív hősei elismerik mindazt a jót, haladót, amit az emberiség létrehozott a történelme folyamán, és igyekszik ezt a nép szolgálata alá állítani.”

Rotman: (A főhős) “Somogyi fejlődését jó lenne világosabban látni. Nem ártana lerövidíteni az elmélkedéseket a művészetről. Ezek a monológok elég nehézkesek. Azt hiszem, hogy ettől csak nyerne a regény.”

Barzsó: “Ezeket a helyeket át fogjuk nézni a szerzővel, és valamit ki is hagyunk, ha ezt megengedi a mű szerkezete. Kevesebbet emlegetjük majd a hiánycikkeket is.”

Rotman: “Lehet erről írni, de nem mindig ugyanazt az árucikket említeni.”

(Balla László a köztudott, állandó áruhiány regénybeli megemlékését is felrótta a szerzőnek, mondván: miért írt olyat, hogy a főhős anyjának feketén kell vásárolnia lisztet, mert az üzletben nem lehet kapni.)

A bizottsági ülést Feszenko, a kiadó igazgatója zárta be azzal, hogy két hetet

adott Kovács Vilmosnak a javítások elvégzésére a kéziraton, majd bejelentette: a regényt hamarosan megjelentetik. A kiadóban tartott, az iménti jegyzőkönyv alapján felidézett 1965. január 28-i szerkesztői bizottsági ülés után három hónap múlva – az első kiadás kolofonja szerint – április 22-én a regényt imprimálták. Ezt követően hamarosan, 2500 példányban napvilágot látott a *Holnap is élünk*.

Kovács Vilmos ezt megelőzően, április 5-én, Ungváron levelet keltezett öccséhez, Miklóshoz: *“A regényen különben csekély, a lényegét nem érintő szerkesztést végeztem. Remélem, ezzel sikerült becsapnom az illetékelenekeket.”*

Az író özvegyének emlékezése: *“Sokat izgultunk, amíg végre megjelent a regény, de Vilmosnak volt egy jó szokása: hamar elfelejtette a rosszat. Ha elmúlt, nem emlegette, így sok mindent én sem őriztem meg az emlékezetemben.”*

A mű jelentős hatással volt az ungvári egyetem magyar szakos hallgatóira, de az intézménybe fel nem vett ifjú tollforgatók valós nemzeti önismeretének formálódására is. Szellemi előzményként pedig döntő szerepet töltött be a néhány évvel későbbi kárpátaljai magyar nemzeti-polgárjogi mozgalomban, és az 1971 őszén, majd az 1972 tavaszán készült két *Beadvány* létrejöttében.

A regény címe több mint szimbolikus. Kovács Vilmos özvegye így emlékszik a címadásra: *“Talán közhelynek tűnik, de azokban az években mi valóban egyik napról a másikra éltünk. Vilmos számára azonban a holnap mégsem a következő napot jelentette, hanem egy igen mélységes hitet – e nélkül valóban nehéz lett volna elviselnünk a mindennapokat –, hogy népe, a kárpátaljai magyarság megmarad ezen a tájon, a szülőföldön, hogy lesz holnapja,*

jövője. Ezért kereste fáradhatatlanul a gyökereket, a kapaszkodókat a történelemben, a közelmúltban.”

Kovács Vilmos versben, prózában, tanulmányban, és mindenütt konokul cáfolta az 1950-es évek elején Balla László által leírt sort, hogy *“Ezer évig itt nem volt semmi.”* A mű címe egyébként a regény szövegében is előfordul. Márta, aki az újrakezdésre biztatja a főhöst, Somogyit, mondja a festőnek: *“Azért, Gábor, mert holnap is élünk.”*

Joggal állapította meg a regény 1989-ben megjelent második, átdolgozott kiadásának gondozója, M. Takács Lajos: *“A kárpátaljai magyarság 1944 utáni sorának leghitelesebb ábrázolása.”* Görömbei András szerint a mű főhőse, Somogyi Gábor *“...sorsa a kárpátaljai magyarság kiszolgáltatottságát, történelmi szenvedéseit bőségesen felidézi, küzdelmei plasztikus képet adnak arról, hogy milyen megbéklyózó akadályokba ütközik a nyitott gondolkodás és őszinte szókimondás embere a negyvenes évek végén és az ötvenes években, de még a szellemi nyitódásról elhíresült XX. pártkongresszus utáni években is a Szovjetunióban. A Holnap is élünk a kárpátaljai magyarság több egzisztenciális és morális problémáját vetette föl, mint az egész ottani magyar próza együttvéve. Nem hibátlan mű ez, a főszereplő kivételével nincsenek kidolgozott jellemei, s dialógusai nem képesek az egyéniségek összetett megmutatására. A néhány vonással fölvezetett figurákban mégis sikerült egy korszak hiteles atmoszféráját megragadnia.”*

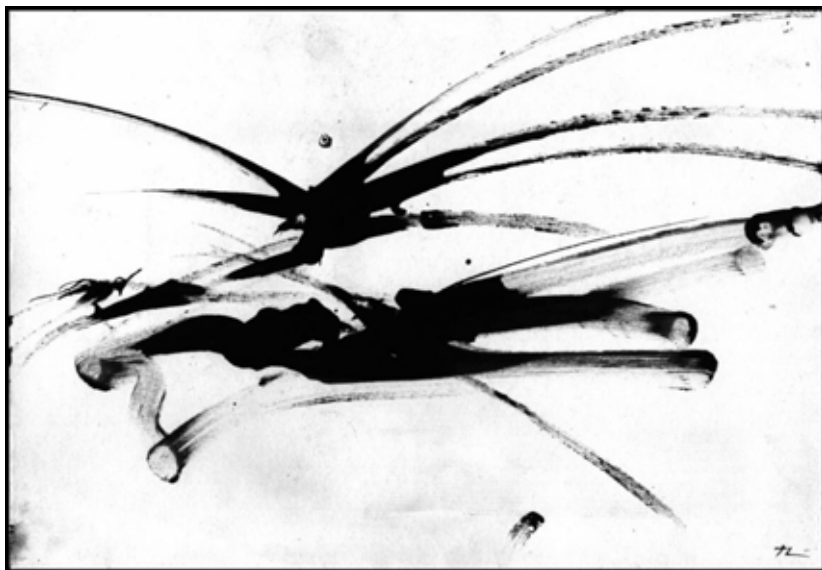
A regényt Görömbei – miként e sorok írója is – Kovács Vilmos pályája legnagyobb vállalkozásának tartja, amely időben alig két esztendővel később követte a felvidéki magyarság 1945 utáni megpróbatatásait

feltáró Dobos László-művet, a *Messze voltak a csillagokat* és Ráczi Olivér. *Megtudtam, hogy élsz* című regényét; mindkét alkotás 1963-ban jelent meg Pozsonyban, és jelentős visszhangot váltott ki az egyetemes magyar irodalmi és szellemi életben.

Az említett *Sugaras utakon* című "korszakos" antológiában a *Holnap is élünk* értékelése a dogmatizmus szemléletének továbbélését bizonyította: "Az író hőségének erkölcsi tehetetlenségéért elsősorban a környezetét próbálja felelőssé tenni, ezáltal erősen szubjektív, torzító képet fest Kárpá-

tontúl társadalmának életéről, mindennapjairól a felszabadulás utáni első évtizedben. A kellő művészi motiválás nélkül megrajzolt negatív hősök tipizálási kísérlete csökkenti az egyébként olvasható és fordulatos cselekményű regény esztétikai színvonalát és művészi hitelét."

Az előbbiekből jól érzékelhető, hogy még az 1980-as évek elejének hivatalos szovjet, kárpátaljai irodalomtörténetírása is elsősorban éles társadalomkritikája miatt marasztalta el súlyosan a regényt és íróját.

A KÁRPÁTALJAI REFORMÁTUS EGYHÁZ ÉS ANYANYELVI OKTATÁSUNK A SZÓRVÁNYBAN

Az I. világháborút lezáró békediktátum következtében a kisebbségbe kényszerített magyarság elvesztette kulturális központjait. A református egyházmegyéek szétszakadtak. A csehszlovák állam körmönfont módon igyekezett egyházunkat jogai gyakorlásában korlátozni; ez a szándék volt az első lépés pátriánk magyarságának a későbbiekben bekövetkező tragédiái felé (cseh- és ruszin kolóniák telepítése, református iskolák bezárása, lelkészeink üldözése, bebörtönzése, férfaink lágerebbe hurcolása, Donbász, kulákosítás, stb.)

Az anyanyelvi oktatás a legmostohább kisebbségi sorshelyzet túlélése után is megmaradásunk kulcskérdése. Elsősorban a családi környezet alapozza meg; itt dől el, megtanulja-e, milyen szinten sajátítja el anyanyelvét ifjúságunk. Ha mindkét szülő magyar, a probléma kevésbé élesen vetődik fel, de a vegyes házasságokban bonyolultabb a helyzet. Sok családban tovább él az anyanyelv, ám az oktatás nyelve nem magyar, aminek két oka lehet: nincs magyar iskola vagy a szülők az ukrán iskola mellett döntenek. Ahol a magyar csupán a családtagok mindennapi érintkezésének nyelve, öhatatlanul megkopik, egyre inkább elszűrül, felhígítják a szláv jövevényszavak, a kiejtés felveszi a szláv dallamot (Munkács, Ungvár, Felső-Tisza vidék). Sokatmondóan sajnálatos tény, hogy ezt a folyamatot a szórványmagyarság képtelen érzékelni, s ha mégis, akkor természetesnek tekinti.

Megmaradásunk mentsvái az egyházi iskolák. Pontosabban: az egyház és iskolája. Egyikük vagy mindkettőjük hiányában elháríthatatlanul bekövetkezik az asszimiláció. Iskola nélkül veszélybe kerül az egyház, hívei elfognak. (Szomorú példa erre a bilkei református egyházközség: a település anyanyelvi iskoláját 1945-ben megszüntették, a református templomot 1977-ben lebom-

tották. 1993-ban új templom épült, de megkésve: a gyülekezet tagjai kihalóban.) Fordított esetben, ha az egyház hiányzik, a beolvadás még gyorsabb. Amíg lelkészeink magyarul hirdetik az igét, gyermekeink anyanyelvükön imádkoznak, iskoláinkban magyarul oktatunk: a nemzetet élteti szelleme és nyelve, amit tovább ad a következő nemzedéknek. Ott, ahol ideológiai akadályoztatás miatt magyar nyelven lehetetlenné vált az igehirdetés, ma már nem hallani magyar szót. (1941-ben, amikor a római katolikus egyház anyanyelvünkön hirdette az igét, Nagybereznán még 1214 magyar élt; Perecsenyben 1328, Fenyvesvölgyön 832, Gyertyánligeten 670 fő volt a magyarok száma (A Felső-Tisza vidéken eltűnt a református szórvány).)

Jövönket a jelenben csak úgy tudjuk építeni, ha ismerjük múltunkat, leszűrjük a hibákat, s a tanulságok levonása révén elkerüljük azokat.

A magyarság léte és művelődése az iskolaügytől függ. Iskoláink fő feladatai: 1. A magyar műveltség terjesztése, a jövő nemzedékének magyarságismerettel való átítatása; 2. Az általános műveltséghez szükséges ismeretek közvetítése; 3. A keresztyén erkölcsi értékek átadása.

A Kárpátaljai Református Egyház és a magyar oktatás kölcsönhatása a múltban és a jelenben

A református egyház mindig szívügyének tartotta az anyanyelv ápolását. A Bibliát Károli Gáspár fordításában olvashatjuk, Szenczi Molnár Albert zsoltárokat fordított magyar nyelvre, dicséreteink szövegírói közt pedig ott vannak anyanyel-

vünk páratlan mesterei: Balassi Bálint, Beregszászi Pál, Fazekas Mihály, Kölcsey Ferenc, Pósa Lajos, Áprily Lajos és mások. A mindenkori magyar kultúra fellegvára volt a debreceni, sárospataki, budapesti, pápai református gimnázium és teológia.

A Kárpátaljai Református Egyház zsinatának első határozatai közt (1923. június 7.) a református népiskolák gondjainak megoldása is szerepelt¹. Abban az időben a református egyház Bereg megyében 24, Ung megyében 9, Ugocsa megyében 18 népiskola gondját viselte. Az állami iskolák száma ugyanekkor Bereg megyében 23, Ungban 5, Ugocsában 10. A magyar iskolák összlétszáma ezek szerint 89 volt².

A korabeli református zsinat bizottságokat alakított: lelkesképző, pénzügyi, iskolaügyi, folyó ügyekkel foglalkozó. Az iskolaügyi bizottság elnöke Biki Ferenc esperes volt³.

Bertók Béla, a Kárpátaljai Református Egyház első püspöke kezdeményezésére 1931-ben, a római és görög katolikus egyhazzal közösen beadvánnyal fordultak a közoktatásügyi minisztériumhoz a magas bérek ügyében⁴. A cseh állam ugyanis a református egyházi iskolák számának csökkentésére törekedett, jól tudva, hogy ezáltal a magyarok száma is csökken. A cél érdekében csábító kedvezményekkel állt elő, ezek közé tartozott a vidékünkön bevezetett, kiemelten magas tanítói fizetés, ami Kárpátalján háromszorosa volt az országos átlagnak (4800, illetve 1600 korona)⁵. A célirányosan emelt összegű béreket az egyházközségek nagyon nehezen tudták kifizetni, emiatt több gyülekezet kénytelen volt állami kézbe adni iskoláját. Egyházközségeink nagyobb része azonban ilyen körülmények közt is megtartotta iskoláját.

A nehéz időket (1919-1938) egy rövid lélegzetvétel után (1938-1944) még nehezebb időszak követte: "felszabadultunk". A szovjethatalom berendezkedésével az embertelen ateizmus korszaka kezdődött el és tartott a múlt század 90-es éveinek elejéig.

1990-ben, a szovjet birodalom szétesésének időszakában a református egyház a hosszú megaláztatás után magára talált, ami az egyházi oktatás feléledését is jelentette. 1991-ben a Csengersimai Református Gimnáziumban kárpátaljai fiatalok számára külön osztályt indítottak. A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség nem tartotta helyesnek fiataljaink anyaországi képzését; református líceum megnyitását javasolta vidékünkön. Hosszas egyeztetés után (ref. egyház, KMPSZ, oktatási minisztérium), 1992-ben a beregszászi járási Nagyberegen végre megkezdhette működését az első kárpátaljai egyházi középiskola, a Nagyberegi Református Líceum⁶. (Ukrajnában az általános iskola 9 éves, erre épül a 3 éves líceum; a gimnáziumok 8 évesek, az elemi iskolákra épülnek). Az első merész vállalkozást, egyházunk oktatással kapcsolatos törekvésének eredményeként újabb három követte, azaz napjainkban 4 középfokú oktatási intézménnyel rendelkezünk: 1. Nagyberegi Református Líceum, 90242 Nagybereg, II. Rákóczi Ferenc út 1., tel.: 96-292, 3 osztály, 74 tanuló, 16 tanár, igazgató Szilágyi Lajos; 2. Nagydobronyi Református Líceum, 89463 Nagydobrony, Ungvári járás, Engels út 5., tel.: 78-298, 6 osztály, 93 tanuló, 22 tanár, igazgató Ráti Éva; 3. Péterfalvai Református Líceum, 90354 Péterfalva, Nagyszőlősi járás, Kossuth út 1., 3 osztály, 72 tanuló, 10 tanár, igazgató Tusáné-Boescai Ibolya; 4. Técsői Antall József Református Líceum, 90500 Técső, Gagarin út 1., tel.: 21-254, 4 osztály,

79 tanuló, 24 tanár, igazgató Ambrus Borbála.

Összesítve: 16 osztályban 318 gyereket 72 tanár nevel a református erkölcsi értékek jegyében⁷. Az egyházi tantárgyak mellett más tárgyakból is komoly tudásra tesznek szert a fiatalok. A líceumokba sikeres felvételi vizsga révén lehetséges a bejutás. A nagybereg-i humán-, a nagydobronyi reál-, a péterfalvai mezőgazdasági irányzatú. Jelenleg ezekből kerül ki a lelkes hivatásra készülő diákok nagyobb része, akik különböző teológiai intézményekben tanulnak tovább. A líceumi diákok ragyogóan helytállnak a különböző szak- tantárgyi versenyeken is. Tény, hogy az itteni tanulás rangot jelent. A kép azonban csak azzal lehet teljes, ha utalunk a problémákra is. Hasznos lenne például felmérni, hol folytatják tanulmányaikat a végzősök. Érdekes és valószínűleg tanulságos lenne a felsőfokú tanintézetekben (Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, Ungvári Nemzeti Egyetem, anyaországi intézmények) végzetek további sorsának ismerete. (Hányan tértek vissza a szülőföldre Magyarországról, hányan vállalnak munkát itthon; sajnos, a frissen felszentelt lelkészek közül sem tért haza szülőföldjére mindenki, ami arra utal, hogy a befektetett munka

korántsem 100 százalékban realizálódik).

Az 1999/2000. tanévben vidékünkön az általános iskola 9 osztályát 1819 fő végezte el. A továbbtanulók száma: középiskolában 845, református líceumokban 120, mezőgazdasági líceumban 34, szakiskolákban 125 fő. Vagyis: a végzősök 63 százaléka (1124 fő) döntött a továbbtanulás mellett, ebből 13,4 százalék református líceumban. Nemzetközi viszonylatban alacsony arány.

A magyar oktatás jelenlegi adatai és hiányosságai

A trianoni békeszerződés értelmében 113 magyar többségű kárpátaljai települést csatoltak Csehszlovákiához, ezenkívül további 13 helységet, amelyekben a magyarság lélekszáma 20-50 százalékot tett ki. Mára 47 település elvesztette magyar többségét, köztük városaink: Munkács, Ungvár, Nagyszőlős, Huszt, Técső. A legutóbbi népszámlálás adatai valószínűleg jelezni fogják, hogy Beregszászban is megszűnt, illetve minimálisra csökkent a magyar többség, elsősorban az alacsony népszaporulat és az áttelepülések miatt.

A kárpátaljai magyar iskolák száma napjainkban⁸:

Járás	Magyar t. nyelvű					Vegyes t. nyelvű				Összesen n
	E	Á	K	L	SZ	E	Á	K	SZ	
Rahói	-	-	-	-	-	2	-	-	-	2
Técsői	-	-	2	1	-	-	-	-	-	3
Huszt	-	1	1	-	-	-	-	-	-	2
Nagyszőlősi	2	7	4	1	-	5	1	3	-	23
Beregszászi	2	19	7	2	1	-	5	5	2	43
Ungvári	3	6	5	1	-	1	3	3	1	23
Munkácsi	-	6	2	-	-	-	-	1	1	10
Összesen	7	39	21	5	1	8	9	12	4	106

(Jelmagyarázat: E - elemi, Á - általános, K - középiskola, L - líceum, Sz - szakiskola)

A beregszászi járási adatok magukban foglalják a Beregszászi Bethlen Gábor Gimnáziumot is.

További adalék: 126 magyar, illetve magyarok is lakta településből 89-ben van magyar oktatás (a rahói járásban 2, a técsőiben 2, a husztiban 2, a nagyszőlősiiben 23, a beregszásziban 31, az ungváriban 21, a munkácsiban 8.)

A Kárpátaljai Református Egyház jövőbeli irányai az oktatásban

A református nevelésnek felbecsülhetetlen szerepe van, mivel azokat a nemzetmentő és -fejlesztő értékeket örökíti át az ifjúságra, amelyek hagyományosan jellemzik a református egyházat.

A magyar nyelvterület lefedettsége szempontjából a líceumok elhelyezése rendkívül előnyös. A técsői líceum legfontosabb feladata a szórványmagyarság anyanyelvi oktatásának szervezése, megoldása. A fiatalok szabadon választhatnak a líceumok közt, melyeknek nagy előnyük, hogy bentlakások, ami lehetővé teszi az odafigyelést a diákok tanulmányi és magatartásbeli fejlődésére egyaránt. Erre a szakkörökben is adott a lehetőség. A nagydobronyiaknak kiváló énekkaruk van, amely többszörös díjnyertes. Ugyanitt lelkes színjátszó csoport működik; kár, hogy műsoraikkal nem tájolódnak. Ukrajnaszerte egyedül a nagydobronyi líceumban oktatnak drámapedagógiát. Az ukrán és angol nyelvet emelt óraszámban oktatják. Summázva: a líceumok lépést tartanak a korrál, az örök isteni és református értékeket mai köntösbe öltöztetve igyekeznek átörökíteni.

A református hívek, presbiterek és lelkészek közül többen hangoztatják, az egyház ne vállaljon át állami feladatokat,

azaz ne szervezzen iskolákat. Ez a magartás helytelen, hiszen a Kárpátaljai Református Egyház a maga 90 ezer 287 fős lélekszámával hatalmas erő, a kárpátaljai magyarság megtartásának legjelentősebb pillére. Nemzetünk sorsa egyébként is rég összeforrt a református egyházzal. Ki ne ismerné a korábbi szót: aki református, az magyar. Egyházunk életrevalóságát, vonzerejét jelzi a tény, hogy e szólas igazsága mára megdőlt, mivel Ungváron és Szolyván immár ukrán ref. gyülekezet is működik.

Bő tíz esztendő telt el a rendszerváltás óta, ám 37 magyar településen ma sincs megoldva az anyanyelvi oktatás problémája. Az eredmények hangoztatása (például a rahói és gyertyánligeti magyar elemi iskola létrehozása) mellett, de inkább helyett éppen erre a problémára kellene összpontosítani figyelmünket. A magyar nyelvet több iskolában fakultatív tantárgyként oktatják, heti két óra azonban nem old meg semmit, hiszen a magyar nyelvet ismerő fiatalok együtt tanulnak az ukrán anyanyelvűekkel; egy osztály keretén belül nincs más megoldás. A Felső-Tisza vidéken a római katolikus egyház előbbre lépett: hétvégi iskolákat hozott létre. Ugyanezt tette a KMPSZ is. A református egyháznak szintén ebben az irányban kell lépnie.

A szórványmagyarság körében az anyanyelv megtartó szerepét erősíthetné az óvodai oktatás. Elsősorban egyházi óvodákra van szükség. Sajnos, ezen a téren is hibáztunk: szerveztünk egyházi óvodákat, de nem a szórványban, ahol a legnagyobb szükség van rájuk.

22 olyan kárpátaljai helységben, ahol valamilyen arányban magyarok is élnek és a történelmi egyházak magyar nyelven hirdetik az ígét, egyáltalán nincs anyanyelvi

oktatás.⁹ Ezek közül 15 településen működik református egyházközség¹⁰:

Helység	Lélekszám össz	Magyar	Református	6-15 éves ref.	Első lépésként kívánt okt. forma
Bilke	8000	100	40	-	-
Bustyaháza	6342	378	-	-	h.v. ref - r. k.
Fancsika	2000	1200	188	44	el. ref - r. k.
Kajdánó	2000	220	93	-	h. v. ref
Kispapi	150	150	120	-	el. ref.
Királyháza	10 000	2000	163	8	h.v. ref.-r.k.
Korláthelmec	965	408	150	-	el. ref.
Nagybakos	1000	620	367	72	el. ref.
Nagybakta	900	400	153	-	el. ref.
Minaj	2230	570	275	-	h.v. ref. -r.k.
Szolya	17639	322	86	-	h.v. ref.
Tekeháza	1620	569	360	40	h.v. ref.
Tiszaujfalu	313	292	283	110	el. ref.
Újbátyú	500	200	160	-	h.v. ref.
Perecseny	4600	70	30	-	h.v. ref.

(Megjegyzés: a táblázat adatai hiányosak, mivel a Bereg megyei 6-15 éves korú reformátusok száma ismeretlen. Nincsenek hivatalos adatok a római és görög katolikus egyházra vonatkozólag sem. Nem ismerjük továbbá az ukrán iskolában tanuló magyar fiatalok számát, ezen belül azt sem, közülük hányan reformátusok. Az ukrán iskolák ilyen adatokat nem hoznak nyilvánosságra, a hitoktatók azonban elvégezhetnék a felmérést ezzel kapcsolatban).

A fentebb említettek mellett római katolikus hétvégi iskolákra lenne szükség az alábbi településeken: Alsógereben, Alsókerepec, Várpalánka, Váralja, Órdarma, Kerekhegy, Nagybocksó, Taracköz, Terebesféhérpatak, Tiszabogdány, Körösmező.

Elszomorító, hogy a főleg magyarok lakta vidéken is akadnak települések, amelyekben nincs anyanyelvi oktatás. Ezek száma 11, s a gyerekek a szomszéd községek iskoláiba járnak be, legtöbbször gyalogosan. Történik mindez azon egyszerű oknál fogva, hogy a kisiskolákat annak idején (például a szovjet időszakban) életképtelenné nyilvánították és bezárták. Korábban a kolhozok autóbuszai legalább beszállították a gyerekeket, megszűnésük óta ezzel a problémával nem törődik senki. Az elemi iskolák visszaállítására lenne szükség a következő falvakban: Balazsér

(ref.-g.k.), Bátfa (ref.), Botfalva (ref.), Kistéglás (r.k. - g.k.), Mezőhomok (g.k.), Kispapi (ref.), Kisszelmenc (r.k.- g.k.), Ungtarnóc (ref.-r.k.), Feketepatak (ref.), Tiszafarkasfalva (g.k.), Tivadarfalva (ref.).

Miért éppen az egyház?

A történelmi egyházaknak azért kell felvállalniuk az anyanyelvi oktatás ügyét, mert az állam – gyakran szándékosan – elhanyagolja azt. Másfelől: mindig a reformáció volt a nemzet megmentője. A magyarságnak és az egyháznak egyformán létkérdése az iskola. Múlthatatlanul szükséges, hogy gyermekeink megtanulják anyanyelvüket, különben elvesz az egyház. Ezzel a feladattal a presbitériumokat kell megbízni, mert leginkább ők ismerik a helyi körülményeket, s rájuk hallgat a gyülekezet. A egyes házasságban született gyerekek

közül sokan a pravoszláv egyház tagjai; az ilyen közösségekben is az egyházak (ref., r.k., g. k.) és a civil szervezeteink mozgósíthatják a magyarságot hétvégi iskolák szervezésére. A református hétvégi iskolák szervezésének mozgatórugója a Kárpátaljai Református Egyházkerület Tanügyi Bizottsága kell hogy legyen, szorosan együttműködve a KMPSZ Módszertani Kabinetjével. A feladat sürget, ha újabb mulasztás történik, a szórványmagyarság elsorvad: idegen kultúrán nő fel az ifjúság, vegyes házasságra lép, végül elveszíti anyanyelvét, vallását.

Az Ungvári Nemzeti Egyetem református vallású diákjait is fel kell karolni, hiszen jövőnk értelmiségének jelentős csoportja részesül itt képzésben. (Prágában, Brünnbén, Pozsonyban a csehszlovákiai magyar társadalmi szervezetek és a református egyház menzát tartott fenn, ahol ingyen ebédet kapott minden rászoruló főiskolás¹¹) Űdvös lenne, ha a történelmi egyházak nálunk együttműködnének ebben az ügyben, mert fontos, hogy a jövő értelmisége jobban kötődjön egyházához. Mint hírlík, az ungvári római katolikus gyülekezet a magyar ajkú egyetemi hallgatók részére kollégiumot készül nyitni¹². Követendő példa.

További konkrét feladatok

1. *Igényfelmérés.* Rövid időn belül elvégzendő feladat, kezdeményezője a lelkész, a presbitérium és a civil szervezeteink kellenek hogy legyenek. E tekintetben nem túlzás megállapítani: a 24. órában vagyunk, s ha tovább késlekedünk, nem lesz kit tanítani.

2. *Munkatársak kiválasztása.* Meg kell keresni azokat a megszállott, elhivatott pedagógusokat, akik vállalják a missziót a

szórványban élő magyarságért. A presbitériumokban, nyugdíjas tanáraink és az ifjabb értelmiségiek közt vannak erre alkalmas személyek. A feladat természetesen nem könnyű, ám éppen ezért esik nagy súllyal latba a felelősség.

3. *Hétvégi iskolák szervezése.* Első lépésként a fő célt jelenti. Ez az iskola-rendszer az Amerikai Egyesült Államokban évtizedekig eredményesen működött, igaz, ott egésznapos foglalkozással: délelőtti tanulás, anyanyelvápolás, a közös ebéd után szakköri foglalkozás keretében néptánc, meseolvasás, dramatizálás.

A hétvégi iskola nemzetünk önvédelmi reakciója, amely – ha a szülők igénylik – elemi iskolává, s ahol ez lehetséges, akár általános iskolává nőheti ki magát. Csoóri Sándor gondolatával csak azonosulni lehet: *“... egy nyelv csak akkor marad fenn, ha teljes élet zajlik körülötte”*.

4. *Speciális tanterv készítése.* Ezt a helyi adottságok (a tanulók nyelvtudása, felekezeti megoszlása, a tanítás rendszere, anyagi lehetőségek, csoportok létszáma) figyelembevételével lehet összeállítani, rögzítve az iskolák működési elvét, tanmenetét. Ebben az irányban megtörtént az első lépés: a KMPSZ kidolgozta a kezdőcsoportok tantervét, a többire pályázatot hirdetett.

5. *A szórványbeli oktatás rendszerének megvalósítása, későbbi fejlesztése.* A hétvégi iskolarendszer kialakítása és fejlesztése hosszú távon bizonyos szervezeti fokozatossággal lehet eredményes. Az egész tanévet átölelő prioritási sorrendet csak a helyi magyarság létszámának ismeretében, az állami és civil szervezetek közreműködése és a szükséges anyagiak rendelkezésre állása esetén lehet felállítani. A 2002/2003. tanévben hétvégi iskolát lehetne, kellene nyitni Fancsikán, Királyházában, Tekeházán, Minajban, Kajdanón és

Újbátyuban. (A 2001/2002. tanévben már működött hétvégi iskola Nagybakosban, Nagybaktán és Bilkén; utóbbiak a KMPSZ fenntartásában).

A diáklétszám és az igény növekedése esetén a hétvégi iskolákat két-három év múltán elemi és/vagy általános iskolává lehetne fejleszteni. Nem békülhetünk meg az olyan jelenségekkel, amilyen a Nagybakosi Ukrán Középiskolában tapasztalható: itt 101 magyar fiatal tanul, azaz egy általános iskolára való diák. Még elszomorítóbb, hogy ugyanitt az első osztály 16 tanulójából 12 magyar. Nem mondhatunk le róluk, küzdenünk kell értük.

Gondot jelent az a tény is, miszerint az egyházi oktatási intézmények kiépítése – kényszerűen – felülről kezdődött. A református egyháznak elsősorban lelkészekre és hitoktatókra volt szüksége. Napjainkban azonban már nem egyházi líceumokra van szükség elsősorban, mert a már meglévők sikeresen birkóznak meg az elitképzéssel. A szórványban sokkal inkább óvodákra, elemi, hétvégi és általános iskolákra van szükség, mert ezek hiányában okafogyottá válik a liceumok létrehozása: a szórványmagyarság beolvad, a református templomok harangjai elnémulnak (lásd a bilkei példát).

6. *Az anyagi feltételek megteremtése.* Református egyházunk és oktatásunk létérdeke, hogy segélyektől független anyagi bázist hozzon létre, akár az oktatási intézmények keretén belül működő gazdasági termelő egységek jövedelméből. Hétvégi iskolák esetében a fő hangsúly a jól megszervezett közadakozásra esik: amennyiben a református egyház tagjai fejenként csupán öt kopijkát áldoznának erre a célra, máris tíz hétvégi iskola fenntartása válna lehetővé (a tanár havi 40 hrinyát kitevő fizetésével számolva).

7. *A helyi magyar felekezetekkel és érdekvédelmi szervezetekkel való együttműködés.* Meg kell találni és kidolgozni a szolgálat közös pontjait, amelyek alapján kölcsönös érdeksérelm nélkül lehet egymással és egymás mellett tevékenykedni. Számításba jöhetnek közös rendezvények, rendszeres egyeztetések a felekezetek, a civil szervezetek között, közös sajtókiadványok, stb. Példaértékű ebben a vonatkozásban a Nagybakosi Református és Római Katolikus Hétvégi Magyar Iskola, amelynek létrehozója és fenntartója a két egyház. Megvalósíthatónak tűnik a református – római katolikus – görög katolikus egyházkerületi tanügyi bizottság létrehozása, amelyben képviseltetnék magukat érdekvédelmi szervezeteink is.

8. *Az értelmiség integrálása az egyházhoz.* Kárpátalja magyar iskoláiban 1971 tanár nevel és oktat; ha megnyerjük őket ügyünknek – csatát nyerünk. Az ideális az lenne, ha a legkisebb magyarok is lakta településen lenne lelkész és egyházi iskola. A hosszú évek sérelmeit el lehet, el kell felejtetni, s e célból mi, hívő emberek tegyük meg az első lépést. Lelkészeink legyenek gyakori vendégek az iskolákban, lelkész-tanár találkozókra rendszeresen beszéljék meg a fölmerülő problémákat. Szükség van csendesnapokra, szakmai konferenciákra is. Fiatal lelkészeink megtanulták a számítógépek kezelését, ennél fogva segíthetik a tantestületet, a gyerekeket a számítástechnikai ismeretek elsajátításában. A tanárhiánnyal küszködő iskolákban egyéb tantárgyak oktatásában is számításba jöhetnek.

A kisebbségben élő magyarságnak csak akkor van igazán esélye a létért vívott küzdelemben, ha jobb orvosokat, megbízhatóbb szakembereket, tisztességebb kereskedőket, felelős hozzáállású tanárokat,

önfeláldozó lelkészeket képez saját soraiból, olyanokat, akik az államnyelv mellett világnyelveket is elsajátítanak. Jövünk az összefogástól függ, amire a közelmúlt árvize idején szép példa volt Bótrágy település megmentése. Hasonló összefogásra van szükség iskoláink ügyében is. Embert, közösséget próbára tévő feladat ez, ám tudjuk: az Úr az

ittmaradás, ittmunkálkodás feladatát bízta ránk, szülőföldünkön őrizve meg anyanyelvünket, s általa magyarságunkat. A kitartó munkához Habakuk próféta üzenete ad erőt: *“Őrhelyemre állok és vigyázok, hogy lássam, mit szól hozzám, és mit felelek én panaszom dolgában”.* (Hab. 2,1).

Felhasznált irodalom

1. Fritz Peyer-Müller: A Kárpátaljai Református Egyház története, Református Zsinati Iroda kiadása, Budapest, 1994, 127. old.
2. U. o., 129. old.
3. U. o., 125. old.
4. U. o., 303. old.
5. U. o., 282. old.
6. Bagu Balázs: A kárpátaljai magyar iskolák adatai, Közoktatás, 2001/2, 4-8. old.
7. U. o., 7. old.
8. U. o., 8. old.
9. Botlik József - Dupka György: Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján, Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 1993, 101-212. old.
10. Esperesi beszámolók és egyházmegyei statisztikák a 2000-es évről, Küldetés, 2001/2, 8-9. old.
11. Visszatért Felvidék, 1918-1939, Mahr Ottó és Társa Rákóczi Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1939, 141. old.
12. Étteremből kollégium, Kárpátalja, 2002. június 14., 6. old.

DUPKA GYÖRGY

AUTONÓMIATÖREKVÉSEK KÁRPÁTALJÁN*

1. ÁLLAMALAKULATOK A TÖRTÉNELEM FORGÓSZELÉBEN

Rákóczi népének önálló politikai története lényegében az első világháborút követően 1918 végén kezdődött (a négy megyét – Ung, Bereg, Ugocsa, Máramaros – alkotó terület korábban a történelmi Magyarország szerves része), s gyakorlatilag 1919 tavaszán gyorsult fel, amikor tovább folytatódtak a politikai és történelmi változások, csak a XX. században 17 különféle államalakulatot vagy politikai-katonai fordulatot ért meg Kárpátalja lakossága:

Osztrák–Magyar Monarchia	1918. nov. 15-ig.
Magyar Köztársaság	1918. nov. 16.–1918. dec. 20.
Ruszkra Krajna	1918. dec. 21.–1919. márc. 21.
Kőrösmezői Hucul Köztársaság	1918. nov. 8.–1919. márc. 21.
Magyar Tanácsköztársaság	1919. márc. 21.–1919. ápr. 19.
Román megszállás	1919. ápr. 10.–1920. jún. vége
Csehszlovák megszállás	1919. jan. 12.–1920. jún. 4.
Csehszlovák Köztársaság	1920. jún. 4.–1938. okt. 7.
Csehek–szlovákok–kárpatóroszok föderatív köztársasága	1938. okt. 26.–1939. márc. 15.
Csehek–szlovákok–kárpatukránok föderatív köztársasága	1938. okt. 26.–1939. márc. 15.
Önálló Kárpát–Ukrán Köztársaság	1939. márc. 15. néhány óra
Magyar Királyság	1939. márc. 15.–1944. márc. 21.
Hitleristák által megszállt Magyarország és a nyilasok kora	1944. márc. 21.–1944. okt. 23.
Csehszlovák Köztársaság	1944. okt. 24.–1944. nov. 25.
Kárpátontúli Ukrajna	1944. nov. 26.–1945. jún. 29.
Szovjetunió–Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság	1945. jún. 29.–1991. aug. 23.
Ukrajna	1991. aug. 23-tól napjainkig

2. RUSZKA KRAJNA

(A Magyarországon élő ruszin (rutén) nemzet autonómiájáról. 1918. december 25.)

Ebben az időben a magyar értelmiségi köröket erősen foglalkoztatta a hír, hogy az önrendelkezésre törekvő ruszinok körében legalább három politikai irányzat ütötte fel a fejét. Az eperjesi és ungvári ruszinok egy része a csehek mellett agitált, míg a frissiben alakult szolvai ruszin tanács a szovjet-ukránokkal való egyesülést szorgalmazta, miközben pár héttel a szent karácsony előtt a cseh fegyveres alakulatok fokozatosan birtokba vették a felvidéki területeket. Ezalatt a magyarpárti ruszin tanácsok és szervezetek képviselői Budapesten tanácskozást tartottak. Többségük a kormánnyal való tárgyalások útján, Magyarország határain belül kívánta megteremteni a ruszinok autonómiáját.

A budapesti tanácskozás eredményeként a Károlyi-kormány, Jászi Oszkár javaslatára, törvényt fogadott el az autonóm ruszin terület létrehozásáról. December 23-

*Részletek a készülő monográfiából

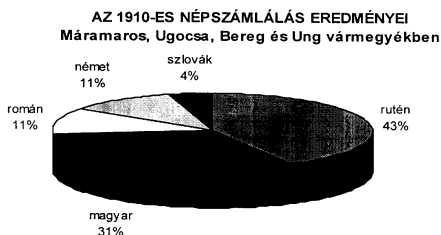
án így került a ruszinok karácsonyi fenyőfája alá a magyar kormány ajándéka: a hivatalosan is közzétett, a december 21-én kelt 1918: X. néptörvény, amely Ruszka Krajna néven területi autonómiát biztosított a magyarországi ruszinoknak). Megalakult a Ruszka Krajna autonóm jogterület. Még újév előtt a kormány hivatalosan kinevezi Szabó Oreszt kormánybiztost a ruszin ügyek miniszterévé.

1918 őszén Károlyi Mihály kormánya csak a Magyarországon élő ruszinok, illetve németek tekintetében folytatott nemzetiségi politikájában ért el eredményeket. Az északkeleti vármegyékben – Ung, Bereg, Máramaros és Ugocsa – a rutén vezető réteg – papok, ügyvédek, tanítók, tisztviselők – magyarbarát irányzata érvényesült. 1918. november 9-én megalakult a “magyar-ukrán néptanács”, melynek elnökei Szabó Simon, Volosin Ágoston lettek.

Tíz nappal létrejöttük után a Károlyi-kormány elé terjesztették követeléseiket: Máramaros, Bereg, Ung és Ugocsa megyék élére nevezzenek ki új, ruténbarát főispánokat, alakítsanak rutén ügyosztályt a kultuszminisztériumban, s tanszéket az egyetemen. A kéréseket a kormány elfogadta, s a továbbiak előkészítésére az addigi Ung megyei kormánybiztost, Szabó Oresztet központi kormánybiztosnak nevezte ki.

A fenti négy vármegyében az 1910-es népszámlálás szerint Kárpátalján 848.428 lakos élt: ebből 356.067 rutén, 267.091 magyar, 94.273 román, 93.047 német, 37.950 szlovák. Az adatok azonban nem adnak pontos képet, mert az itt élt 128791 zsidót, az úgynevezett kazárokat a magyarok, illetve a németek közé sorolták.

A törvény 4. és 5. paragrafusai szerint az autonóm terület törvényhozó szerve autonóm ügyekben a ruszin nemzetgyűlés, közös ügyekben – külügy, hadügy, pénzügy,

állampolgárság, magánjogi és büntetőjogi törvényhozás, gazdasági, közlekedési, szociálpolitikai ügyek – a létesítendő magyarországi közös országgyűlés. Az autonóm területen található államkincstári földek, bányák erdősegek, a “ruszin nemzet törvényes képviselőjének” tulajdonába mentek át. A ruszka-krajnai minisztérium Budapesten, élén Szabó Oreszttel, a kormányzósági hivatal Munkácson (Stéfán Ágoston) alakult meg.

A helyzet bizonytalanságára jellemző volt, hogy az ungvári rutén tanács a néptörvény életbeléptetése alkalmából, december 26-án még “köszönetét és ragaszkodását tolmácsolta” a Károlyi-kormánynak, de néhány nap múlva Budapesten a Volosin vezette bizottság Milan Hodzával tárgyalt a Csehszlovákiával való megegyezés lehetőségeiről.

Decemberben, a párizsi béketárgyalásokon még nem dőlt el Kárpátalja területi hovatartozása, a csehszlovák-magyar határt a maihoz hasonlóan jelölték ki, s az Ung

folyóig terjedt, onnan fel északra a történelmi magyar határig. Ezek szerint Ruténföld (a mai Kárpátalja) Magyarországnál maradt volna.

3. KÖRÖSMEZŐI HUCUL KÖZTÁRSASÁG

(1919. január 8.—1919. március 21.)

Miután október 31-én a galíciai ukránok is kiléptek az Osztrák-Magyar Monarchiából, megalakították az Ukrán Nemzeti Tanácsot és hozzáláttak a nyugat-ukrajnai állam létrehozásához. Két nap sem telt el, ez a hír futótüzként terjedt a Felső-Tisza völgyében. Az ukrán irányzatú huszti ruszin tanács már november 2-án kapcsolatba lépett az alakuló galíciai nyugat-ukrán állammal.

A további együttműködés elmélyítése érdekében az ukrán irányzat hívei ruszin országgyűlést tartottak Huszton. Másfél héttel később máramarosszigeti tanácskozásukon elutasították a magyar kormánnyal való együttműködést és az autonómia akkori formáját is.

Az ukránofilek legnagyobb politikai teljesítménye azzal is mérhető, hogy Nagybecskó és Körösmező térségében olyan hucul nemzeti tanács alakult, amely a magyar kormánnyal is közölte politikai szándékát, hogy ezt a hucul etnikumot a Nyugat-ukrán Népköztársasághoz kívánja csatolni. Amíg ez nem történik meg, addig a politikai önállósulás átmeneti formációját választják. November 9-én kikiáltották a Körösmezői Hucul Köztársaságot, amelynek ma már két eltérő szakaszát ismerjük.

M. Boldizsár ungvári történész úgy véli, hogy az első alakuló gyűlésen a résztvevők kihangsúlyozták azt is, hogy Hucul Ukrán Köztársaságot hoznak létre. Az első szakaszban úgy tűnik, hogy a körösmezői "mini állam" kikiáltása megtörtént, tevékenységének ez az intervalluma 1919 januárjáig tartott.

A 46 tagú hucul ráda végehajtó szerve 12 fős tanácsból állt: ismertebb közülük a három Klimpusz fivér (Dmitro, Ivan, Vaszil), Sz. Klocsurak, és D. Nyamescsuk. Szociális, gazdasági kérdéseket is megvitattak. Delegációt menesztettek a Sztanyiszlavi Nyugat-ukrán Népköztársaság kormányához, ahol a hatékonyabb együttműködés előremozdítása érdekében képviselői irodát nyitottak. Saját hadsereget állítottak fel, hogy megakadályozzák a románok előrenyomulását.

Erre jó lehetőség nyílt akkor, amikor a Tisza völgyét a román katonaság csak Nagybecskóig szállta meg. A magyar kormány is aggodalommal figyelte a fejleményeket, Rahón megerősítette a katonai helyőrséget és a csendőrséget. A hucul ráda felszámolásához hozzájárultak a megalázott körösmezői magyarok, akik rendfenntartás céljából segítségül hívták a rahói magyar katonai alakulatot. December végén 600 magyar katona és husz katonatiszt kemény eszközökkel felszámolta a hucul ráda tevékenységét, melynek fegyveres tagjai a hegyekbe menekültek, hogy felvegyék a harcot a térséget ellenőrző magyar és román katonasággal.

Hrancsak történész úgy véli, hogy a Körösmezői Tanács nem ruházta fel önmagát köztársasági jogokkal, csupán olyan önkormányzati jogokat gyakorolt, mint Kárpátalja bármelyik akkori tanácsa 1919 januárjáig.

Az ukrán irányzat híveinek, kiváltképpen a máramarosszigeti ukrán ráda kérésének eleget téve 1919. január 7-én a magyar határt átlépte a nyugat-ukrán állam egyik katonai

egysége, elfoglalta a Tatár-hágót és megszállta a mintegy 10 ezer lakosú Körösmezőt. A galíciai ukrán katonaság a helyi hucul ráda fegyveres felkelőivel együtt kiszorította a térségből a magyar helyőrséget, illetve egy részét lefegyverezte. A rahói különítmény tagjai végül is felsőbb utasítást követve nem bocsátkoztak harcba, hanem visszavonultak és Nagyszőlőstre helyezték át állomáshelyüket.

A hucul ráda aktivistái felszámolták a magyar közigazgatást, a tisztségviselőket letartóztatták és a környéken is teljesen átvették a hatalmat. Másnap valóban kikiáltják a Körösmezői Hucul Köztársaságot a Nyugat-ukrán Népköztársaság támogatásával. Ezzel kezdetét vette a független mini állam tevékenységének második szakasza. Ideiglenes parlamentje 42, kormánya pedig 30 tagú volt. Fővárosa Körösmező. A kormány elnökévé Sz. Klocsarukot választották. A Hucul Köztársaság a Nyugat-ukrán állam részét képezte. Hivatalos nyelve az ukrán volt. A keleti szomszédok támogatásával egy sor intézkedés történt, különösen gazdasági, politikai területen. Agitációs csoportokat alakítottak, akik bejárták Kárpátalja hegyvidéki falvait és mindenütt hirdették, illetve a lakosság támogatását kérték, hogy Kárpátalját a Nyugat-ukrán államhoz csatolják.

Az ukranofil aktivisták lázasan szervezkedtek és 1919. január 21-én Huszton megtartották a "magyar-orsz nép össznépi gyűlését", melynek résztvevői amellet foglaltak állást, hogy a ruszinok által lakott területeket csatolják az "egységes ukrán államhoz". A keleti és nyugati ukrán földek egyesülését kimondó határozat Ruszka-Krajnát Ukrajna részeként nevezi meg.

Közben a kolomijai hadseregcsoport a hucul köztársaság katonáival együtt támadásba lendült a Lavocsne-Munkács-Bátyú és Szjanki-Uzsok-Ungvár vonalon. A cél az volt, hogy katonai erővel Nyugat-Ukrajnához csatolják Kárpátalját, mert így a fiatal Nyugat-ukrán állam erősebb pozícióból tudta volna felvenni a harcot az előrenyomuló lengyel hadsereggel szemben. A lakosság azonban nem támogatta a galíciai csapatokat, akik ráadásul kirabolták a falvakat is. Az ukrán katonai vezetőség tudomására jutott a hír, hogy az antant átadja Kárpátalját Csehszlovákiának, ezért elrendelték a visszavonulást. Közben Károlyi kormánya is lemondott és kikiáltották a Magyar Tanácsköztársaságot.

Tíz nap sem telt el, a felvonuló román katonaság Máramarosszigetnél szétverte a délnyugati-nyugati irányban előrenyomuló ukrán és hucul fegyvereseket, államukat június 11-én végleg felszámolták.

A szovjet-ukrán történészek ezt az autonóm-formációt évtizedeken keresztül elhallgatták. Manapság az ukrán történészek figyelemre méltó történelmi eseményként tartják számon, "nemzeti felszabadító mozgalomként" könyvelik el, amely az ukrán államiságért vívott harc egyik megnyilvánulási formája volt. (I. M. Hrancsak. *Nariszi Isztoriji Zakarpatyja*, 1995, 68-74.) Magyar szemszögből nézve: "*Az ukrán katonai jelenlét, ha mégoly csekély nyomot hagyott is a történelemben, mindenképpen figyelembe veendő a kárpátaljai ukrán irányzat felerősödésének és a huszti "nemzetgyűlés" határozatainak értékelésekor*". (Móricz, 2001:32 old.)

4. RUSZIN AUTONÓM TERÜLET A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG ALATT

(Szamosztijnij Krajinszkij Szojuz, 1919)

Mint ismeretes, az 1919. március 21-én keltezett Vix-jegyzék miatt lemondott a magyar kormány, s a hatalmat a szociáldemokratáknak adta át, akik még ugyanaznap egyesültek a kommunistákkal. Magyarországon kihirdették a proletárdiktatúrát és kikiáltották a Magyar Tanácsköztársaságot. Megalakult a forradalmi Kormányzótanács, Garbai Sándor elnöke alatt. A kinevezett népbiztosok között volt Stéfán Ágoston, a ruszin ügyek népbiztosa is.

Ruszkra Krajna területén megalkultak a tanácsköztársaság helyi hatalmi szervei. A direktóriumok Kárpátalján közvetlenül a proletárforradalom győzelme után – általában március 22-23-án – a városokban és a községek többségében, valamint a négy vármegyében alakultak meg. Munkácson március 22-én szervezték meg a városi direktóriumot. A proletárdiktatúra itt alig 5 hétig tartott, április 28-án a csehek és a románok közösen foglalták el Munkácsot. Beregszászon március 21-22-én alakult meg a tanács hatalom, a várost április 27-én szállták meg a románok. Nagyszőlősen március 23-án jött létre a direktórium, amit április 25-én a bevonuló románok felszámoltak. Rövid életű volt a néptanács Huszton, illetve Zemplénben és környékén is.

Ezzel egy időben Vavro Srobár, teljhatalmú miniszter Szlovákia egész területén kihirdette a statárumbot. Rendkívüli állapot lépett érvénybe Kárpátalján is.

Közben Budapesten átalakították a Forradalmi Kormányzótanácsot. A kinevezett népbiztosok között maradt Stéfán Ágoston, aki a ruszin ügyekért felelt. A Ruszin Népbiztosság elrendelte a beregi, máramarosi és ungi ruszin körzeti tanácsok megszervezését. A Forradalmi Kormányzótanács közzétette XLI. számú rendeletét a hivatalos nyelvhasználatról. (A hivatalok kötelesek voltak az országban használatos bármely nyelven a beadványokat elfogadni és a választ ugyanazon a nyelven megadni.)

Az Ung felső völgyébe behatoló csehszlovák csapatok Perecsenyénél támadtak. A Vörös Hadsereg a támadást visszaverte. A direktóriumok védelemre készültek. A Ruszin Népbiztosság elrendelte a Ruszin Vörös Gárda felállítását.

A Kárpátok csendjét felverő harciban a Ruszin Népbiztosság közzétette Kárpátalja (Ruszkra Krajna) alkotmánytervezetét. Helyi uralmának néhány hete alatt a tanácskormány, figyelembe véve a rutén lakosság igényeit, bővítette azt a területet, amelyen a polgári demokratikus kormány az önkormányzatot ki akarta építeni; a tervbe vett négy megyéhez hozzávette még Zemplén és Sáros megye nemzetiségi járásait.

A kárpátukrán területi önkormányzatot (a Tanácsköztársaság Alkotmánya szerint nemzeti kerület) Ruszka Krajna ún. alkotmánytervezete úgy határozta meg, hogy az Önálló Területi Szövetség (Szamosztijnij Krajinszkij Szojuz), amely föderatív alapon tartozik a Magyar Tanácsköztársasághoz. Ezt az alkotmánytervezetet a Munkácson megjelenő *Ruszka Pravda* c. lap április 12. száma teljes terjedelemben közzölte. A ruszin népbiztos helyettese politikai megbízottként innen volt hivatott irányítani az autonóm területet, melyen a megyei tanácsok helyett körzeti munkás-, katona- és paraszttanácsokat választottak.

Stéfán Ágoston, a ruszin ügyek népbiztosa erre a posztra Kaminszky József ügyvédet nevezte ki, aki Ruszka Krajna székhelyén, Munkácson politikai megbízottként tevékenykedett. Egy-egy körzeti tanács 12 tagot delegált az országgrészi kongresszusra és 20 küldöttet a tanácsok első magyarországi kongresszusára.

Az első szakaszban három ruszin körzeti tanácsot kellett létrehozni: a beregit (Munkács központtal), az ungit (Szerednye központtal) és a máramarosit (Huszt központtal). Az első kettő meg is alakult, az egyik április 14-én, a másik április 23-án. Huszton a román támadás miatt már nem tudták megtartani az alakuló ülést.

Az autonómia bevezetését április 16-án megzavarta és május 5-re lehetetlenné tette a megindult román, majd cseh intervenció.

Hadszíntérre változott a Máramaros megyei Tisza völgye is. A román hadsereg a Huszt-Szatmárnémeti-Nagykároly-Nagyvárad-Nagyszalonta-Arad vonalról újabb támadást indított. Nyugati irányból a csehszlovák, keleti irányból támadó román csapatok vonultak be Kárpátalja településeire.

1919. április 28-án Csap és Munkács közt találkozott a nagyhatalmak kegyeiért versengő román és a csehszlovák hadsereg. Az egyesült haderő lázas sietséggel számolta fel a tanácshatalmat, amely csupán negyven napig tudta életben tartani a ruszin önkormányzatot Ruszka Krajna területén. A helyi lakosság nemcsak a Károlyi-féle, hanem a tanácsköztársaság által kidolgozott Ruszka Krajna alkotmányával sem érkezett mélységében megismerkedni, élni sem tudott vele, mert a fölkinált önkormányzati lehetőséget egy újabb államfordulat söpörte el.

DOMONKOSOK A KÖZÉPKORI BEREGSZÁSZBAN

“A Beregszászon egykor létezett Sz. Domonkosrendi szerzetesek s apácák zárdájáról igen kevés hiteles adat maradt az utókorra, miután e zárdáknak sem keletkezete, sem alapítási éve, sem a Szentnek neve, kinek emlékezetére e zárdák fölavattattak Istennek, az utókor tudomására el nem jutott” - írta Rupp Jakab 1872-ben *Magyarország helyrajzi története* című munkájában. Ez a megállapítás szinte napjainkig érvényes. Rupp mindössze egyetlen, ide vonatkozó középkori oklevelet ismertetett (feltehetően azt is téves dátummal), s két korábbi, XVI. századi adatot idézett a már elhagyott kolostor javainak eladományozásáról. Az adatok sorát – főleg a XVI. századból – *Lehoczky Tivadar* tovább bővítette ugyan *Beregvármegye monographiájában*, de az alapvető kérdéseket ő sem válaszolta meg megnyugtatóan, mindössze kísérletet tett az alapító személy, illetve a kolostor védőszentjének megállapítására.

Mit is tudunk pontosan a középkori Beregszász domonkos kolostoráról, illetve kolostorairól? Korai adat csak a női rendházról szerepel, a Lehoczky által a leleszi konvent levéltárából idézett 1366. és 1368. évi oklevelekben, amelyek a lumprechtszászi Szent Szaniszló-kolostor apácáiról (religiose domineclaus tri Beati Stanizlai martiris de Lupp/re/htzaza) és azok kigyósi (Kygios) birtokáról tesznek említést. Az apácákkal kapcsolatos utolsó adat 1479-ből származik, amely az apácák Szatmárnémetibe való áttelepítéséről szól. Ebben az okmányban szerepel az a rendfőnöki utasítás, amely férfi domonkosokat helyezett a kolostorba. Így nyerne a valószínűséget azok a XVI. századi adatok, amelyek a férfi rendház védőszentjének is Szent Szaniszlót tartják. Jelentősebb birtokuk között az apácák birtokösszeírásában is szereplő Kigyós volt.

Az idősebb *Erzsébet királyné* által vidékünkre telepített domonkos kolostorok felvirágzása a XV. századra tehető. A lumprechtszászi kolostor egyike volt a korabeli szellemi kultúra és írásbeliség fellegvárainak. Itt jött létre az első jelentősnek mondható könyvtár is. 1480-ban a könyvmásolásban is jártas *Szász Lőrinc* került a kolostor élére, aki 1478-ban engedélyt kapott a rendfőnöktől, hogy munkájáért pénzt fogadhasson el (a koldulórendek, így a domonkosok számára is tilos volt az anyagi javak birtoklása). A könyvmásoló műhelyre utal az a tény is, hogy ugyanakkor a városban élt *Beszercei Balázs* fráter is, aki ideérkeztekor szép könyvtárat hozott magával. Ugyanis a római rendfőnök 1479-ben engedélyezte, hogy Bibliáját, breváriumát, Antonius in Stampis című könyvét és más köteteket, amelyeket római útja során vásárolt, élete végéig megtarthassa. 1489-ben itt élt *Malontai Ambrus* fráter “magyar szónok”, aki számos könyvet kapott nevelőjétől, *Pesti Gerváz* esztergomi perjeltől. A XV. század végén az okmányok egy bizonyos *Imre fráter*t említenek, akinek a rendfőnök szintén engedélyezte, hogy a kapott alamizsnából könyveket vásároljon.

A korszak legjelentősebb beregszászi domonkos-rendi szónoka *Székesfehérvári Tamás* volt. Sajtó feljegyzése szerint 60 szentbeszédet mondott

Beregszászban.

A beregszászi kolostor szellemi kisugárzásáról tanúskodik, hogy 1493-ban a krakkói egyetem magyar bursájának névsorában találkozunk *Bartholomeus de Halábor* névvel. Ő az, akit egy 1512-ben kiállított oklevél "*Halábori Dobos Gergely fia Dobos Bertalan pap, királyi közjegyző és nyilvános íródeák*"-nak nevez. Nevéhez fűződik egyik legszebb nyelvi-irodalmi emlékünkné, a Döbrentei-kódex másolata és átköltése.

II. Ulászló király a kolostort megerősítette birtokaiban, amely szerint "melynél fogva egy hetenként kedden Sz. Anna segítségül hívása mellett Istennek följajánlandó szentmise fejében e szerzetnek Beregszászon és Kígyóson tartózkodó zselléreinek és jobbágyainak előbbi fejedelmek által engedélyezett kiváltságukat továbbra is helyben hagyta." Az oklevél szerint az újvárosi és a Pap utcabeli lakosok, közel 40 telek lakosai dolgoztak a rendház javára.

Lehoczky *II. Lajos király* egy 1518. évi oklevelét idézi, amely szerint a domonkosok "*a földesuraság hátrányára még boraik kimérésével is foglalkoznak*".

A kolostor pusztulása és a szerzetesek elmenekülése nem köthető pontos dátumhoz, de valószínűleg kapcsolatban van a vidék reformációjával. A szerzetesi élet megszűnését elsősorban az 1566-os tatárjárás okozta, amikor a város jelentős része is romba dőlt. Visszatérésüket az időközben teret nyert reformáció és az egyházi javak, így a domonkos rendház szekularizációja akadályozta meg. Az utolsó, a domonkosokra vonatkozó adat 1572-ből származik, amikor is *Körösbányai Ferenc* és *Palkonyai Mátyás* szerzetesek tiltakoztak Bereg vármegye közgyűlése előtt kolostoruk birtokainak elfoglalása miatt. A tiltakozás alkalmával azt is kijelentették, hogy "*előzőtt társaik Nagy-Szombatra a Szent János című rendházba menekülni kénytelenítettek*".

A domonkos kolostort és annak birtokait *Dálnoki Székely Antal* foglalta el, amelyből *Ferdinánd király* tiltása ellenére megerősített váraskát alakíttatott ki. A rend egyes tagjai a reformáció alatt is a vidéken működtek, sőt, egyikük, vallási buzgóságától elragadtatva, 1571-ben *Kálmáncsehi Sánta Márton* református esperest a templomban istentisztelet közben nyílveszővel megsebesítette.

Mára a kolostornak nyoma sem maradt.

“ALKALMAS MAGYAR AZ EMBERISÉG KEZÉBEN”

(Illyés Gyula születésének centenáriuma elé)

“A nagy költők nem váratlanul szólnak meg, nem derült égből, mint az isteni kinyilatkoztatás”. E váteszi szavakkal kezdi 1936-ban Petőfi Sándorról szóló életrajzi esszéjét Illyés Gyula. Miközben költő és korfeladat nagyszerű egymásratalálásának titkát kutatja Petőfi vonatkozásában, egy percig sem gondol arra, hogy a megfajított és aforisztikus tömörséggel fogalmazott igazság nem is olyan sokára rá is érvényes lesz.

Illyés Gyula neve valóban nem egyik percről a másikra vált fogalomká a magyar irodalomban, lett azonos az európai szintű XX. századi nemzeti költővel.

Ha Petőfi esetében az első magyar köztársasági mozgalomig visszamenőleg ki lehet mutatni, mikor esett vajúdásba a nemzet, hogy megszűlje a rendkívüli fiút, Illyés Gyula történelmi küldetésének szükségszerűségére nem kevésbé vészterhes előjelek figyelmeztetnek: Európa térképét összevissza szabdaló háborúskodások, győző és elbukó forradalmak, a legmagasztosabb emberi hitek valóra váltása és alávaló elárulása.

Míg Petőfi fogadására egy Berzsenyit, egy Katonát, egy Kölcseyt, egy Vörösmartyt szemelt ki a kor, Illyés Gyulának tolla erejét a XX. századi legrangosabb szellemi szabadcsapatával, a Nyugat három nemzedékével kellett összemérnie. Talán önmagában is törvényszerű, hogy az az alkotó, akinek pályája szívárványként ívelt át olyan jeles kortársakén, mint Babits, Kosztolányi, József Attila, Radnóti Miklós, Szabó Lőrinc, a legsúlyosabb nemzeti gondok biztos szemű felismerőjévé és méltó megszólaltatójává válhatott.

Illyés Gyula azonban nem egyszerű túlélő, sorának kivárója volt több mint hat évtizedes pályafutása alatt. Nagyobb tudatossággal és nagyobb alázattal nála senki sem készült a korban a nemzeti költő szerepének betöltésére. S hogy eljött az idő, amikor a legnagyobb lett, az nemcsak a sors különös kegyén – rajta magán is múltott.

Talán nem felesleges épp ma, (születésének centenáriumára készülődve) egy példamutat, ritka, ám a nagy feladatok teljesítéséhez ma is elengedhetetlen tulajdonságára – magas rendű erkölcsi tartására rámutatnunk. Mai szóhasználatul élve Illyés Gyula hosszára nyúlt pályája során mindig hiteles ember tudott lenni. Ezért válhatott hiteles költővé is, akinek ebben a sok mindent megtagadó korban sem kell egyetlen sorát sem tagadnia. Ha ő figyelmeztet, van erkölcsi fedezete a szónak:

*“Vár a világ, de rég nem szavakat,
Tettet adj, író, élő magadat.”*

Volt idő, amikor a legnagyobb hatalom összpontosult a kezében, amit a XX. századi magyar irodalomban el lehetett érni: ő volt a Nyugat főszerkesztője. Tőle függött, hogy kortársai közül ki lép be a halhatatlanságba. És nem szédítette meg helyzetének kivételessége. *“Csaknem szerzetesi alázatossággal neveltem magam arra – emlékezik –, hogy helyén nézzem saját személyiségemet”.*

Helyet pedig a világban gyakran változtat. De arcot - soha. Odaképzeltelhetjük mögé háttérnek Rácegres pusztát ököristállóiival, Párizst a Szorbonnal, Genfet a világkonferencia nagytermével, ő ugyanaz marad: költő, író, akinek fő műfaja a használni akarás.

Tompa Mihály szerint szívet cseréljen, aki hazát cserél. Illyés csak gondolatot és tapasztalást cserélni megy külföldre. *“Csiszolódni és köszörszólódni szeretnék - vallja -, hogy minél alkalmasabb magyar legyek az emberiség kezében.”*

Magyar és ember, akinek szemhatárába belefér Ozora és Párizs, a szocializmust építő Oroszország és a reformáció genfi emlékműve. Ez Illyés Gyula. Nem véletlen, hogy a magyar puszták népe épp vele vonult be az európai nemzetek nagy közösségébe. Illyés legmagasabb magyar irodalomtörténeti rangsorolásának az alapja – örök humanista erkölcsisége mellett – az európaisága. A magyar irodalom még Ady után is sokáig látta kárát a hazaiság és európaiság különválásának. Illyés Gyula már induláskor példát mutatott arra, hogyan kell Magyarországot európai szemmel, Európát pedig magyar szemmel nézni.

A provinciális népiességtől, a parlagi nacionalizmustól, a hőbörgő sovinizmustól egyaránt elhatárolta magát. Ő fedezi fel, hogy a nacionalista szónak nincs is magyar megfelelője. Máig is érvényes példamutatása Illyés Gyulának a szellemi rendcsinálásra az, ahogyan és amilyen kitartóan tisztáz elveket, fogalmakat. Ezért tud fogalmazni a legbonyolultabb kérdésekben is tisztán, világosan. *“Nemzeti, aki jogot véd, nacionalista, aki jogot sért. Bármikor, bárhol”* – írja. Melyik szemináriumon hallottuk ezt ilyen érthetően kimondani?

Teljesen új magyar, de egyben kelet-közép-európai jelenség is, ahogy a nemzetiségi kisebbségek ügyében gondolkodik, s abban is, hogy az eszmei hangsúlyok az idők folyamán hogyan változnak, helyeződnek át nála.

Útja kezdetén a szocialista világforradalom messianizmusa fűtötte. Szent borzongással nézi a romokon épülő új rendet, versben siratja el az idő előtt távozó Lenint. Az emigrációból hazatérve a magyar parasztság felemelésén fáradozik, majd a léteben fenyegetett magyarság nemzeti sorskérdéseire összpontosít. Az 1945-ös fordulatot követő néhány bizakodó esztendő után a létezővel szemben a valódi néphatalom elsikkadására figyelmeztet. S ezt nem mindig veszi tőle jónéven a kritika. Bár cáfolni Illyés olyan igazságait, mint *“Mert növeli, ki elfedi a bajt”*, vagy *“Hol zsarnokság van, mindenki szem a láncban”* - érdemben máig sem tudta egyetlen bírálója sem. Illyés pedig haláláig tartotta magát ahhoz a szilárd alapelvehez, hogy *“minden jó irodalom összeesküvés a kor ellen”* és fennen hirdette:

*“a legigazabb épp abban vagyok,
mit e világ belőlem gyáván visszadob.”*

Gortvay Erzsébet

MŰVELŐDÉSI ÉLETÜNK KRÓNIKÁJA

ELISMERÉSEK

MÁJUS

✂ A Magyar Professzorok Világtanácsának (MPV) beregvári találkozásán Kecskés Mihály, a Gödöllői Szent István Egyetem professzora, a TT elnöke kitüntetésekkel nyújtott át május 17-én a kárpátaljai magyar tudósok és kutatók egy csoportjának. A Pro Universitate et Scientia emlékérmét vette át az ungvári egyetem két professzora, Volodimir Szlivka rektor és Krocskó Gyula, valamint Dudics Iván tanár és Orosz Ildikó, a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola elnöke.

✂ Fehér Dániel emlékérmét kapott dr. Spenik Ottó, az UNE Ungvári Elektronfizikai Intézet igazgatója és Kökényesy Sándor, az egyetem fizikus professzora. A sokéves kimagasló oktatói, oktatásszervezői, valamint nemzetközileg ismert tudományos munkásságuk elismeréseképpen részesültek az MPV kitüntetésében.

✂ Benda Istvánnak, Beregszász díszpolgárának, aki egyben az MPV munkáját koordinálja, a megyei jogú város tanácsa díszoklevéllel köszöntötte meg a város és polgárai javára végzett tevékenységét.

✂ A Magyar Tudományos Akadémia Köztudománya tagjai közé fogadta (nemrég hasonló címet érdemelt ki Gortvay Erzsébet irodalomtörténész, a MÉKK társelnöke) az ungvári Kiss Éva történészt, a történelemtudományok kandidátusát, az Ukrán Tudományos Akadémia Világgazdasági és Külügyi Intézetének főmunkatársát. Az MTA elnöke levélben méltatta azt a tevékenységet, mellyel Kiss Éva gazdagította a külhoni és az egyetemes magyar tudományos életet.

✂ Hennagyij Moszkal, a megyei állami közigazgatás elnöke a megyei tanács nagytermében kárpátaljai újságírókat tüntetett ki a sajtó napja alkalmából. Többek között megtisztelő kitüntetésben, illetve díszoklevélben részesült a Kárpáti Igaz Szó, Erdélyi Gábor főszerkesztő, Baksa Lujza rovatvezető, Fazekas Elemér főszerkesztő-helyettes, Kökényesi Zsuzsa rovatvezető, Balogh Csaba főmunkatárs és Tóth László fotóriporter.

✂ Kárpátalja kormányzója a 90 éve született Glück Gábor ungvári kiállításán, a művész lányának, Glück Anna tanárnőnek átnyújtotta a megyei állami közigazgatás díszoklevélét azért a munkáért, amit édesapja hagyatékának megőrzése és népszerűsítése érdekében fejtett ki.

ESEMÉNYNAPTÁR

MÁJUS

✂ Büntelen Bűnhődés címmel Iván Zsuzsa tollából összefoglaló tanulmány jelent meg a veszprémi Új Horizont 2002/2. számában Nagy Zoltán Mihály A Sátán fattya c. regényéről.

✂ A Magyar Írószövetség küldöttsége felkereste Szófiát, ahol a Magyar Kultúra Házában sikeres irodalmi estet tartottak. A küldöttség tagja volt S. Benedek András, Tóth István, Tóth Lajos, Nagy Zoltán Mihály és Vári Fábán László.

✂ Az idén negyedszer rendezték meg a munkácsi Szent Márton-székesegyházban a Kárpátaljai Római Katolikus Egyházzenei Találkozót, amelyen Kárpátalja 13 egyházi kórusa vett részt. A találkozót Pogány István helyi káplán nyitotta meg.

✂ A beregszászi református gyülekezet ter-
mében tartotta idei első összejövetelét a
Kárpátaljai Magyar Könyvtár Kollégium. A
megjelenteknek előadást tartott dr. Tamás
Edit sárospataki muzeológus, Kiss Endre
József sárospataki könyvtáros.

✂ A hatalomváltások hatása a kisebbségi
magyarok életében című kutatási program
kapcsán Kárpátalján járt Szarka László, az
MTA Kisebbségkutató Intézetének vezetője,
aki felvette a kapcsolatot a beregszászi
Magyar Tanárképző Főiskolán belül
kialakított kutatóállomással, amely egyre
jobban hozzájárul a határon túli magyarok
mindennapi nyelvhasználatának, kétnyel-
vűségének vizsgálatához. Az elkövetkező
három évben szeretnék folyamatosan
nyomon követni a kedvezménytörvény
hatásait, el szeretnék készíteni Kárpátalján
azoknak a határon túli településeknek a
demográfiai, kutatástörténeti adattárát is,
ahol a XX. század folyamán legalább egyszer
10 százalékos arányban magyarok éltek.

✂ A Móricz Zsigmond Megyei és Városi
Könyvtár szervezésében Nyíregyházán
nemzetközi konferenciára került sor. A
tartalmas rendezvényen a kárpátaljai
helyzetet Horváthné Somogyi Ilona, a
Kárpátaljai Magyar Könyvtárosok
Egyesületének elnöke vázolta.

✂ Ülésezett Tóth Mihály elnök vezetésével
a Szolyvai Emlékparkbizottság, amely többek
között az idei megemlékezés dátumául
november 16-át jelölte meg, s arra kéri az
egyházakat, a társadalmi szervezetek tagjait,
hogy együtt hajtsanak fejet a sztálinizmus
áldozatait előtt.

✂ A megyei szépművészeti múzeumban
megnyílt a kilencvenedik életévéhez érkezett
Kontratovics Ernő kiváló művész személyi
kiállítás.

✂ A KMKSZ Gáti Alapszervezete
felelevenítette a néhány éve elfelejtett,
Kovács Vilmos nevével fémjelzett
szavalóversenyt. A költő születésének 75.,
halálának 25. évfordulójára emlékeztek. A
három kategóriában induló 30 iskolásnak egy
szabadon választott és egy kötelező Kovács
Vilmos-verseket kellett előadnia.

✂ A MÉKK és a Magyar Csodaszarvas
Egyesület szervezésében tartották meg az I.
Kárpát-medencei Környezetvédelmi
Konferenciát, amelynek az Ungvári 10. Sz.
Dayka Gábor Középiskola adott otthont. Az
egybegyűlteket Szakács Zoltán,
Magyarország ungvári főkonzulja és Dupka
György, a MÉKK elnöke köszöntötte.
Előadást tartott dr. Gaudi-Nagy Tamás,
ügyvéd, Európa-jogi szakértő, Bárdi Zoltán
vízügyi szakember, dr. Széchezy Béla egyetemi
tanár, Krocskó László, az UNE docense,
Árpa Péter iskolaigazgató. A megfelelő
Nyilatkozat elfogadása után a rendezvény
befejezéséként Csobolya József előadó-
művész nagy sikerű zenés műsorral lépett fel.

✂ Nevetlenfaluban a helyi római katolikus
és görög katolikus egyházközség híveinek
részvétele mellett került sor Fatimai Szűz
Mária szobrának megáldására és megszen-
telésére, melyet Jónás atya, a helyi plébános
celebrált. A Mária-szobor felállítását a
Magyarországon élő Fudella László
kezdeményezte.

✂ A Győrben megrendezett Kazinczy
Szépkiejtési Verseny egyik kategóriájának idei
győztese lett Katona Gergely, a
Nagydobronyi Középiskola 10. osztályos
tanulója, teljesítményét Kazinczy-díjjal
jutalmazták.

✂ Szolyván a református óvodában – a
KMPSZ szervezésében – harmadik alka-
lommal tartották meg a Latorca, illetve

Borzsai völgyében szórványban élő magyar gyerekek versmondó versenyét, melyen Szolyva, Bilke és Polena vasárnapi iskolájába járó 45 magyar ajkú tanulója vett részt. A találkozón Petőfi Sándor, Arany János és Tompa Mihály versei mellett több kárpátaljai költő műve is elhangzott.

✂ Beregszászban tartották meg a járás iskolái műkedvelőinek szemláját, amelyen több mint harminc iskola, továbbá a Beregszászi Magyar Gimnázium és a Nagyberegi Református Líceum vett részt. Az utóbb említetteken kívül jól szerepelt a Bányai, a Kaszonyi és a Jánosi Középiskola, a Papi és a Harangláb Általános iskola. A tánc és ének műfaja mellett a szemle résztvevői kellő figyelmet fordítottak a néphagyományok, népi játékok felelevenítésére, több ilyen számot iktattak be műsorukba.

✂ Május 10-én Ady Endre emlékére szerveztek szavalóversenyt a Nagydobronyi Református Liceumban. Megnyitó beszédében Ráti Éva igazgatónő emlékeztetett rá, hogy az intézményben az elmúlt évben a MÉKK kezdeményezésére emléktáblát avattak a nagy költő tiszteletére, aki egykoron megfordult a liceum épületében.

✂ Beregszász zenei életéről ukrán nyelvű monográfia jelent meg (Jaroslava Rák-Tetyana Paszicsnik: Muzicsne Berehovo), melyben a szerzők többek között portrét rajzolnak Cziki János zongoraművészről és pedagógusról, Huszti József karmesterről, Thill Gyula dirigensről és színészből. A kiadványt gazdag fotóanyag illusztrálja.

✂ A tiszapéterfalvai kultúrházban fennállásának 30. évfordulója alkalmából adott ünnepi műsort a Tiszapéterfalvai Művészeti Iskola. Legeredményesebb zenepedagógusai közé tartozik az iskola két volt tanára: Pál Lajos és Pál Katalin, akiknek érdeme, hogy

Európa-díjas lett a péterfalvai Tiszahát népzenei együttes (az együttes jelenlegi tagjai: Palazsnyik László brácsás, Dankó Attila primás, Nagy Barna nagybőgős).

✂ Erdőbényén Nyelvében él a nemzet címmel rendezték meg az Európai Protestáns Szabadegyetem hagyományos akadémiai napjait. A Nyugat-európai és a Kárpát-medencei térségekből meghívott értelmiségiek között volt megyénk delegációja is: Balla D. Károly, József Attila-díjas író, Berniczky Éva író, Dupka György, a MÉKK elnöke, Dupka Edit könyvtáros, Gortvay Erzsébet, irodalomtörténész, a MÉKK társelnöke, Bocskor Imola hitoktató és Orosz Ildikó, a KMPSZ elnöke, aki egyben az akadémián előadást tartott a kárpátaljai helyzetről is. Kótyai István, a szabadegyetem háznagya a MÉKK meghívására a közeljövőben felkeresi megyénket.

✂ A Ráti Szent Mihály Plébánián Molnár Miklós atya irányításával az idén is megtartják a magyarságismereti és idegen nyelvi tábort, ahová 14. életévüket betöltött diákokat várnak, akik a következő témakörökben bővíthetik ismereteiket: magyar történelem, irodalom, művészet-történet, néptánc, beszédművelés.

✂ Zalaegerszegen, a református egyház-község nagytermében rendezték meg azt az író-olvasó találkozót, melynek három kárpátaljai költő: Füzesi Magda, Nagy Zoltán Mihály és Dupka György volt a vendége. Az alkotókat az est házigazdája, Szentpáli Juhász Imre cellődömölki református tiszteletes mutatta be, akik verseik felolvasása mellett szóltak a kárpátaljai magyarság életéről, törekvéseiről.

✂ Eszenyben Balogh Attilának, a gyülekezet lelkipásztorának kezdeményezésére megnyílt az Ungi Református Egyházmegye első bejegyzett óvodája. A Napsugár óvodában 42

gyerekről gondoskodnak a nevelők, melynek vezetője a lelkipásztor felesége, Baloghné Nagy Judit, a református egyház hagyományainak szellemében neveli az apróságokat.

☘Közönségsiker övezte Hobo, a Hobo Blues Band és a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház közös produkcióját, amelynek ősbemutatójára május 14-én került sor a Beregszászi Szabadidő és Művelődési Központban. A Vadászat c. darabot Vidnyánszky Attila rendezésében vitték színpadra, amely – voltaképpen az ismert magyarországi zenekar – Hoboval, azaz Földes Lászlóval az élen – dalainak gyűjteménye. Ezt követően Budapesten és más helyszínen is bemutatásra kerül a darab.

☘Beregváron, május 18-án lezajlott a Magyar Professzorok Világtanácsának találkozója az MTA Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Testületének s kárpátaljai csoportjának rendezésében. A Magyarországról, Erdélyből, Vajdaságból és Svájból érkezett mintegy 40 tudós a kárpátaljai kollégákkal közösen vizsgálta meg a magyar nyelvű felsőoktatás, tudományos élet, a nemzetközi kapcsolatok helyzetét, külön a kárpátaljai vonatkozásokat. A rangos rendezvényt Kecskés Mihály, a Gödöllői Szent István Egyetem professzora, a TT elnöke, a plenáris előadások sorát Pungor Ernő akadémikus nyitotta meg. Előadást tartott többek között dr. Kiss Ádám, a magyar Oktatási Minisztérium helyettes államtitkára, Náray-Szabó Gábor helyettes államtitkár, Kovács Magda, a Gábor Dénes Főiskola főigazgatója, Balázs Béla (ELTE), Turcsányi Gyula (Genf), Orosz Ildikó, a KMTF elnöke, Kőkenyessy Sándor, az UNE professzora, Lizanec Péter, az UNE tanszéke vezető professzora, Krocskó Gyula és Bojko Miklós, az UNE professorai, Dupka György, a MÉKK elnöke. A fórum ajánlásokat fogadott el az új magyar kormány felé, amelyeket az MPV megküld az Akadémiának és az illetékes szakmai

szervezeteknek is. A rendezvény záróeseménye volt a Credo versének10 együttesének bemutatkozása Ivaskovics József zeneszerző vezetésével.

☘A sajtóper után megbékélés született a MÉKK és az ungvári Sztribna Zemlja c. ukrán lap között. Korábban ez a magyar civilszervezet indított sajtópert a lap ellen. A per tárgya az újság 2000 július elsejei számában Szolomij Szipiljanszkij és Dmitro Halickij aláírással megjelent *“Ezüst föld magyar módra, avagy nem jött-e el az ideje, hogy Magyarország megfizesse tartozásait bűncselekményeieért”* c. írás volt. Az Ungvári Városi Bíróság végzésében elmarasztalja ugyan a lapot, megemlítve, hogy az adott cikk sértheti a magyarság nemzeti érzéseit, ám csupán egy semmitmondó helyreigazítás közzlésére kötelezi a lapot. Az ügyet a bíróság és mindkét fél lezártak tekintik.

☘A Huszti Művészeti Iskola keretein belül tíz éve folyik a tehetséggondozás Hajdú László festőművész vezetésével, ahol a tanulmányi idő négy év. A Felső-Tisza-vidéki művészpalánták a festészettel, grafikával, linómetszéssel és a fazekasmesterség alapjaival ismerkednek meg.

☘Beregszász megyei jogú várossá nyilvánításának egyéves évfordulóját ünnepelte a Vérke-parti város lakossága. Ebből az alkalomból Zsupan József polgármester, Nuszer Ernő, a megyei tanács elnökhelyettese, Orosz Sándor, a Beregszászi Járási Állami Közigazgatási Hivatal elnökhelyettese, Orosz Ildikó, a KMPSZ és a KMTF elnöke, valamint Csobolya József, a Krónikás énekiskola művésze köszöntötte a város polgárait és a vendégeket, akik kétnapos, tartalmas kulturális rendezvény sorozatban részesültek.

☘A Beregszászi 5. Sz. Középiskola dísztermében a járás kiváló pedagógusainak

háromórás konferenciája zajlott le. Az eszmecserében többek között részt vett Kovácsné Marton Erzsébet, Bacskó Mária, P. Punyó Mária, Fring Erzsébet, Kádár Rozália, akik az oktató-nevelő munka jelenéről és jövőjéről szóltak. A résztvevők megemlékeztek Drávai Gizella kiváló pedagógusról, aki életével és munkájával mindig példát mutatott.

✂ A Bergszási Oázis vidámparkban rendezett ifjúsági est fénypontja volt a Bundás Lajos vezette táncsoport fellépése, valamint Kononenko Aljona és Hrabák Tamás cowboytánca, akik ezzel a produkcióval második helyezést értek el A Dél Gyöngyszeme gyermekfesztiválon Odesszában, és szép sikert arattak Budapesten is.

✂ A Beregszász napja rendezvénysorozat keretében a Városi Szabadidő és Művelődési Központban a látogatók megtekinthették Szajkó Tibor amatőr fotóművész kiállítását is. Az ünnepség az amfiteátrumban ért véget, ahol fellépett többek között Babits János vezetésével az Integrál együttes, Bilancsik János break táncos, Pitkin, Holub István és csapata, a Fort-E, valamint Pincés Andzselika, a Kárpátaljai Magyar Dalverseny könnyűzenei kategória kétszeres győztese.

✂ Munkácson befejeződött a május 26-ig tartó ukrainai nemzetiségi kisebbségek színházainak harmadik nemzetközi fesztiválja Színházi tavasz Kárpátalján címmel. A Latorca-parti városi Orosz Drámai Színházban többek között a magyar, az orosz, a szlovák, a zsidó és a roma színjátszás képviselői adtak egymásnak találkozót. A Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház társulata a Dorottya c. színművet mutatta be Vidnyánszky Attila érdemes művész rendezésében.

✂ Ungváron a megyei néprajzi múzeumban gazdag programmal várta az érdeklődőket az idei múzeumi világnap, ahol több magyar

műkedvelő csoport is fellépett: a Kisdobronyi Művészeti Iskola folklóregyüttese helyi néphagyományokra épülő fonóest egy részletét adta elő, a Beregszászi Járási Tanítók Házának táncosai beregi legényes táncot vittek színpadra, sikere volt a szürtei Bernát Ferenc, Bernát Csilla és ifj. Bernát Ferenc alkotta családi együttesnek. Ezen a napon nyílt meg Soltész Zoltán festő emlékszábjára is az ősi ungvári várban. Ugyanitt A múlt – fotókban c. kiállításra is sor került, ahol a XIX. és a XX. században készült fotókat mutattak be Fülöp Lajos történész válogatásában.

✂ A Kárpátalját egyedül képviselő Kárpátalja Kiadványallat Rt. jóvoltából magyar iskolák számára készült tankönyveket is bemutattak a Kijevben megrendezett Könyvkert-2002 elnevezésű nemzetközi bemutatón. Vaszil Ilnickij igazgató a pavilonban fogadta Ivan Rizak és Gajdos István parlamenti képviselőket is, akik megígérték, hogy a magyar tankönyvek kiadásának problémáját felvetik Vaszil Kreminy oktatási miniszternél, akivel közösen próbálnak kiutat találni.

✂ Tizenegyedik alkalommal került sor a Guti Pütkösdí Napok megrendezésére, melynek házigazdája a KMKSZ. A kétnapos rendezvényen Horváth Anna, Kolozsvári László, Anatolij Szakállas közös tárlatát is megnyitották. A helyi iskola hagyományörző együttesén kívül a péterfalvai népi együttes zenészei, a Borzsova, a Ritmus táncegyüttes és mások adtak műsort. Szendrei Róbert magyarországi vendégművész Charlie-dalokat adott elő.

✂ Az Ungvári Közművelődési Szakiskola fennállásának 55. évfordulója alkalmából megtartották a tanintézet együtteseinek és szólistáinak hangversenyt a megyei ukrán zenei-drámai színházban. A rendezvényen a tanintézet magyar tagozatának Napraforgó hagyományörző együttese is remekelt Sütő

Mihály koreográfus vezetésével.

☘ Az ukrán irodalom két kiemelkedő kárpátaljai alakját ünnepelte Ungvár értelmisége, akiknek művei magyarul is megjelentek: Ivan Csendej Nemzeti Sevcsenko-díjas író nyolcvanéves, Petro Szkunc Nemzeti Sevcsenko-díjas költő hatvanéves. Az Együtt olvasói nevében gratulálunk az ünnepelteknek!

☘ Lezajlott az ungvári városi önkormányzatnál bejegyzett kisebbségi kulturális szervezetek fóruma, amely a kulturális feladatok, programok összehangolása céljából megalakította a szervezetek elnökeit tömörítő koordinációs tanácsot, melynek tagja Árpá Péter, az Ung-vidéki Magyar Szövetség elnöke.

☘ Rát központjában, egy halom tetején kopfáját avattak 74 ráti honvéd emlékére, akik részt vettek az 1848–1849-es szabadságharcban. Veszterényi Károly debreceni fafaragó alkotását, melyet dr. Kótyuk Erzsébet, a falu szülöttje és dr. Botlik József történész ajándékozott a településnek, pünkösöd vasárnapján avatták fel Juhász Domonkos polgármester vezetésével. Az eseményt méltatta Hutterer Éva, a KMKSZ helyi alapszervezetének elnöke, Horváth Sándor, a KMSZF alelnöke, Molnár Miklós római katolikus plébános, Fodor Gusztáv református tiszteletes. Az avatóünnepséget a Tumbász Márton vezette budapesti Félnótás zenekar programja színesítette.

☘ A Beregvidék gazdasági és kulturális fejlesztési programját ismertette az újságírókkal Bihari András, a Beregszászi Járási Állami Közigazgatás nemrég kinevezett elnöke. A célok megvalósítására többek között kistérségi önkormányzati társulásokat hoznak létre, így bejelentette, hogy a Kaszonyt, Zápszonyt, Bótrágyot, Hetényt, Haranglábót magába foglaló tóháti falvakban létrehozzák

a Tóháti Önkormányzatok Egyesülését.

☘ Élni fog a nemzet, amely összetart! Ezzel a mottóval került megrendezésre Técsőn a Seprődi János Nemzetközi Kórusszövetség (elnök Nagy Ferenc) és a Técsői Arany Ősz Művelődési Egylet (elnök Kozma Tibor) szervezésében az első nemzetközi magyar kórustalálkozó, melyen fellépett a Técsői Nyugdíjas Kórus, a Técsői Református Líceum Énekkara (karnagy Csík Károly), a marosvásárhelyi Cantuel férfikvartett, a Sárretudvari Paraszt Kórus (karnagy Károly Zsolt Levente). Köszöntő beszédet László Károly református esperes mondott. A rendezvényt megtisztelte jelenlétével Arnold Sándor magyarországi parlamenti képviselő és Gajdos István ukrainai parlamenti képviselő.

☘ Ungváron, a megyei filharmoniaiban Glück Gábor (1912-1983) képzőművész születésének kilencvenedik évfordulója alkalmából emlékestet tartottak, aki maradandót alkotott tájképekben, portrékban, munkásságának csúcsa kétségtelenül a Brüsszeli Világkiállításon kapott ezüstérem az Erdőmunkások c. festményéért.

☘ Tizenkettedik alkalommal rendezte meg a KMPSZ Bilics Évával, a Petőfi Sándor Nyugdíjasklub elnökével a Felső-Tisza-vidék szóránymagyarsága körében az "Őrizz meg..." elnevezésű szavalóversenyt. A rahói középiskolában lezajlott rendezvényen 65 versenyző indult. Rahó, Kőrösmező, Gyertyánliget, Tiszabogdán, Nagybocksó iskolái mellett a szlatinai román tannyelvű iskola tanulói sem maradtak ki a versengésből.

☘ Az Ungvári református templomban vendégszerepelt az Amerikai Egyesült Államokból érkezett Calvin College Band Fúvószenekar. A tengerentúli vendégeket Héder János református tiszteletes mutatta be a gyülekezetnek. Műsoruk nagy részét a

világi zene kiváló alkotásaiból állították össze: Leonard Bernstein, George Gershwin, Bartók Béla és más klaszikusok műveiből, az egyházi zenéről sem feledkeztek meg, elhangzott a 66. Zsoltár fűvészenére hangszerelt változata is. Műsorukat a magyar Himnusszal zárták. Turnéjukat Nagydobronyban, Beregszászban és Munkácson folytatták.

✚ A Kijevi Magyar Napokon ukrán és magyar üzletemberek találkozásán kívül színvonalas kulturális jellegű rendezvények is lezajlottak. Ezer év egyházi műveiből nyújtott ízelítőt a Szent Sándor székesegyházban Emil Szokacs vezényletével az ungvári Cantus kamarakórus. Itt tartott szentmisét Szulincák Sándor ungvári atya. A független Ukrajna történetében először hangzott el isten ígéje magyar nyelven a kijevi római katolikus főtemplomban.

✚ A IV. Kijevi Nemzetközi Fesztiválon fergeteges sikert aratott a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház is. A társulat Vidnyánszky Attila rendezésében Csokonai Vitéz Mihály Dorottyáját adta elő.

✚ A Bátyúi Középiskolában megrendezett Édes anyanyelvünk megyei vetélkedő első helyezettje lett Trojnai Anikó, a Bátyúi Középiskola diákja. A második helyen Tóth Teodóra, a Beregszászi Bethlen Gábor Magyar Gimnázium tanulója végzett. A harmadik helyre Dublyák Marianna, a Nagyberegi Református Líceum tanulója került. Szántó Edit bátyúi magyar szakos tanár vezetésével ez a maroknyi csapat lesz régiónk képviselője az évek óta Sátoraljaújhelyen megrendezésre kerülő Országos Nyelvhasználati Versenyen.

✚ Ötödik alkalommal rendezték meg a Bégányi Falunapot, a tartalmas néppünnpélyt Hánka Dezső újonnan megválasztott polgármester nyitotta meg.

✚ A Körömi Rákóczi Fesztiválon immár második alkalommal vettek részt a vidékünkön működő Rákóczi Szövetség alapszervezeteinek küldöttei. A kulturális programban fellépett a beregszászi Tanítók Házának tánccsoportja. Fehér László, a Beregszászi 6. Sz. Általános Iskola tanulója a Rákóczi búcsúja című verset szavalta el az ünnepségen.

✚ Idén tizedik alkalommal rendezte meg a KMKSZ és a KMPSZ a Kárpátaljai Magyar Gyermekszínjátszók találkozóját, amelynek a szürtei művelődési ház adott otthont. Az első helyet a kincseshomoki Csibész Családnak (Erdő Katalin), a második helyet a tiszapéterfalvai Napsugár (Borbély Ida), a harmadik helyet a szalóközi Csipet-csapat (rendező Fekete Erzsébet) és az eszenyi TINI-k csapatnak (Székely Sándor) ítélték oda.

✚ Nagyváradon "Középen a színész" címmel május 15-től rendezték meg a Kárpát-medencei Stúdiószínházak Fesztiválját. A négynaposra tervezett rendezvényen a beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház társulata is fellépett.

✚ Egerben tartották meg a határon túli bábszínházak találkozóját, melyen az Ungvári Területi Bábszínház együttese is részt vett.

✚ Ungváron, a Kárpátaljai Nemzetiségek Kulturális Központjában május 30-án a MÉKK és az Intermix Kiadó szervezésében Nagy Zoltán Mihály Páros befutó c. regényét Gortvay Erzsébet irodalomtörténész, Horváth Sándor Álmos tájakon járok c. válogatott novelláskötetét R. Buleczka Rozália, a kötet szerkesztője mutatta be. A gyermekek verseskönyvéről, a Hónapsoroló c. gyűjteményről Füzesi Magda, a kötet összeállítója beszélt. Dupka György, a kiadó vezetője bejelentette, hogy e művek a Magyar Könyvhétre jelentek meg és a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete

által felkért zsűri döntése alapján felkerültek az ünnepi könyvheti listára, többek között helyet kaptak annak színes prospektusában is. Ugyanitt Iván Ambrus festőművész, a Révész Imre Társaság legidősebb tagja nyitotta meg Jankovics Mária grafikus és textilművész (aki egyben a három könyv illusztrátora) és Román Elina keramikus, művészettörténész közös kiállítását. A jelen lévő költőktől Ivaskovics József és Varga Katalin előadásában megzenésített versek hangzottak el.

✂ A Szerednyei Művészeti Iskola tanára, Hasznuk László festőnek személyi kiállítása nyílt meg szülővárosában, Nagyszőlősen, az ottani történelmi-honismereti múzeumban.

✂ Kovács Miklós, a KMKSZ elnöke Medgyessy Péterhez, a Magyar Köztársaság miniszterelnökéhez intézett május 28-i levelében a KMKSZ céljairól többek között azt írja, hogy azok változatlanul a kárpátaljai magyarság teljes értékű közösségként való megmaradásának biztosítására irányulnak. *“A Szövetség ennek érdekében - a tervezett ukrainai közigazgatási reform keretében - továbbra is kezdeményezi a Tisza-melléki járás létrehozását, amely egy közigazgatási egységbe fogná össze a magyarságot”* - teszi hozzá. A KMKSZ elnöke a megmaradás egyik zálogát a kárpátaljai magyar oktatási rendszer fenntartásában látja, s ebben - mint írja - *“továbbra is számít az anyaország támogatására, különös tekintettel a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskolára.”* Szerinte az önálló magyar tankerület felállítása nagy előrelépést jelentene a kulturális autonómia megvalósítása területén.

JÚNIUS

✂ A Tisza-melléki járással kapcsolatos elképzelésről szólva Gajdos István parlamenti képviselő a Kárpáti Igaz Szó június 1-i számában kifejtette; azt sem támogatni, sem ellenezni nem tudja, mert jöllehet négy évig

volt a beregszászi járás vezetője, a terv szerzői egyszer sem keresték fel az ügyben, egyetlen gazdasági és más hatástanulmányt, felmérést, közvélemény-kutatást sem mutattak fel. *“Nem tudni, mi a véleményük erről az érintett közigazgatási egységek lakóinak, vezetőinek, milyen szerep jut Beregszásznak, amely megyei jogú város”* - emlékeztetett. Az önálló magyar tankerület tervével kapcsolatban a képviselő annak a véleményének adott hangot, hogy az egy széles körű kulturális autonómia keretében valósulhat meg. Mint kiemelte, minden fórumon és minden eszközzel támogatni fogja a kulturális autonómia kiszélesítését.

✂ Az Irka c. gyermeklap szerkesztőségének szervezésében az idén is sor került a gyermek-napi matinéra. Ezúttal a Vidnyánszky Éva vezette Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház Gyermekstúdiója szórakoztatta a beregszásziakat, akik a Csizmás Kandúr c. mesejeletet adták elő nagy sikerrel.

✂ Határon túli magyar tollforgatók részére hirdették meg azt a novella- és verspályázatot, melynek Szülőföldünkön magyar-nak maradni volt a témája. A régiókból jelentkezők közül az első helyet Weinrauch Katalin szerezte meg *“Olyan magyar maga is, mint én...”* c. novellájával. A második helyet Szöllősy Tibor técsői orvos nyerte el.

✂ A Novini Zakarpatya c. megyei lap 2002. június 2-ik számában olvasható Volodimir Fedinisinecnek, az Ukrán Írószövetség tagjának terjedelmes cikke a 75. évvel ezelőtt született Kovács Vilmosról, akire barátként emlékezik. Együttal közli a költőhöz írt Szribni szilueti c. versét is.

✂ Először rendeztek falunapot Kisgejőcön, és Nagygejőcön. Az ünnepséget Jakubinszky Ilona polgármester nyitotta meg, utána Zselicki József költő-tanár beszélt a település múltjáról. Megosztotta gondolatait a

jelenlévőkkel Nagy István református tiszteletes, Schönberger Ferenc római katolikus tisztelendő. Fellépett az Ivaskovics József vezette Gyöngykalásis Kórusiskola és a Sütő Mihály koreográfus által irányított Napraforgó együttes. Az ügyességi és más versenyek zsűrizésében részt vett Dupka György, a MÉKK elnöke is.

☞ Székelyföldön több településen rendezett író-olvasó találkozó zajlott le, ahol Füzesi Magda is részt vett.

☞ 75 éve született Kovács Vilmos, ebből az alkalomból Gortvay Erzsébet irodalomtörténész "Vereckétől Európába, s onnan a csillagok felé..." c. dolgozatát közölte le a Kárpáti Igaz Szó június 8. száma.

☞ Június 6-10 között tartották meg Budapesten a 73. Ünnepi Könyvhetet, melyen a határon túli magyar könyvkiadók 49 könyv címmel vettek részt. Az e célra kiadott katalógusban az Intermix Kiadó három könyve is helyet kapott: Nagy Zoltán Mihály Páros befutó, a Hónapsoroló, melybe Füzesi Magda válogatásában kárpátaljai költők gyermekeknek szánt versei kerültek és Horváth Sándor novelláskötete, az Álmos tájakon járok. A három újkönyves szerző mellett Kárpátaljáról Dupka György, Vári Fábián László, Berniczky Éva, Balla D. Károly és Penczkófer János vett részt a könyvhét rendezvényein, illetve dedikálták új könyveiket.

☞ A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának néhány tagja: Dupka György, Füzesi Magda, Horváth Sándor és Nagy Zoltán Mihály megbeszélést folytatott Kalász Mártonnal, a szövetség új elnökével. A beszélgetés során konkretizálták a további együttműködés részleteit, megállapodtak abban, hogy az Írószövetség elnökének kárpátaljai bemutatkozó látogatására szeptember második felében kerül sor.

☞ Az Ünnepi Könyvhét kapcsolt rendezvényeként a Magyar Napló és a Duna Televízió szervezésében a Budapest folyami hajón rendhagyó találkozóra került sor. Irodalmi műhelyek szerepe a Kárpát-medencében című tanácskozáson több száz író, szerkesztő, irodalomszervező vett részt. Bemutatkozott a hajón a Bécsi Napló, a Székelyföld, a pozsonyi Irodalmi Szemle, a kolozsvári Helikon. Oláh János, a Magyar Napló főszerkesztője a kárpátaljai műhelyekről szólva megemlítette, hogy a Hatodik Síp immáron huzamosabb ideje nem jelenik meg, a Pánsíp anyagai pedig csak a világhálón olvashatók. Igazi öröm, hogy – a hiányt pótlandó – a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportja Együtt címmel új folyóiratot indított. A jövőben negyedévente megjelenő kiadványt az alkotó értelmiség előtt Nagy Zoltán Mihály főszerkesztő mutatta be.

☞ Az Európa Akadémia hagyományos nyíregyházi rendezvényén, amely a határ menti kapcsolatok előmozdításán fáradozik, a MÉKK-et Turóczy István, a gazdasági tagozat vezetője, a Kárpátaljai Határmenti Önkormányzatok Társulását pedig Ortutay Tamás titkár által vezetett küldöttség képviselte.

☞ A 90 éve született Glück Gábor tiszteletére emlékkiállítás nyílt a megyei szépművészeti múzeumban. A személyi tárlat anyagát a művész lánya, Glück Anna tanárnő bocsátotta a múzeum rendelkezésére. A művész kortársak nevében Balla Pál koszorúzta meg sírhelyét az ungvári Kálvária temetőben.

☞ A Kárpáti Igaz Szó június 11. száma hírt adott az Együtt c. folyóirat megjelenéséről, ezenkívül bemutatta Olvasólámpa c. rovatában S. Benedek András új könyvét, amely Ruszini, gens fidelissima címmel jelent meg az ungvári PoliPrint Kiadó és nyomda gondozásában. A ruszinokról magyarul írt könyvet Igor Kercsa fordította ruszin nyelvre.

✂ Az Együtt c. negyedévi lapot eddig bemutatta a Bereginfó, a Beregi Hírlap, a Határmenti Szociáldemokrata, a Balla D. Károly magán(y) híradója (<http://newsag.ini.hu>), az Ungvári Rádió és Televízió magyar nyelvű adások szerkesztősége, valamint június 16. számában az ukrán Novini Zakarpattya is terjedelmes cikkben üdvözlí a kiadvány megjelenését.

✂ Kőrösmező magyarsága úgy döntött, hogy magyar osztályt indít a megmaradás érdekében. A tizenegy első kivétel nélkül vegyes családokból származik.

✂ Budapesten a Magyar Napló kiadásában megjelent Az év novellái 2002 c. gyűjtemény Nagy Gábor szerkesztésében. Kárpátjáról Nagy Zoltán Mihály Magyar durák című novelláját válogatták be. Ugyanez a kiadó adta ki Szentmártoni János igényes válogatásában és szerkesztésében *Az év versei 2002 című antológiát*, itt olvasható Vári Fábián László (*Mint vérző pólya, Feslik a setét, A balti szél balladáiból*), Penckőfer János (*Cyberjé, Ednimon*) néhány verse.

✂ Az Ungváron kiadott Sztribna Zemlja c. ukrán hetilap június 1-i számának közlése szerint a kedvezménytörvényt és az ukrán-magyar kétoldalú kapcsolatokat érintő tiltakozó beadványt juttatott el Leonyid Kucsma államfőhöz, az ukrán kormányhoz és parlamenthez két nacionalista párt kárpátaljai szervezete, határrevíziós törekvésekkel vádolva egyes magyarországi politikai erőket, „*akik agitációs anyagokat osztogattak Kárpátalján a magyar nemzetiségű ukrán állampolgároknak*”. A Reformok és Rend Párt kárpátaljai szervezetének és a Kárpátaljai Keresztény Népi Szövetség a közös tanácsa által megfogalmazott beadványt „az ukrán nacionalisták összehangolt akció kezdetének” véleményezi Kőszeghy Elemér, a KISZó június 15-i. Ne legyintsünk! című vezércikkében. Aljas rágalomnak

minősítette az ukrán nacionalista szellemiségű lap újabb publikációját a magyar elektronikus médiában reagáló Horváth Sándor, a MÉKK társelnöke és Dupka György, a közösség elnöke által kiadott ukrán nyelvű nyilatkozat. Hasonló hangnemben nyilatkozott erről Szakács Zoltán ungvári főkonzul a Kárpáti Igaz Szónak adott interjújában Az ukrán nacionalisták beadványát újabb provokációnak minősíti Kovács Miklós, a KMKSZ elnöke is a Kárpátalja c. hetilap június 21-i számában.

✂ A Beregvidéki Múzeum kincstárát ma 32 Garanyi József kép gazdagítja. A Pestszenterzsébet-Soroksári Pro Urbe Alapítvány diplomával és Szent István ezüst érmével kitüntetett Garanyi József festőművész azzal céllal hagyományozta a városra és állíttatta ki képeit, hogy a járás tehetséges fiataljainak ihletet és érdeklődését felkeltse.

✂ A budapesti Új Akropolisz Kiadó gondozásában megjelent az Agyag maszk, Történetek szépségről, jóságról és igazságosságról c. elbeszélés-gyűjtemény. Ez a válogatás hét év kiemelkedő pályaműveiből készült, amelyek az Új Akropolisz Kulturális Közhasznú Egyesület Történet- és Mesepályázatán helyezéseket értek el. A kötet tartalmazza Berniczky Éva az Aranyecsiriz titka c. írását.

✂ Gajdos Istvánt választották meg az ukrán parlament kisebbségi, emberjogi és nemzetiségi viszonyokkal foglalkozó bizottsága titkárának. A politikus, a kijeji törvényhozás egyetlen magyar nemzetiségű képviselője, egyben a Kárpátaljai Magyar Szervezetek Fórumának alelnöke, az Ukrán Egyesített Szociáldemokrata Párt (USZDP/e/) egyik kárpátaljai vezetője úgy nyilatkozott, hogy nagyobb eséllyel tudja elősegíteni, hogy a parlament elfogadja a hazai nyelvtörvény kisebbségi és regionális nyelvek európai chartájához igazodó módosításait, illetve,

hogy a képviselők kidolgozzák és elfogadják a kulturális autonómiáról szóló törvényt.

✂ Megjelent az ungvári történészprofesszor, Ivan Korol Ugorszka revolucija 1956 roku (Magyar forradalom 1956-ban) című monográfiája Ungváron, a Pagyak V. Kiadó gondozásában. Ez az első olyan ukrán monográfia, amely realisan elemzi és értékeli a magyar szabadságharc és forradalom eseményeit.

✂ Kudla György ungvári tanár-műfordító az egyik legutóbbi pályázaton komoly sikereket ért el, kárpátaljai (Horváth Sándor, Dupka György), illetve anyaországi magyar költők verseinek ukrán nyelvre való fordításával, amely könyvalakban is meg fog jelenni az Intermix Kiadó gondozásában.

✂ A Kárpátaljai Református Egyházkerületben megválasztották az új tisztségviselőket. A püspöki tisztségre ismét Horkay László kapott bizalmat, a főgondnok Szilágyi Lajos, a Nagyberegi Református Líceum igazgatója, lelkészi-főjegyző Zán-Fábián Sándor, Mezővári és Halábor lelképásztora, világi főjegyző Nagy Béla, az egyházkerület diakóniai osztályának vezetője lett. Az új zsinat beiktatására június 23-án került sor Beregszászban.

✂ A Kárpátaljai Református Egyházkerület roma keresztyén ifjúsági táborát szervezett Kaszonyban. 120 roma fiatal vett részt az evangelizáción.

✂ Június huszadikán a MÉKK székházában Szakács Zoltán főkonzul átadta Kuprij Éva ungvári nyugdíjasnak az ezredik magyar igazolványt. Dupkáné Kövy Edit irodavezető közlése szerint az év elejétől már több mint 5000 kérelmezőt fogadtak az irodában.

✂ Eszenyben megrongálták Báthory Ferenc, a település egykori polgármestere

emléktábláját. Balla József, a MÉKK Ungvári Járási Szervezetének elnöke úgy nyilatkozott, hogy nem a vandál tett elkövetőjének felelősségre vonásával, hanem az emléktábla restaurálásával és újbóli felavatásával ad méltó választ a mindenkori emlékjel-gyalázóknak.

✂ Szakács Zoltán, a Magyar Köztársaság ungvári főkonzulja és Varga Attila konzul Lvivbe látogatott, hogy megismerkedjen a megye újonnan kinevezett vezetőivel. Az együttműködés sokrétű lehetőségeinek áttekintésénél szó esett többek között Magyarország és Lviv kapcsolatának történelmi gyökereiről is, hiszen Konstancia hercegnő, IV. Béla magyar király lánya Lev galíciai fejedelemhez ment feleségül. Ennek az eseménynek szeretne emléket állítani a 120 taggal rendelkező Lembergi Magyar Kulturális Szövetség (az LMKSZ elnöke Ilku Marion József képzőművész), már elkészült a Konstancia-emléktábla, melynek avatását őszre tervezik, az elképzelések szerint magas rangú magyar és ukrán politikusok jelenlétében.

✂ Gajdos István parlamenti képviselő június közepén befejezte körútját választókerületében, Técsőtől Ungvárig járta be a vidéket, tanulmányozta a térség szociális-gazdasági és kulturális fejlesztésének lehetőségeit, megismerkedett a településrendezés problémáival, többek között a tiszaujlaki magyar tannyelvű középiskola új épületének építésével kapcsolatos lehetőségeket tekintette át. Megismerkedett irodái kialakításának menetével. A járáások vezetőivel folytatott megbeszéléseken jelen voltak és bemutatkoztak Gajdos István parlamenti képviselő referensei – Ambrus Pál, Sztelasz Aszlanov, Babják Zoltán, Braun Béla, Köszegehy Mária és Molnár Ibolya.

✂ A Munkács melletti Kárpáti Szanatóriumban nemzetközi plein air-t tartottak Bartos József munkácsi festőművész

szervezésében, melyen magyar képzőművészek is részt vettek.

✂ Az ungvári filharmónia nagytermében orgonaestet rendeztek, melyen az Ungvári Csajkovszkij Zeneiskola növendékei léptek a hallgatóság elé. A zenei reménységek Márton István és más zeneszerzők műveit szolgáltatták meg a koncerten.

✂ A vereckei magyar honfoglalási emlékmű felépítésének engedélyezését levélben kéri Kárpátalja kormányzójától a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség.

✂ Nagyberegen szakmai szemináriumot rendeztek a megye szövö- és hímnőni részére. A résztvevők megismerkedtek annak a beregi szövö- és hímnő-művészeti stúdióknak a munkájával, amelyet Prófuszt Marianna vezet a középiskolában.

✂ A Határon Túli Magyar Színházak Fesztiválja tizennegyedik alkalommal került megrendezésre (június 20-tól június 29-ig) Kisvárdán, amelyen többek között fellépett Kárpátaljáról a beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház. John Gay Háromgarasos opera c. darabját adták elő, versenyen kívül Csehov egyfelvonásosaival léptek a közönség elé Vidnyánszky Attila rendezésében.

✂ Ki Mit Tud? középdöntő zajlott le Beregszászban a KMKSZ ISZ szervezésében, ahol megnevezték a győzteseket, akik oklevelekben részesültek. Modern tánc kategóriában a Kovalszki Mónika – Popely Andzselika páros, Biláncsik János (Beregszász), és a beregdéai Pallagi Júlia, egyéb kategóriában a beneick rock and roll csapata szerepelt a legjobban. A szavalók között Szergejeva Inez, Zsurki Gabriella (Beregszász) és Holovács János (Bene) lépett a dobogó legfelső fokára; a színdarabok versenyében a csetfalvai Batori Andrea és

Garanyi Zsolt humoreszkje nyerte el a zsűri tetszését. Az énekesek között népdal kategóriában Tancár Katalin (Beregszász) és Híres Jolán (Beregdéda), táncdal kategóriában Jurinka Zsanett és Kiss Júlia (Beregszász) végzett az első helyen.

✂ Beregszászban tartotta első tisztújító közgyűlését a KMKSZ Ifjúsági Szervezete, amely a népszerű kulturális rendezvényekkel sikeres évet zárt. A következő két évben Mester András lesz az 1100 tagot számláló szövetség elnöke, általános alelnöke Darcsi Karolina, ügyvezető és gazdasági alelnöke pedig Svetkó Erzsébet, illetve Bocskor László.

✂ Megjelent az Acta Beregsasiensis, a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola tudományos évkönyvének első száma. A kiadványban az intézmény tanárainak és tudományos kutatással foglalkozó hallgatóinak a 2000-es év folyamán készített tanulmányai olvashatók. Az írások főként Kárpátaljával kapcsolatos kutatások bemutatásával foglalkoznak. A nyelvészettel Csernicskó István, Huszti Ilona; a közgazdasággal Csizsárik Miklós és Tóth Lajos; történelmünkkel Kobály József, Medvecz Andrea és Soós Kálmán; az oktatással Orosz Ildikó; a ruszin népballadákkal Vári Fábián László; a természettudománnyal Komonyi Éva, Nagy Béla, Püspöki Zoltán, Gönczy Sándor foglalkozik.

✂ Már Kárpátalján is kapható az a turista- és településtérkép, melyet 2001-ben adott ki Budapesten a Kárpátia térképműhely az Ifjúsági és Sportminisztérium támogatásával. A Bánhidi Attila és Kovács Sándor szerkesztette térkép a Máramarosi-havasok egy részébe, a Szvidovecre, a Csornahorára és a Rahói-hegyekbe látogatókat hivatott eligazítani.

✂ Egyéves a kedvezménytörvény. Kárpátalján eddig 76 ezer magyar igazolványt igényelték.

✂ Ungváron többnyelvű független rádióállomás indult, pontosabban a Kárpátaljai Közzszolgálati Rádió a tervek szerint 24 órás műsort fog sugározni a helyi nemzetiségek nyelvén, így magyarul, cigányul, románul és szlovákul. Működését az ukrainai Soros Alapítvány és a Roma Média szervezet finanszírozza. Az FM-frekvenciasávban adásai foghatók Magyarország, Szlovákia és Románia Kárpátaljával szomszédos térségeiben is.

✂ Június 22-én, a Beregszászi Járási Tanács nagytermében került sor a Kárpátaljai Szövetség kihelyezett elnökségi ülésére, melyen az anyaországi civilszervezet vezetői és meghívott vendégeik a státustörvény végrehajtásáról, az oktatás és az önszerveződés aktuális kérdéseiről tanácskoztak. Benda István elnök megnyitója után előadást tartott Revák István, a járási tanács elnöke, Szakács Zoltán főkonzul, Dupka György, a MÉKK elnöke, Gajdos István parlamenti képviselő, az ungvári Árpá Péter és a beregszászi Szabad Géza iskolaigazgató, dr. Kázmér Sándor, a szövetség elnökségének tanácsadója, valamint dr. Orosz Ildikó, aki többek között hangsúlyozta a magyar tankerület létrehozásának fontosságát, mely a kulturális autonómia megvalósításának egyik első gyakorlati lépése lehetne.

✂ Pápa adott otthont a június 24-27. között megrendezett, a népi vallásosság kérdéseivel foglalkozó konferenciának. A tanácskozáson több Kárpátalját érintő előadás is elhangzott Kész Margit, Pilipkó Erzsébet, Felhósné Csiszár Sarolta, P. Punykó Mária néprajzkutatók részéről.

✂ Tízéves az ukrán kisebbségi törvény, ebből az alkalomból került sor kerekasztal tanácskozásra a beregszászi Fehérköben, melyen részt vettek a megyében bejegyzett nemzetiségi szervezetek képviselői. A házigazda Gajdos István parlamenti képviselő, az

emberjogi, kisebbségi és nemzetek közötti kapcsolatok kérdéseivel foglalkozó bizottság titkára volt.

✂ Irodalmi estet szervezett június 28-án a Magyarok Házában a Kárpátaljai Szövetség, ahol Dupka György, S. Benedek András és Tóth István bemutatta az Együtt c. folyóiratot. Horváth Sándor pedig az Álmos tájakon járok c. nemrég megjelent novelláskötetét ajánlotta az olvasók figyelmébe. Sor került Veres Péter kiállítására is, melyet dr. Kelényi István művészettörténész nyitott meg. Közreműködött Csobolya József énekmondó.

✂ Papszentelésre került sor június 29-én Munkácson a római katolikus Szent Márton-székesegyházban, ahol két papot és két diakónust szentelt fel Majnek Antal püspök. Pohareczky Róbert papnak és Molnár János diakónusnak Munkács a szülővárosa, Losák István papnak és Sztankó Attila diakónusnak pedig Ungvár.

✂ Pedagógus-továbbképzés indult Kárpátalján Kölcsény Akadémia néven a KMPSZ szervezésében. A június elsején induló nyári akadémia a magyar nyelven tanuló tanárok intenzív posztgraduális képzését hivatott megoldani szülőföldjükön a KMTF bázisán. Az előadók között van dr. Orosz Ildikó, dr. Soós Kálmán, dr. Csernicskó István, dr. Pótor Imre, dr. Deák Ferenc, Pál Lajos, Csoóri Zsófia, Beregszászi Anikó, Gabóda Béla, a KMTF tanárai is.

✂ A magyar múlt iránt érdeklődő félszáz gyerek vesz részt a Salánki Jurta-táborban, amelynek egyhetes programja a honfoglalás és az Árpád-ház korának történetére épül. A tábor vezetője Kész Barnabás, a helyi iskola történelemtanára, aki egyben helytörténész is.

✂ Szent László tiszteletére június 30-án tartottak ünnepi misét és búcsút a nagybakosi

római katolikus egyházközségben. Az öt éve felszentelt templomban a zarándokokat Dióssy Kornél atya, a Budapesti Domonkos Rendi Templom plébánosa köszöntötte, aki 1989-1995 között Kárpátalján élt és teljesített papi szolgálatot.

✝ Vári Fábián Lászlónak a kárpátaljai magyarságról írt (Shepherds, let's Rise.../ Nativity plays in Transcarpathia/) tanulmányát közli a budapesti Minorities research c. angol nyelvű folyóirat 4. száma.

✝ Hamarosan újabb köztéri szoborral gazdagodik Nagypalád, pályázati támogatást nyert Horváth István szobrászművész, hogy megalkothassa Batthyány Lajos és az aradi vértanúk emlékművét.

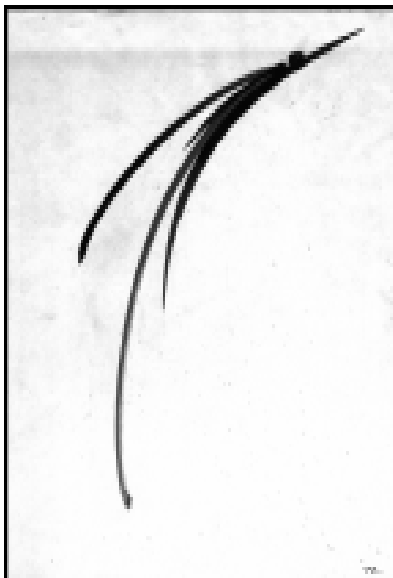
✝ A MÉKK és a Credo Alapítvány Ungváron létrehozta a közel húsz tagú Nárcisz magyar népi együttest, melynek

vezetője Sütő Mihály ismert koreográfus lett.

✝ A Credo Alapítvány által működtetett, Rafajnaújfalui Művészeti Iskola - vezetők: Kovács Sándor és Kovács Sándorné Lőrincz Erika - vendége volt a szintén alapítványi Kisgejőci Görög Katolikus Kórusiskola. A háromnapos vendéglátás, közös hangverseny és a Borzsa-parti piknik csodálatos élményt jelentett mindkét falu gyermekei és szülei számára.

✝ A Nyugati Magyarság idei 7. számában nyilvánosságra hozták Markó Ferenc elnök aláírásával a Montreáli Szent István Magyar Kultúregyesület Tanulmányi Alapítványának ötévi működését bemutató beszámolóját, amelyből többek között megtudjuk, hogy a jelzett időszakban Kárpátalján 17 tanintézet 139 diákja részesült 38.920 kanadai dollár összegű tanulmányi segítségben.

D.Gy.

ÚJ KÖNYVEK

BALLA D. KÁROLY: **Világvége**. Válogatott novellák, Pro Pannonia Kiadó, Pécs, 2002.

Hónapsoroló. Óvodások verseskönyve, összeállította Füzesi Magda, Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2002.

DUPKA GYÖRGY: **Vallomás**. Versek IVASKOVICS JÓZSEF megzenésítésében, Intermix Kiadó – Credo Alapítvány, Ungvár–Budapest, 2002. (A rock-oratórium CD-én is megjelent.)

HORVÁTH SÁNDOR: **Álmos tájakon járok**. Válogatott novellák és szociográfiai riportok, Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2002.

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: **Páros befutó**. Kisregény, Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2002.

SCHOBER OTTÓ: **Ki hitte volna?** Komor humor egy letűnt korból, Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2002.

FEDINEC CSILLA: **Kárpátalja kronológiája**. 1918–1944. Fórum Intézet, Lilium Aurum Könyvkiadó, Galánta–Dunaszerdahely 2002.

PENCKÓFER JÁNOS: **Hamuther**. Kisregény, Magyar Napló, Budapest 2002.

KOVÁCS KATALIN: **Lélekhiedelmek Salánkon**. Néprajzi monográfia, Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2002

ELŐKÉSZÜLETBEN

ZUBÁNICS LÁSZLÓ: **Régmúlt virágok illata**. Tanulmányok vidékünk múltjából, Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2002.

E SZÁMUNK SZERZŐI

Bagu Balázs (1932) Bányász
Becske Lajos (1972) Visk
Botlik József (1949) Budapest
Dupka György (1952) Ungvár
Fejes János (1934) Ungvár
Ferenczi Tihamér (1941) Badaló
Füzesi Magda (1952) Beregszász
Gerzsenyi András (1954) Ungvár
Gortvay Erzsébet (1935) Kincsesberek
Horváth Sándor (1957) Ungvár
Ivan Csengey (1922) Ungvár
Ivaskovics József (1950) Ungvár
Juhász Gyula (1883-1937)
Kecskés Béla (1941-1997)

Kudla György (1973) Ungvár
Merényi Krisztián (1970) Budapest
Mester Magdolna (1973) Budapest
Nagy László (1925-1978)
Nagy Zoltán Mihály (1949) Csonkapati
Pomogáts Béla (1934) Budapest
S. Benedek András (1947) Budapest
Sütő Kálmán (1910-1997)
Tóth István (1951) Budapest
Tóth Lajos (1948) Szürte
Udvari István (1950) Nyíregyháza
Vári Fábán László (1951) Mezővári
Vaszi Huszti (1951) Ungvár
Zubánics László (1971) Gut

ÚJ ÉNEK ISTVÁN KIRÁLYHOZ

JUHÁSZ GYULA VERSE

IVASKOVICS JÓZSEF ZENÉJE

1. 2.

Hol vagy, István király: É - ne - kel - tük ár - ván,
Né - pünk drá - ga kin cse, Szent jobb, sír - va néz - tünk,

3.
Ron - tó bé - ke út - ján Bo - tor - kál - va jár - ván.
Míg a bon - tó bal - sors Kar - ja ver - te né - pünk.

*Hol vagy, István király:
Énekeltük árván,
Rontó béke útján
Botorkálva járván.*

*Népünk drága kincse,
Szent jobb, sírva néztünk,
Míg a bontó balsors
Karja verte népünk.*

*Nagy öröme vagy ma
Lángoló szívünknek,
S neved áldott napja
Új diadalünnep.*

*Ott vagy, István király,
Hol a hadak járnak
Vágva széles útját
Nagy Magyarországnak.*

*Dicsőséges jobbold
Délre és keletre
Vezeti népünket*

NAGY LÁSZLÓ

KI VISZI ÁT A SZERELMET?

*Létem ha végleg lemerült,
ki imád tücsök-hegedűt?
Lángot ki lehel deres ágra?
Ki feszül föl a szivárványra?
Lágy hantu mezővé a szikla-
csípőket ki öleli sírva?
Ki becéz falban megeredt
hajakat, verőereket?
S dült hiteknek kicsoda állít
káromkodásból katedrálist?
Létem ha végleg lemerült,
ki rettentí a keselyűt!
S ki viszi át fogában tartva*

Ezt a verset A TERENTMÉNYEK ARCA A huszadik század
legszebb magyar versei c. kötetből vettük át (A Korunk
felkérésére, ez a versgyűjtemény 104 költő, irodalomtörténész és
irodalomkritikus szavazata alapján került összeállításra, amely a
Korunk Baráti Társaság, Komp-Press Kiadó gondozásában jelent

EGYÜTT

